

AIDAI

1951

NR. 3

TURINYS

Ps.

Vysk. V. Padolskis — Religija asmens ir tautų gyvenime	97
Alfonsas Nyka-Niliūnas — Ellėraščiai iš rinkinio "Išduotas medis": Vaikystės fragmentas, Transparency, Fragonard, Melancholiškas mano draugas, Kasdieniškoji poema	106
Zenonas Ivinskis — Merkėlis Giedraitis arba Lietuva dviejų amžių sąvartoje	110
Pr. Kozulis — Tiltas (eil.)	120
Ant. Jasmantas — Literatūrinės kritikos prasmė	121
Petras Babickas — Mato Grosso krašte	125

KŪRYBOS PASAULY

LITERATORA

L. Miškinas — Henriko Radausko grįžimas	128
J. Gintautas — Krizė sovietinėje lietuvių literatūroje ir kritikoje	131

MENAS

Izidorius Vasilūnas — Lietuviškąjį smuiko koncertą nagrinėjant	135
--	-----

MOKSLAS

Dr. Ign. Urbonas — Nicolai Hartmann	137
B. S. — Bertrand Russell	137

RELIGINIS GYVENIMAS

T. L. Andriekus, O.F.M. — Didžiojo jubiliejaus ženklė	138
---	-----

VISUOMENINIS GYVENIMAS

Juozas Alaušius — Kultūros Fondo belaukiant	140
---	-----

POLITIKA

Mykolas Gilius — Įspūdis iš Berlyno	142
Kronika	143

ILIUSTRACIJOS

Michelangelo — Delfų Sibilė	viršelių 1 psl.
A. Valeška — Pieta (Aliejus)	99
V. Augustinas — Šiaulių šv. Petro ir Povilo bažnyčia (foto nuotrauka)	102
Alfonsas Nyka-Niliūnas (fotografija)	106
V. van Gogh — Langlois tiltas	109
Vysk. Merkėlis Giedraitis (nežinomo autoriaus paveikslas)	113
šv. Romualdas — abatas (nežinomo autoriaus paveikslas)	113
Adomas Galdikas — Malda	117
Botticelli — Zefyras	123
J. Penčyla — Bogota ūkanose	126

Viešiemis savo bendradarbiams, skaitytojams ir platinotojams AIDAI linki džiaugsmingo Velykų Aleliuja.

MARCH, 1951

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription \$5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada \$5.50, single copy 55c.; Foreign, \$6.00.
Entered as second class matter at the Post Office at Kennebunk Port, Maine February 7, 1950, under the Act of March 3, 1879.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1951 METAI

KOVO MENUO

Nr. 3 (38)

RELIGIJA ASMENS IR TAUTŲ GYVENIME

VYSK. V. PADOLSKIS

I. Religija — visuotinis reiškiny

Nors ir ne visos religijos savo turiniu yra vienos vertės, bet neraskime tautos be religijos. Ji tiesiog neatskiriama yra susijusi su tautų gyvenimu. Kur tik pažvelgsime, pagrindu visur rasime žmonėse tikėjimą į Dievą, Aukščiausią Būtybę, pasaulio Kūrėją ir Tvarkytoją, su kuriuo žmogus stengiasi palaikyti gerus bičiuliškus santykius ar kurio privengia, jį vadina savo Tėvu, jam stengiasi įsiteikti ar jį numaldyti aukomis ir maldomis.

Politeistinėse tautose, kur pripažįstama daugybė dievų, apskritai vienam iš jų atiduodama pirmenybė. Jis vadinamas Aukščiausiąja Dvasia, Tėvu. Toksai vieno iš daugelio išskyrimas, pirmenybės pripažinimas, yra, be abejo, liekana iš tų laikų, kada jis vienas buvo tautoje pripažįstamas. Tik vėliau, tos tautos religinio dekadentizmo laikais, jo vaidmuo buvo apkarpytas, susmulkintas, suspecifintas, kitiems, vėliau sugalvotiems dievams ar dvasioms, pavedant kitus reikalus rūpinti; kitaip tariant, buvo tarsi darbu ir uždaviniais pasidalinta su kitais, naujai iškilusiais dievais. Dekadentizmas įsibrauna visur: į meną, literatūrą, apskritai į dvasios ir viršinės kultūrą; jis įsibrauna ir į religijas, įnešdamas į jas klaidingas, religijai svetimas idėjas.

Religija ir šiandien nėra išnykusi iš tautų gyvenimo, net ten, kur prieš ją visomis priemonėmis kovojama, kaip, pav., Sovietų Sąjungoj. Galima kartais pasigesti pilno Dievo pažinimo, tikro religinio gyvenimo, gyvenimo tikėjimu, bet tikėjimas į Dievą vienoj ar kitoj formoj nėra jau taip lengvai iš žmonių širdžių išraunamas. Tai rodo, kad tikėjimas žmogui yra tarsi prigimties dalykas ir kad todėl, šį jausmą iš žmogaus sielos beraunant, pažeidžiama visa jo prigimtis,

tiesiog visa jo būtybė. Iki šiol tikrai netikintis žmogus buvo daugiau išimtis, negu taisyklė. Atrodo, kad taip bus ir ateity, nors tų išimčių ir gerokai padaugėtų sistemingos bedievybės propagandos dėka ir beatodairiniu tikinčiųjų prispaudimu bei jų persekiojimu.

Yra buvęs vienas kitas netikėjimo šalininkas, kuris bandė įrodinėti, kad religija nėra visuotinis tautų gyvenime reiškiny, kad esą tautų be religijos. Jie nurodo kaip pavyzdį kai kurias laukines tautas. Bet jų tvirtinimai pasirodė be rimto pagrindo. Giliau patyrinėjus, jose rasta tik daug dekadentizmo žymių, pro kurias tačiau prasikiša ir religinis elementas, nors maišytas su prietarais. Matyti taip pat, kad praeity tos tautos turėjo būti ne mažiau religingos už kitas ir kad jų tariamas areligingumas nėra jų primityvumo, bet dekadentizmo pažymys. Apskritai religijų istorija rodo, kad juo toliau sieksime į tautų religinę praeitį, tuo rasime religines idėjas jose grynėnes. Į šitai ypatingai atkreipė pasaulio dėmesį žymus religijų tyrinėtojas ir žinovas Wilhelm Schmidt, Šveicarijos Friburgo universiteto profesorius, plačiai išgarsėjęs savo 5 tomų veikalų „Der Ursprung der Gottesidee“.

Kaip matyti ir iš gausių Šv. Rašto tekstų, religija iš mums žinomų senovės tautų gyvenimo niekuomet nėra išskiriama. Mums yra išlikę net jų šventyklų ir jų religinė literatūra. Savo palikimais čia tikriausiai pirmauja Egiptas. Jų šventovių architektūra ir šiandien mus stebina. Yra išlikusi ir gausi jų religinė literatūra. Mirusiųjų knygos yra plačiai žinomos. Daug šventyklų atkasta ir Palestinoje, Asirijoje ir kitur.

Apie pačių seniausių žmonių tikėjimą mums kalba tik Šv. Raštas. Archeologinių liekanų iš tų

laikų neturime. Tačiau apie tų senovės žmonių tikėjimą, neturint kitokių archeologinių liekanų, mums pakankamai liudija jų laidojimo būdas: kūnas nepametamas bet kaip, o su pagarba padedamas graban, žemėn. Yra aiškių duomenų, kad jie tikėjo į pomirtinį gyvenimą. Jie tikėjo, kad su mirtimi ne viskas baigiasi, bet kad ir po mirties žmogus gyvena. Tik jie tą mirusiųjų gyvenimą dažnai savotiškai suprato. Dažnai jie manė, kad ir mirusieji naudojami įvairiomis šio gyvenimo reikmenimis, net maistu. Štai kodėl į jų kapą kurtais būdavo dedami baldai, maistas ir panašūs dalykai.

II. Religijos vaidmuo gyvenime

Pripažįstant, kad religija yra visuotinis tautų gyvenime reiškiny, kyla klausimas, kaip toji religija veikia ir veikia atskiro žmogaus ir tautų gyvenimą.

Tuo klausimu yra du priešingu teigimu:

1. Religija žmogų ir tautas veikia neigiamai, ir

2. Religija žmogų ir tautas veikia teigiamai.

A) *Pirmasis teigimas.* Religijos priešai visuomet mėgsta sakyti, kad religija tautoms daro tik neigiamos įtakos: esą, ji palaikanti prietarus, kad esąs kažkoks Dievas, kažkoks pomirtinis gyvenimas, kad religija trukdo žmonijos pažangai, nukreipdama jos dėmesį nuo žemiškų į kažkokius dangiškus dalykus. Marksistų yra ypač dažnai kartojama, kad „religija yra opiumas liaudžiai“, kuris ją migdo, svaigina ir tuo būdu ją atitraukia nuo luomų, klasių kovos. Taigi, religija tik neigiamai veikia liaudį, ir todėl prieš religiją kovojo visomis priemonėmis. Ir gerai žinome, kaip marksizmas, ypač gi bedieviškasis komunizmas, aršiausia marksizmo forma, prieš tą religiją kovoja. Paremti ant dialektinio materializmo, komunizmas ir aplamai marksizmas neranda gyvenime vietos dvasiai, taigi nė religijai. Bet plačiau apie šią pažiūrą čia kalbėti netenka, nes jos klaidingumas pilnai paaiškėja iš antrojo teigimo argumentų, kurie aiškiai įrodo, kad religija veikia teigiamai ir atskirus žmones ir tautas.

B) *Antrasis teigimas.* Tikrasis religijos vertės supartimas glūdi antrajame teigime. Tik čia tenka pastebėti, kad religija religijai nelygi. Yra visa eilė ir pseudo-religijų, pilnų klaidingų pažiūrų į Dievą ir žmogų, iškreipiančių net prigimtąsias įstatymus. Jų veikimas žmogui ir visuomenei gali būti net labai žalingas. Apie tokias mes čia nė nekalbame. Mes čia turime veikiau prieš akis Kristaus religiją, kuri, be natūralinės religijos elementų, ima į save ir gausų Kristaus apreiškimo lobį. Katalikų Bažnyčia yra kaip tik šios Kristaus religijos atstovė ir reiškėja. Tik jos skelbiamoji religija išganingai veikia pilnų svoriu asmenis ir tautas, ir todėl tik ją mes turėsime prieš akis, kalbėdami apie religijos įtaką gyvenimui.

Kalbant apie religiją apskritai, pirmiausia tenka pažymėti, kad religija yra kažkas išplaukiančio iš pačios žmogaus protingos prigimties, taigi ji yra žmogui kažkas natūralu.

Jei religiją suprantame kaip moralinį ryšį su Dievu, kaip tikėjimą į Dievą ir Jo kultą, tai reikia pasakyti, kad jau pati žmogaus protingoji prigimtis, pats žmogaus protas jį veda į Dievo Kūrėjo, Pirmosios Tiesos ir Paskutinio žmogaus Tikslą pažinimą ir pripažinimą bei Jo garbinimą. Pasiremdamas priežastingumo dėsnio, žmogaus protas prieina išvados, kad turi būti kokia nors labai tobula būtybė, kuri yra priežastis viso regimojo pasaulio. Stebėdamas gi tikslingumą neprotingoje gamtoje, jis prieina išvados, kad turi būti koks aukščiausias protas, kuris viską kreipia ir veda į tikslą.

Žmogaus protas ne tik jį veda į Dievą, kaip Pirmosios Priežasties pažinimą, bet jis rodo taip pat, kad toji Aukščiausioji Būtybė yra žmogaus gyvenimo vairuotojas ir paskutinis jo tikslas. Žmogui šitą priklausomybę nuo Dievo pripažįstant ir išgyvenant, tarp Dievo ir žmogaus užsi-
mezga moralinis ryšys, kuris ir sudaro religiją. Vien ontologinis, fizinis ryšys su Dievu, vien fininė jo priklausomybė nuo Dievo, kaip pirmosios priežasties, dar nėra religija. Ta prasme ir visa gyvoji ir negyvoji gamta yra Dievo priklausomybėje. Religija yra kažkas sąmoningo, išgyvenamo, atiaučiamo. Tai priklausomybės nuo Dievo pripažinimas ar sąmoningas su Dievu susirišimas. Šitai tikrai nelieta be įtakos visam žmogaus ir tautų gyvenimui.

Religijos vaidmuo gyvenime yra įvairus.

1. *Religija praplečia žmonijos akiratį ir pagilina jos žinias.* — Pirmiausia religija praplečia mūsų akiratį ir pagilina mūsų žinias. Dieviškasis apreiškimas, mums žinomas iš Senojo ir Naujojo Įstatymo, ne tik dažnai patvirtina žmogaus proto išvadas, bet jas ir gerokai praplečia bei pagilina, atskleidždamas naujus horizontus. Čia žmogus randa atsakymus į klausimus, į kuriuos jo protas atsakymo nerado arba kur jo protas negalėjo visai aiškiai su tikrumu pasisakyti. Žmogui jau nereikia tada blaškytis nežinojime ar abejojimuose dėl pagrindinių savo gyvenimo tikslų bei uždavinių.

Tiesa, šias tiesas ne paties žmogaus protas yra susekęs. Vistik jas priimti jis turi pakankamai motyvų, o joms atmesti arba visai motyvų trūksta arba jų nepakanka. Ir todėl žmogaus protas, jas priimant, nėra sužalojamas ar pažeidžiamas.

Net ir žmonijos praeičiai pažinti apreiškioji religija su savo istorinėmis knygomis mums turi didelių nuopelnų. Jos ne vieną ir netikintį užvedė ant kelio patyrinti tą ar kitą kraštą arba tautą. Pradėti gi archeologiniai kasinėjimai tik patvirtino Šv. Rašto pateikiamas apie gilią senovę žinias. (Plg. mano straipsni „Šv. Rašto įnašas į žmonijos žinių lobyną“, „Tėvynės Sargas“, 1949, II t., Nr. 1).

2. *Religija — žmogaus kilnumo ir jo teisių atrama.* — Pripažindamos Dievo buvimą, visos religijos pabrėžia, kad Dievas yra žmogaus Leidėjas. Kūrėjas ir Tėvas. Ypač tai iškelia Kristaus religija, nusakydama tikrai nuostabių santykių tarp Dievo ir žmogaus. Dievas ne tik žmogų su-

A. VALEŠKA

PIETA

kūrė iš nieko ir leido jį į pasaulį, bet jį padarė ir savo vaiku, padarė savo dieviškos prigimties dalininku." Per jį (Kristų) (Dievas) dovanojo mums didžiausius ir brangiausius pažadus, kad jūs jais pasidarytumėte dieviškos prigimties dalyviai", sako šv. Petras Apaštalas (2 Petr. 1, 4).

Žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą (Pradž. 1, 26), todėl jis yra ypatingas Dievo rankų kūrinys, apdovanotas nemirtinga siela ir laisva valia, skirtas amžinoje laimėje pas Dievą gyventi. Tuo būdu žmogus jau pačia savo būtybe ir paskirtimi iškyla viršum šio regimojo pasaulio ir yra jo valdovas. Taigi jis negali būti pavergiamas žemės reikalams, bet veikiau viskas turi būti jo priklausomybėje ir valdžioje. Žmogus yra sau tikslas ir negali keno nors tik įrankiu tapti. Štai kodėl religija visuomet skelbia ir gina žmogaus asmens nepalyginamą vertę: jo asmens kilnumą, didybę, jo teises, jo laisvę.

Kaip religijos šviesoje žmogus kyla, taip be jos spindulių jis nyksta ir smunka. Tikrai, kur neigiamas Dievas ir religija, ten žmogui visa tai paneigiama ir jis degraduojamas į paprastus gyvulius ar žvėrelius, nebent jam pripažįstamas tik aukštesnis evoliucijos laipsnis. Bet esmėje nuo gyvulių jis nieku nesiskiria, kaip tai ypač ryškiai šiandien pabrėžiama marksistiniame ateizme, kur todėl žmogui nepripažįstama jokių įgimtų teisių ir kur jis turi tik tai, kas jam valstybės kokiais nors sumetimais suteikiama. Ten ir "humanizmo" sąvoka kategoriškai skiriasi nuo krikščioniško humanizmo sąvokos.

Idomu pastebėti, kad kadaise vienas ateistinių sąjūdžių kaip tik reiškėsi kova už žmogaus teises ir jo didybę. Pripažinti Dievą viršum visa ko, laikyti jį visatos centru (teocentrizmas), buvo laikoma žmogaus pažeminimu, jo degradavimu. Jų teigimu, žmogui turėjo būti pripažinta pasaulyje centrinė vieta (antropocentrizmas).

Deja, atskilęs nuo savo natūralaus centro — Dievo, pats panorėjęs būti visa ko centru, žmogus nepajėgė ilgai toje savo didybėje išsilaikyti. Naujieji ateistai greit pradėjo kėsintis ir į pasaulio centrą iškeltąjį žmogų: jis tuoj buvo jų pastatytas vienoje eilėje su kitais gyviais ir vieno — su jais buvo vertinamas bei traktuojamas. Taigi, atskirtas nuo Dievo žmogus visu logišku nuoseklumu buvo nustumtas iki gyvulio. Prieš tuos jų pasikėsimus šiandien tik religija, tik Bažnyčia nuoširdžiai gina žmogų, gina jo kilnumą ir jo teises. Šiuos nuopelnus Katalikų Bažnyčiai šiandien atvirai pripažįsta ir kitatikiai.

3. Religija stiprina atskirų žmonių ir tautų dorą. — Dorinio įstatymo sankcija yra pats Dievas. Žmogų tai veikia visai kitaip, negu Kanto kategorinis imperatyvas: tu privalai tai daryti. Žmogui neužtenka žinoti, kad jis privalo tą ar kitą daryti. Labai dažnai jis reikalingas daug stipresnio akstino, kad elgtųsi dorai, žinant ypač jo silpnumą jo gimtosios nuodėmės, kuri, nors žmogaus prigimties nesunaikino, vistik ją pažeidė ir per tai gerokai susilpnino. Štai kodėl žmo-

gus dažnai daro ne tai, ko nori, bet tai, ko nenori, elgdamasis prieš aiškų Dievo įstatymą. "Mes juk žinome, kad įstatymas yra dvasinis; bet aš esu kūninis, parduotas į nuodėmės valdžią. Nes ką aš darau, aš neišmanau; nes ne gera, kurio noriu, aš darau, bet darau pikta, kurio nekenčiu. O jei tai darau, ko nenoriu, aš juk pritariu įstatymui, kad jis geras. Dabar gi tai darau jau nebe aš, bet gyvenanti manyje nuodėmė. Nes žinau, kad manyje, tai yra, mano kūne, negyvena gerumas. Nes norėti yra arti manęs, bet padaryti gera aš neįstengiu. Nes aš darau ne gera, kurio noriu, bet darau pikta, ko nenoriu. O jei aš tai darau, ko nenoriu, darau jau nebe aš, bet gyvenanti manyje nuodėmė. Taigi, aš randu tokį įstatymą, kad kai aš noriu daryti gera, prie manęs yra prikibęs piktumas. Aš, tiesa, gėriuosi Dievo įstatymu, žiūrint vidujinio žmogaus, bet matau savo sąnariuose kitą įstatymą, pasipriešinantį mano proto įstatymui ir darantį mane belaisvį nuodėmės įstatymo, kurs yra mano sąnariuose", sako šv. Povilas Apaštalas (Rom. 7, 14—23).

Sie pilni kartėlio Apaštalo žodžiai yra kasdieninės patirties patvirtinti. Štai kodėl reikia labai stiprių motyvų, kurie padėtų tikrai efektyviai žmogiškos prigimties maištingumą prieš Dievo įstatymus apvaldyti. Tai padaro ne tik Dievo malonė, stiprinanti žmogų iš vidaus, bet ir prisiminimas Dievo, kurs baudžia įstatymo laužytojus. Tiesa, religija apskritai žmogų moko veikti iš Dievo meilės, o ne iš baimės. Tačiau kartais ir baimės akstinas žmogui yra reikalingas ar bent naudingas. Ne kiekvienas baimės jausmas yra peiktinas. Ypač gi mūsų santykiuose su Dievu baimė iš pagarbos ("timor reverentialis") nė kiek nesulpnina mūsų meilės Jam.

Kiek daug pasitarnauja religija asmenų ir tautų dorinimui, lengva pastebėti gyvenimo praktikoje. Kur religija gilesnė, ten ir dora aukštesnė. Religija yra tikrai asmenų ir tautų doros pagrindas.

Tiesa, ne kartą tenka matyti tautose ir liūdnus reiškinius, kada, rodos, nė religija nepajėgia žmogaus apvaldyti. Tai pastebima ypač ten, kur išgali blogi papročiai, pav., girtavimas, seksualinis palaidumas, arba didelių sukrėtimų valandose, kaip karai, kada žmogaus dorinis jausmas nelemtų papročių ar įvykių dažnai yra gerokai atbukinamas ir maištingai žmogaus prigimčiai atsiranda palanki siautėjimo dirva. Tokiose sąlygose kaip tik ne retai ir prasiveržia žmogaus laukiniškumas. Ir tai nenuostabu, nes religija juk nepakeičia žmogaus prigimties, tik daugiau ar mažiau stiprina jame geruosius pradus, žiūrint, kaip giliai religija žmogų yra apėmusi. Jei ji dar nebuvo spėjusi visą žmogų persunkti ir buvo tik jo paviršiu, be abejo, ji negalėjo pareikšti visos savo įtakos, ir todėl didelių sukrėtimų valandose žmogus dažnai nepajėgia išlaikyti pusiausvyros. Be abejo, tokie reiškiniai verčia susimąstyti kiekvieną ir peržvelgti, kaip giliai religija yra įleidusi tautoje šaknis. Jie gali labai akivaizdžiai parodyti, kaip ji dar labai pa-

viršutiniška ir dar visai nesuaugusi su tautos kūnu.

Jei dora, atremta religija, kartais, nelengvai žengia gyvenimo keliu, tai laisvamanių skelbiamoji nepriklausomoji arba laisvoji etika žmogų visai suklupdo, išvesdama jį į gyvenimo šunkelius. Pastangos sukurti dorovinius nuostatus, nepriklausomus nuo Dievo, žmonijai tikrai nieko gero nedavė. Žmogus čia paliekamas savo gyvuliškume, kuriam pataikaujama. Tikrai, laisvoji etika yra paremta tik utilitaristiniais išskaičiavimais ir nežiūri žmogaus vidaus pakėlimo, jo sudvasinimo. Dažnai ji leidžia daryti tai, kas tikrai yra nedora.

Nepripažindama Dievo nė jo įstatymų, laisvoji etika atmeta arba ignoruoja daug dorinio gyvenimo reikalavimų, kuriuos skelbia dorovė, religija pagrįsta. Tiesa, jų skelbimas dar neišikia jų įgyvendinimo. Bet iš kitos pusės principinis jų atsisąžadėjimas žmonijos tikrai nepakels aukščiau dorovėje, o jų skelbimas ir nuolatinis reikalavimas tuos doros nuostatus įgyvendinti žmogui yra vis naujas akstinas sutelkti savo jėgas kilti dorovėje. Geros valios žmoguje ilgai niui tai tikrai neš vaisiaus, ypač kad Dievas veikia žmoguje savo malone ir padeda jam doros reikalavimus įgyvendinti. Žmogų psichologiškai veikia teigiamai dar ir tai, jog jis žino, kad Dievas stebi žmogaus pastangas ir jas laimina. Žino taip pat, kad už dorą gyvenimą jo laukia gausus užmokesnis danguje. Žmogus jau toks yra, kad jis veikia daugybės atstinių įtakoje ir apskritai jo veikimą nulemia stipriausieji.

4. *Religija veikia jaunimo auklėjimą.* — Religijos įtaka jaunimo auklėjime yra viena reikšmingiausių, nes duoda žmogaus gyvenimui kryptį ir nužymi visam jo veikimui gaires.

Jauno žmogaus asmenybės formavimas priklauso nuo vienokios ar kitokios pažiūros į žmogų ir į jo gyvenimo uždavinius bei tikslus. Jei žmogaus gyvenimas ir veikla turi ribotis gyvulio pasauliu, auklėjimo uždavinys bus jame tik gyvulį išbulinti, jį išdresuoti. Jei tačiau žmogus bus suprantamas, kaip dviejų pasaulių — dvasios ir kūno — junginys, kuriame gyvena Dievybės kibirkštis, ir kuris todėl gali siekti nuostabių aukštumų, žmogaus auklėjimo uždaviniai bus visai kitokios apimtys.

Religija žmogaus dmesį kreipia ypač į transcendentinį pasaulį ir visuomet pabrėžia mūsų sąsają su juo. Bet ji nėra abejinga ir šiam pasauliui bei mūsų gyvenimui jame. Priešingai, ji nurodo, kad tai tik du skirtingi to paties mūsų gyvenimo etapai: laikinasis ir amžinasis, ir kad antrasis yra esminėje priklausomybėje nuo pirmojo: amžinasis gyvenimas bus laimingas ar nelaimingas žiūrint, kaip buvo gyvenamas laikinasis gyvenimas, t. y. žiūrint, kaip buvo gyvenama čia žemėje.

Šios žemės kelionėje turėti aiškias ir tikras direktyvas, kokias teikia religija, ypač yra svarbu jaunimui. Eksperimentams jis laiko neturi. Jie

būtų jam net žalingi, nes klaidingi žingsniai gali įbrėžti į jautrią jaunimo sielą net neišgydomas žaizdas.

Ypač idealistiniame jaunuomenės auklėjimui daug padeda religija, nurodydama jaunuomenei tarnscendentinius idealus ir padėdama užmiršti savo asmeninius interesus. Priešingai, ten kur religija gyvenime nepirmauja, susidaro labai palankios sąlygos išaugti žemam egoizmui. Tada pradedama vertinti tik apčiuopiami dalykai, neša asmeninės medžiaginės naudos. Ten matas viskam tampa medžiaga ir jos teikiami malonumai.

Gyvenime tačiau idealizmas yra reikalingas, nes jis dažnai reikalauja nesavanaudiško pasiaukojimo. Apie tokį kaip tik dažnai kalba religija ir jo moko, jį siedama su transcendentinėmis ir amžinomomis vertybėmis.

Religijai, atseit Bažnyčiai, dažnai daromas stambus priekaištas, esą, faktiškai ji maža žmogų paveikianti arba net visai nedaranti įtakos žmogaus gyvenimui. Antai, net po ilgo auklėjimo kilnių idealų meilėje žmogus staiga šunkeliais nu-eina. Ar didelė pažanga matyti žmonėse beveik po dviejų tūkstančių metų žmonijos religinio Kristaus mokslo? Svarbiausia, kad šiame priekaište identifikuojama religijos skelbėjų uolumas ar neuolumas su pačia religija.

Į tai tenka pasakyti, kad religija žmogaus prigimties nepakeičia, tik stengiasi ją apvaldyti, panašiai kaip laukinę kalnų vandens srovę stengiamasi suvesti į kanalus ir vamzdžius, ir taip priverčiama ją sukti naudingą jėgainės ratą. Tačiau ir apvaldyta prigimtis nėra tai ramūs vandens, kurie teka neišsiliedami į krantus. Ji dar vis panaši į verpetą, tiesa, apvaldytą, bet kuris dar vis kunkuliuoja, ir todėl gali iškilti į paviršių ir mažiau kilnūs elementai. Kad jie neiškiltų, žmogus turi nuolat budėti, vengdamas palankių sąlygų tam iškilimui, tuo pat metu stiprindamas savo dvasios polėkius intensyviu sakramentiniu gyvenimu.

Kas tokiomis pastangomis išgyjama, netampa žmogiškos prigimties, bet tik individo asmenine nuosavybe, todėl iš tėvų nepaveldima drauge su paveldima iš jų žmogiška prigimtimi. Štai kodėl kiekvienas žmogus turi viską pradėti iš naujo ir pereiti tuos pačius etapus. Bažnyčia negauna į rankas jau suformuoto krikščionies, bet tokį pat pagonį, kokie buvo jo tėvai ir jo tėvų tėvai, su tokiais pat nuodėmingais puolusio žmogaus palinkimais, taip kad Bažnyčia savo auklėjimo darbą turi pradėti nuo pat pradžių. Jį gali palengvinti tik kultūros didesnis ar mažesnis paveldėjimas iš savo prosenių. Bet pats antgamtinis gyvenimas yra nepaveldimas. Tai turėjo būti tačiau privilegija nepraradusios pirmąpradžio teisumo žmonijos. Deja, ji negražinamai žuvo visai žmonijai su pirmųjų tėvų nuodėme.

Jei Bažnyčios religinio ir auklėjimo darbas neneša kartais pakankamų vaisių, tai čia dažniausiai kaltos sąlygos, kuriose Bažnyčiai tenka

dirbti. Juk yra tiek daug veiksmų, kurie tą Bažnyčios darbą be atvangos trukdo. Bedievybė visuose savo laipsniuose veikia ne tik trukdomai, bet ir griaujamai. Ar tai vieši persekiojimai, ar tai Bažnyčios veiklos trukdymai valstybiniais įstatymais po laicizmo, laisvamanybės priedanga, ar tai nesudraudžiamas žmonių viliojimas į nuodėmę, trukdo Bažnyčios išganingai veiklai pasireikšti visame savo veiksmingume. Visi šiandien matome ir jaučiame, kiek blogo daro pasaulyje laisvamaniškoji spauda, nedoras kinas ir kt. Bažnyčiai visa tai atsverti yra didelis uždavinys, ir anų daromą žalą jai ne išsyk pavyksta sutramdyti. Ypač jaunimui dėl to tenka nukentėti, kadangi jis yra jautresnis ir lengviau pasiduoda ispūdžiui.

Reikia dar pažymėti, kad religija savaime nieko nedaro. Ji veikia tik ten, kur su ja bendradarbiaujama, kur jai talkininkaujama. Ir gražiausi

bei kilniausi mokslai gyvenime nieko nepadedą, jei jie nebus išklausomi ir nebus jų nurodymais gyvenama bei veikiamą. Taip ir žmonijos išganymas gali ateiti tik sąmoningu mūsų prisidėjimu ir įsijungimu į antgamtinį mūsų perkeitimo procesą. "Kas jį priėmė, tiems jis davė galios būti Dievo vaikais", sakoma apie Kristų šv. Jono Evangelijos prologe (1, 12).

Krikščionybės nuopelnų, jos veikimo vaisių pasaulyje mes vistiek neturime mažinti. Jie tikrai yra milžiniški, žiūrint, kiek daug pagerinimų žmonijoje ir jos labui ji yra sukūrusi. Ir jei dar vis yra trūkumų, tai čia kalta nekrikščionybė, bet jau pats žmogus, kuris nepajėgia įgyvendinti tai, ko religija iš jo reikalauja. Taigi, ne pati sistema kalta, bet žmogaus nepajėgimas jos realizuoti gyvenime. Būtų todėl didžiausias neišmanymas norėti pakeisti pačią sistemą, kai dėl pasitaikomų trūkumų ne ji kalta, o tik pasirinktos

SIAULIŲ ŠV. PETRO IR
PAULIO BAŽNYČIA

V. Augustino foto

priemonės, įrankiai. Štai kodėl pasaulis netur ieškoti krikščionybei pakaitalo, — geresnio už ją jis nieko ir neras, — bet tik stengtis labiau įtempti savo jėgas ir stipriau stengtis realizuoti gyvenime tai, ką krikščionybė jau du tūkstančiai metų skelbia. Tai tinka ne tik atskiriems asmenims, bet ir tautoms. Ir tautos religija giliau paveikia tik tas, kur randama jai daugiau pritarimo ir noro bendradarbiauti, kur leidžiama jai laisvai prabilti į kilniausius tautos jausmus.

5. *Religija stiprina valstybes ir švelnina tautų tarpusavio santykius.* — „Iustitia est fundamentum regnorum“, sako sena patarlė, daugelio tūkstančių metų praktikos patvirtinta. Kam gi daugiau už religiją rūpi įgyvendinti teisingumas visuose valstybės sluogsnuose? Jai rūpi teisingumas ne tik piliečių tarpusavio santykiuose, bet ir piliečių valstybės atžvilgiu bei valstybės atžvilgiu į savo piliečius. Kai tai yra įgyvendinta, valstybėje yra tvarka ir ramybė; kur jos nėra, kiekvienas mano esąs įgaliojtas ginti savo teisę pats, iš kur kyla sąmyšiai ir revoliucijos, ir valstybė eina silpnėjimo bei irimo keliu.

Remdama dorą visose srityse, religija, atseit Bažnyčia, daug prisideda prie piliečių sudrausminimo valstybės atžvilgiu, reikalaujama paklusti teisingiems valstybės įstatymams ir sąžinėje. „Kiekvienas tepasiduodie aukštesniosioms vyriausybėms; nes nėra valdžios, kaip tik iš Dievo; kurios gi yra, jos Dievo įstatytos. Taigi, kas priešinas valdžiai, tas priešinas Dievo sutvarkymui. Kurie priešinas, patys sau pelnosi pasmerkimą... Taigi, yra jums reikalo pasiduoti ne tik dėl rūstybės, bet ir dėl sąžinės“, sako šv. Povilas Apaštalas (Rom. 13, 1-2, 5).

Bažnyčia tačiau smerkia valstybinį absoliutizmą ir jokios vertės jos neteisingiems įstatymams nepripažįsta. Tokie įstatymai žmogaus sąžinėje nesaisto, nes tai jokie įstatymai. „Jūs patys nutarkite, ar teisinga Dievo akivaizdoje labiau jūsų klausyti, kaip Dievo“, sako Petras ir Jonas Apaštalai sinedrijaus žmonėms, kurie norėjo jiems uždrausti kalbėti minioms apie Kristų (Apd. 4, 19). Tai yra išpėjimas tiems, kurie bandytų leisti neteisingus potvarkius krašte. Valstybė nėra visagalė, ir ji joks moralybės mastas.

Kreipdamosi į piliečių sąžinę, Bažnyčia reikalauja būti lojaliais savo kraštui ir savo valstybei. „Atiduokite, kas ciesoriaus, ciesoriui ir, kas Dievo, Dievui“, sako Kristus (Mk. 12, 17). Tą pačią mintį ir šv. Povilas iškelia savo laiške romėnams: „Atiduokite visiems, ką esate kalti: kam mokestį — mokestį, kam muitą — muitą, kam baimę — baimę, kam pagarbą — pagarbą“ (Rom. 13, 7). Taigi, Bažnyčia nėra valstybės priešas ar konkurentas, bet nuoširdus rėmėjas ir bendradarbis. To negali matyti tik aršūs bedievis ar prisiekęs laicistas, kurie bijo gilių ir galingų Bažnyčios įtakos žmonėse ne pagal jų įsitikinimus.

Stiprindama savo religinę dorinę veiklą tautas ir valstybes, Katalikų Bažnyčia negali remti ir neremia nesveiko tautų ar valstybių uždaro, ypač gi jų antagonizmo. Ir tai suprantama, nes

juk visi žmonės yra Dievo vaikai ir broliai savo tarpe. Jei jie gyvena pasidalinę atskiromis tautinėmis šeimomis, tai ir tuomet jie neturi užmiršti, kad tai broliškos šeimos ir kad jų tarpe turi viešpatauti broliška santarvė ir meilė.

Deja, gyvenimo pavyzdžiai kalba priešingai. Tautų ir valstybių antagonizmas ir iš to kylą karai eina tarsi raudona gija per visus šimtmečius, kartais daugiau, kartais, mažiau beliepsnoją. Tai rodo, kad žmonija dar labai toli nuo Bažnyčios skelbiamos solidarumo minties ir kad tikintiesiems čia dar labai plati darbo dirva. Dar daug teks žmoniją kultūrinti, iki ji pilnai įsisąmonins, kad ne karas yra tinkamas ginčų sprendėjas. Jėga teisės nekuria, bet tik pastato prieš įvykusį faktą. Ir mažieji bei silpnieji turi lygias teises su didžiais ir galingais į egzistenciją.

6. *Religija veikia įstatymdavystę.* — Žmonija yra tvarkoma ne tik Dievo, prigimties ir Bažnyčios įsakymais, bet ir pozityviais valstybės įstatymais. Bet šie neturi prieštarauti pirmiesiems. Tai būtina sąlyga ir darniam valstybės augimui, vystymuisi ir pastoviai jos piliečių gerovei bei laimei. Ten, kur nepaisoma prigimties ir Dievo įstatymų, kur neįmanoma tikinčiųjų religinės bendruomenės reikalų, pilnutinis tautos išsivystymas yra slopinamas ir dėl to pati tauta pradeda silpnėti ir nykti, nes tuo griaujami žmogaus dvasinio gyvenimo pagrindai ir raunamos viso jo gyvenimo gairės, kurios turi nurodyti ir to gyvenimo kryptį ir sudaryti darniam žmogiškų galių išsivystymui tinkamas sąlygas.

Deja, istorija ir net mūsų laikai rodo daug šios rūšies faktų, kur žmogus, atplėštas nuo Dievo ir nuo jo bei prigimties įstatymų, pradėjo eiti nužmogėjimo bei sugyvuojimo keliu. Tik nustojęnt būti žmogumi, deja, žmogui nepavyksta lapti gyvuliu, nes gyvulys veikia bent savo sveiko instinkto vadovaujamas, kai tuo tarpu toksai nužmogintas žmogus ir to neturi, ir todėl jis už žvėrį yra baisesnis.

Kur tačiau religija yra pagarboje, kur noriai klausoma jos balso ir paisoma jos direktyvų, tautos gyvenimas įgauna visai priešingą kryptį. Čia valstybės įstatymai, jei jie ir nepakartoja Dievo ir Bažnyčios įsakymų, tai jie jų ne tik negriauna, bet veikia juos supunuoja ir sudaro savo piliečiams sąlygas juos gyvenime realizuoti.

Valstybė savo įstatymais neturi būti indiferentiška religijos atžvilgiu. Tai reikštų indiferentiškumą paties Dievo atžvilgiu, kas yra neleistina. Šiandien daug kalbama apie sąžinės laisvę, apie laisvę rašyti, mokyti ir t. t. Tai nereiškia, kad valstybė turi būti indiferentiška gero ir pikto, tiesos ir netiesos atžvilgiu. Jų vienodas traktavimas reikštų visišką valstybinės minties nusigynimą ir valstybės autoriteto bei pačios valstybės griovimą, nes tai būtų kasimasis po doriniais valstybės pagrindais. Tai reikštų ir klaidingą valstybės bei jos uždavinių supratimą: valstybė yra žmonių labui. Vienodai vertinant dora ir pikta, ji nusikalsta šiam savo natūraliam paskyrimui.

Bažnyčiai rūpi, kad doriniai valstybės pagrindai būtų itin stiprūs, kad teisė ir teisingumas dvelktų visuose jos įstatymuose, kas yra laidas jos jėgos ir klestėjimo. Štai kodėl jai rūpi, kad įstatymų leidimo organai būtų be priekaištų ir tikrai nuoširdžiai rūpintųsi valstybės gerove. Ji todėl nėra abejinga, kas bus išrinktas į aukščiausias valstybės institucijas: jai rūpi, kad į ten patektų žmonės, kurie paiso ir religinių tautos interesų ir pozityviai juos remia. Iš savo tikinčiųjų todėl ji reikalauja aktyvaus prisidėjimo prie šių klausimų sprendimo. Ypač to reikalauja mūsų amžius, kada tikrai milžiniškos jėgos yra sutelktos kovoje prieš Dievą ir religiją. Pasyvi tikinčiųjų laikysena tokiu momentu būtų tiesiog šių nepalyginamų vertybių išdavimas.

Bažnyčia valstybės įstatymų leidime nedalyvauja. Tai nereiškia tačiau, kad jie jai nerūpėtų. Ji pafenkinta ir laiminga, kai tame dalyvauja geri ir sąžiningi jos vaikai. Ji tada tikra, kad tikrieji valstybės interesai nebus apeiti.

7. *Religija teigiamai veikia literatūrą ir meną.* — Religija veikia ne tik žmogaus protą bei valią; ji veikia ir jo jausmus, juos kilnindama bei švelnindama. Ne tik tiesa ir gėris, bet grožis pagauna žmogų. Štai kodėl Bažnyčia nori pateikti žmogui tikrojo grožio dalykus, kurie žmogų keltų, primindami jam amžinąsias vertybes. Veikdama šia kryptimi, Bažnyčia įkvėpia literatūrą ir meną, kurie, jos paveikti, stoja žmogaus dvasios tarnybon, ir tuo padeda jai dorinti žmones ir tautas.

Menai ir literatūrai Bažnyčia daro ne tik tiesioginės įtakos, juos įkvėpdama ir vairuodama; ji juos įveikia ir netiesiogiai, juos saugodama nuo blogų įtakų pseudomenininkų ir kitų, drausdama mene, literatūroje nuodėmei pataikauti ar platinti klaidingas pažiūras. Stovėdama tikėjimo ir doros sargyboje, ji imasi net griežtų sankcijų prieš tuos, kurie tai daro. Prieš blogas knygas ji irgi turi savo priemones: jas draudžia platinti, skaityti.

Tikrą grožį Bažnyčia visuomet saugojo ir globojo. Antai, senovės profaninę literatūrą tik Bažnyčia apsaugojo nuo žlugimo. Vienuolynuose tų veikalų perrašinėjimui žmonės aukodavo visą savo gyvenimą.

8. *Religijos įtaka architektūrai.* — Jei yra sritis, kur savo įtaką yra tikrai nuostabiai reiškusi religija, tai architektūra, iškilusi į sunkiai pasiekiamas aukštumas Dievo namų statyba. Ji čia sukūrė tiesiog stebuklus, nors techninių priemonių senovėje turėta maža. O tačiau dar ir šiandien mus stebina tų architektūrinių liekanų didingumas. Tai rodo, kad noras sukurti ką nors Dievo garbei žmones padarė genialius. Tenka dar pažymėti, kad juo religinis jausmas buvo gilesnis, tuo statyba buvo didingesnė.

Statydami Dievo namus ir juos išpuošdami, mūsų amžiaus žmonės, atrodo, žiūri dažniau žmonių patogumo, negu Dievą pagerbti pačia statyba. Tiesa, Dievo namai yra maldos namai ir todėl jie turi tarnauti žmogui, padėti jam nusi-

teikti maldai ir apskritai bendrauti su Dievu. Anksčiau, atrodo, jau pats pastatas buvo laikomas tarsi himnu Dievui ir todėl buvo puošiamas net ir ten, kur žmogaus akis nepasiekė. Tokios yra kaip tik viduramžiais statytos gotinės bažnyčios, kurių figūras, puošiančias jų stogus, bokštus ir bokštėlius, žmogaus akis tikrai dažnai nepasiekia.

Grandiozinė Dievo namų statyba savo architektūra ne tik lavino žmogaus estetinį skonį, bet ir kėlė jo sielą Dievop, kėlė jį į gyvenimo aukštumas, primindama jam Dievą ir amžinuosius dalykus, primindama ir šio gyvenimo nepastovumą bei praeinamumą. To siekia, be abejo, Bažnyčia ir dabar, nors ir ne monumentaline statyba. Tik, deja, modernusis menas čia dar vis nepajėgia surasti pagaunančios religinės išraiškos formų. Savo masyvumu modernūs Dievo namai dažnai žmogų ir jo maldą prie žemės slėgia, užuot jiems davę sparnus kilti prie Dievo sosto.

9. *Religija skatina labdarybę.* — "Beturčių jūs visuomet turite su savim ir, kada tik norite, galite daryti jiems gera", yra pasakęs Kristus (Mk. 14, 7). Iš tiesų, pasaulyje jų niekuomet nestokojo, ir tuo būdu niekuomet žmonėms netrūko progos daryti jiems gera. Prie jų reikia prisikaityti be globos paliktus našlaičius, ligonius, invalidus. Jie visi lygiai reikalingi mūsų užuojautos, pagalbos ir globos.

Nietzsche visa tai smerkia. Užuojautos jausmas jam yra didžiausias nusikaltimas. Tokie žmonės, visokie paliegėliai ir panašūs, turį būti sunaikinti be jokio pasigailėjimo, ir neturį būti nei valstybei nei paskiriems žmonėms našta.

Šias Nietzsche pažiūras vokiečių naciai pritaikė gyvenime. Tūkstančiai buvo žudomi Vokietijoje visokie proto ligoniniai ir į juos panašūs. Tai sukrėtė visą pasaulį.

Kas gi stojo tada tų vargšų ginti? Bažnyčia! Ji šaukte šaukė, kad žmogus neturi teisės disponuoti ne tik savo, bet ir kito gyvybe. Net jei kito nužudymas atrodytų jam patarnavimas (eutanasija), ir tuo atveju žmogus neturi teisės jo žudyti. Tik Dievas yra žmogaus gyvybės Viešpats. Jis žmogų pašauks pas save, kada jam tai patiks.

Visi gerai matome, kiek daug yra pasaulyje vargo ir skurdo. Ir kiek visokių nelaimių žmogų ištinka jo gyvenimo kelyje! Ir dažnai nematyti, kad nelaimingasis būtų pats dėl to kaltas. Daug nekaltai kenčia dėl kitų žmonių pikto. Jei Dievas tačiau tai leidžia, tai, be abejo, kad jis turi sau vienam žinomų motyvų. Jis tačiau to neleis, jei jis nebūtų tiek galingas, kad ir iš pikto galėtų gera išvesti, sako šv. Augustinas. Jis leidžia piktam pasaulyje reikštis, duodamas progos geriesiems savo gerumą parodyti darbais. Kai kartą mokytiniai Kristų paklausė: "Rabbi, kas nusidėjo, šitas, ar jo gimdytojai, kad jis gimė aklas? Jėzus atsakė: Nei šis nusidėjo, nei jo gimdytojai, bet — kad pasireikštų jame Dievo darbai" (Jn. 9, 2-3).

Dievo darbai žmonėse — tai jo gerumo stebuklai, kuriuos Jis gausiai daro visiems, neišskir-

damas net piktųjų. Jis "leidžia savo saulei tekėti ant gerųjų ir piktųjų ir lydina ant teisiųjų ir neteisiųjų" (Mt. 5, 45).

Savo gerumą tačiau Dievas nori pareikšti ir per kitus, į gerų darbų darymą įtraukdamas kiekvieną paskirą žmogų. Štai kodėl Kristus taip pabrėždamas skelbė artimo meilės įsakymą, ir tai ne bet kokios, o efektyvios meilės, kuri reiškiasi gerais darbais, pagalba artimui, kokią parodė gerasis samarietis, nelaimėje padėjęs savo artimui. Tą pat labai ryškiai pabrėžė ir šv. Jokūbas savo laiške: "Ką padės, mano broliai, jei kas sakytųsi turįs tikėjimą, bet neturėtų darbų? argi tikėjimas galės jį išganyti? Jei brolis ir sesuo būtų pliki ir stigtų jiems kasdieninio išlaikymo, ir kas nors iš jūsų sakytų jiems: Eikite ramybėje, susišildykite ir pasisotinkite, bet neduotumėte jiems, ko kūnui reikia, ką tai padės? Taip ir tikėjimas, jei jis neturėtų darbų, yra pats savyje miręs" (Jk. 2, 14-17).

Artimo meilė ir jos darbai yra tai ženklas, iš kurio turi būti pažįstami Kristaus mokiniai: "Iš to visi pažins, kad jūs mano mokytiniai, jei turėsite meilę vienas kito" (Jn. 13, 35).

Šitą įsakymą Kristaus Bažnyčia labai gerai suprato ir jį vykdė dideliu rūpestingumu: ji globojo paliegėlius, šelpė beturčius ir t. t. Mūsų "špitolės" yra dar liekana ir prisiminimas iš tų senų laikų, kada ligonių globa ir aptarnavimas buvo vienas didžiausių Bažnyčios rūpesčių. Specialiai ligoniams ir vargšams padėti tuomet įsisteigė ir visa eilė vienuolių, kurios šį savo darbą dirba iki šiolei.

Šiais laikais daug šios rūšies rūpesčių Bažnyčiai atpuolė, kadangi tuo dažnai pasirūpina valstybė, kuri šiam reikalui pajamas surenka iš savo piliečių. Vistik šalia valstybinės paramos savo piliečiams dar daug vietos geriems darbams lieka ir savanoriams tikintiesiems, kurie į šį darbą eina Kristaus meilės vardu. Valstybei tokie pagalbininkai labai naudingi, nes ji pati tikrai nepajėgia visakuo pasirūpinti, turėdama daugybės kitų reikalų.

Pažymėtina, kad totalitariniuose režimuose nenorima Bažnyčios prie labdaros prileisti. Esą, visa kuo turinti pasirūpinti valstybė. Bet ar tai tikrasis motyvas, dėl ko nenorima leisti Bažnyčiai čia veikti? Juk jie patys mato, kad visko nepadaro, ką turėtų padaryti. Šiuo veikiau jie nori

Bažnyčią iš gyvenimo išstumti, kaip nereikalingą gyvenimui veiksnį. Jie bijo taip pat, kad savo labdaros darbai Bažnyčia gali laimėti žmonių širdis, ko jie nepageidauja.

Reikia pažymėti, kad valstybinė globa, vykdoma tarnautojų ne iš idealizmo, bet už algą, beveik visur yra šalta, kartais net beširdė. Visai kitaip tačiau artimui patarnauja religijos perimtas žmogus. Tuo turėjo progos įsitikinti net totalitarinių režimų žmonės. Šio praūžusio karo metu tai labai gerai pastebėjo sužeistieji kariai, patekę į seselių vienuolynų aptarnaujamus ligonines. Čia jie matė tikrai didvyrišką seselių pasiaukojimą vargšams sužeistiesiems.

Valstybinė parama savo piliečiams niekuomet neatstojo ir neatstos privatinės ar bažnytinės labdaros, ir juo jos daugiau bus, tuo žmonės bus geriau. Reikalingų gi paramos visuomet buvo ir bus. Jei valstybė ir daugiau parūpins savo piliečiams duonos ir pakankamą pastogę, tai vistik Bažnyčiai darbo nepritrūks labdaroj: juk yra visa eilė gerų darbų žmogaus sielai padėti. Todėl tikintieji niekuomet nesiliaus eję savo Mokytojo pėdomis, apie kurį šv. Petras yra pasakęs, kad jis perėjęs žemę "gera darydamas" (Apd. 10, 38).

Baigiamasis žodis

Apžvelgdami katalikų religijos, atseit Bažnyčios, įvairias veiklos ar įtakos sritis asmens ir tautų gyvenime, paminėjome tik pačias svarbiausias ir ryškiasias. Savo išganinga veikla Bažnyčia siekia daug plačiau, siekia visur, kur tik žmogus ir tautos atsistoja Dievo, Jo įsakymų bei amžinųjų vertybių akivaizdoje, visur, kur tik reiškiasi pilnasis žmogus, kuriam, kaip integralinės, sudedamosios dalys, priklauso ir religija su dora.

Kalbėjome taip pat tik labai konspektyviai, nenorėdami išeiti iš siauro straipsnio ribų. Atrodo tačiau, kad iš visko pakankamai matyti, jog Bažnyčia nėra svetima žmogaus ir tautų gyvenimui čia žemėje, jog ji nėra svetima nei jų rūpesčiams nei jų reikalams, bet visur ir visada ji tiesia savo ranką kilnioje bendradarbiavimo dvasioje. Ir jei žmogus bei tautos pasiekė ką didžiai humaniško bei kilnaus, tai tik šios religijos išganingos pagalbos ir jos realios įtakos dėka. Katalikų Religija, atseit Bažnyčia, dėl to nesididžiuoja, tik džiaugiasi, galėdama sėkmingai atlikti savo misiją žemėje.

ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS

EILĖRAŠČIAI IŠ RINKINIO "IŠDUOTAS MEDIS"

VAIKYSTĖS FRAGMENTAS

Aš atsimenu, kaip mes abu gulėjom
Lapų vitraže, lyg du spalvoti vabalai,
Ir su vėjais ėjome, spindėjome alėjom,
Kaip didžiuliai aukso gabalai,

Ko! sapnuodami su vėjais susiliejom
Sodų ežero srovėj — ir taip
Mes, skambėdami kaip tie varpai, tylėjom
Atsišlieję prie ramaus alyvmedžio tvirtai.

Dar ilgai taip ėjome, skambėjome alėjom;
Durų rankena išgydėm sužeistus pirštus
Ir išbristi niekur iš namų nebegalėjom
Per auginsių lapų vandenį tirštus.

1949.

TRANSPARENCE

Permatomi metų vaisiai krinta žemėn
Ir atsimuša į skliautą kristalinį;
Taip laimingi žemėje Jonai Bežemiai
Dūžta krisdami į džiaugsmą begalinį.

Raudonkarčiai rudens žirgai artėja
žvengdami beprotiškai laukuos bežadziuos,
Ir karaliaus sodų lapai praretėję
Gėsta permatomo vario medžiuos.

Atsisėdęs prieš šią milžinišką freską,
Aš matau, kaip pamažu į žemę grimsta
šviesiaplaukė liekno beržo arabeska

Ir paklysta sąmonėj Van Dycko princas.
Tik šypsodamiesi permatomaj žemėj
Miega šviečiančiom širdim Jonai Bežemiai.

1949.

FRAGONARD

Naktis, lyg žiburį mergaitė užgesinus,
Ateina prieblanda šlamėdama gašliai
Ir klausosi, kaip liūdnas klavesinas
Vėrandoj, po gicinių žiedais vešliais,

Senos moters atsiminimųs aidai
švelniu romansu, pilnu laimės ir žiedų,
Kaip šoka lieknos balerinos — raidės
šešėly miegančio džiaugsmingo billet doux.

Alėjom plaukia šiltas mėnesienos krinolinas;
Sapnuoja paukštis tylinčiam ant kranto ažuole,
Ir teka jo daina, tyra kaip vynas,
žvaigždynais spindinčia, šilta žole.

Atbėga ragana, liekna ir pusnuogė,
(Jos kūnas į raudono molio vazą panašus)
Ir maudosi panirusi į rūko pusnį
Ir į romantiškos dainos lašus.

Bet kai atsiminimųs miršta klavesinas,
Balkone, po glicinių žiedais vešliais,
Ji vėl, lyg žiburį mergaitė užgesinus,
Nubėga giriomis šlamėdama gašliai.

1942.

MELANCHOLIŠKAS MANO DRAUGAS PURVINOSE PAVASARĒJANČIO PRIEMIESČIO GATVĒSE IEŠKO MANĒS

J. B.

Vidudienj ant griūvančios kalvos juoduoja kapinės,
Ir žalsvos liepų šakos pilnos debesų,
Tik mano liūdesys tamsioj krūtinėj slepias,
Apakintas galingų vėjų ir šviesų,

Tik aš esu kaip medis, sutrūnijęs ir tuščiaviduris,
Kurs neša žievėje kadais išpiaustytų raidžių žymes,
Tik aš esu akmenis šventorius ir nevarstomos jo durys,
Tik man ir žemė šypsos pro ištirpusias sniege dėmes.

Svyruodami namai išeina gatvėmis iš miesto,
O aš, mąstydamas apie išblyškusį kelionių draugą, purvynu seku,
Norėdamas man artimą jo dvasią rankomis paliesti
Ir dovanoti jam visus pavasario takus.

Aš atsisėdu ant drėgnos kapų tvoros, kaip mokinyš prie knygos
Su ilustracijom aštrių pavasario spalvų:
Tai tavo liūdesys su bokštais danguje įsmigęs,
Ir alkanos, tapybiškos gatvelės gėsta tarp kalvų.

Gimtasias mieste! Taip. Tai tu. Paslėpęs sename Talmude upę
Ištroškęs bėga surūdijęs žydas. Taip. Tai tu. Ir smegenim jo atvirais
čiurlena nuostabi pavasario srovė, o kruviną jo veidą supa
Apokaliptiški namai langais siaurais.

Ir aš atsimenu, kaip tarp šitų žalsvų namų skenduolio veidu
Mes buvome savi, kaip dėmės sienoje,
Kaip spalvos laiko nutapytam tavo gatvių reginys;
Ir grindinys kiemų mums buvo paslaptingos knygos raidės;
Bet tu dabar ten tik vaiduoklius augini.

Tai ten, sugrįžęs iš kankinančios nelaisvės,
Į priemiestį pas burtininką eina melancholiškasis mano draugas,
Užmiršęs kambary save, liepsnodamas kaip mėlyna ugnis,
O jo širdy, kaip ir mano, gatvelių akmenys įaugę,
Ir miestas akyse atsimuša kaip vandenys.

Jo gyslomis, kaip kraujo upė, dar tebeteka draugystė,
Tik veidas nebeatpažįstamas ir balsas toks kimus!
Bet jis šiandien, nors klupdamas, pajėgia bristi
Į vėjų dar nepaliestus senamiesčio namus,

Ieškoti magiškų raidžių, kurias rėpliodami ant žemės skaitėm,
Jaugusių krūtinėn su gyva knyga.
(Bet tavo gatvė, jei tu kuomet nors pareitum,
Ant žemės guli, kaip pavasarį moters plaukai, nuoga.)

1946.

KASDIENIŠKOJI POEMA

Ko liūdi, putinėli, ko liūdi?

LIAUDIES DAINA

Kiekvieną dieną, peržengus medinį slenkstį,
Krūtinėn smelkias džiaugsmas —
Jis ateina kaip vaikystėje suvytus moteris prie šulinio
Pasemti mirstančiąją duoną atgaivinančio vandens,
Ir aš žinau, kad šioje žemėje be galo brangūs kaulai, negalėdami po ilgo vargo
[pailsėti guli,
Po ilgo ir sunkaus gyvenimo rudens.

O ant šio milžiniško kapo miega mano kaimas;
Kaip senas metalinis pinigas, medinį įlipęs beprotis dainuoja ten;
Ten gęsta apleisti veidai, kaip knygos su dainomis apie laimę,
Ir mano motina ten verkia su pasenusia kate.

*

Šiandien aš nebesu liguistas palaidūnas, kurs liūdėdamas atsiminimų klausio.
Aš paimu tvirtai į ranką kirvį, piuklą ir einu bildėdamas klemu,
Nes skausmas jau man nebėra beprasmis skausmas,
Ir aš esu pilkos dienos herojus, šaltas ir ramus.

Šiandien aš nieko nežinau, tik aštrų sąnarių skaudėjimą,
Kuris stipriai pririšo prie mįslingos žemės,
Maitinusios atėmusį man sielą nuovargį sava aistra.
Ant jos aš pastačiau namus, kad neklajočiau žemėje benamis
Ir mano raumenis gaivintų rytmečiais, kaip moteris, aušra.

Dabar esu žmogus, kurs išgyveno ir suprato liūdesį,
Kurs niekad nebešauks, kad kasdienybė jam skaudė.
Tikrai jau niekad žmogui, tik sparnuotam klevo grūdai,
Ir savo motinai — stichijai gamtai melsis siela išdidi.

O kūnas jaus, kad su manim gyvena gimtas kraštas, kaip ir aš, ilgai išsivadavimui
[kelių neradęs,
Klausydamas marčios raudų ir nuostabių svajonių pastatyti miestus ir ant marių
[kranto mylimai laivus,
Ir aš girdėsiu, kaip po žemėmis dainuoja motinos per šimtmečius bežadės,
Suradę amžinybėje pažįstamus klevus.

Nukratęs priemenėį nuo iškankintų darbo kojų sniegą,
Sėdėsiu tamsoje laimingas
Ir imsiu šaukti praeitį vardais,
Kof piktas liūdesys man atsakys: "Tylėk! Maža Otilija jau miega!"

Maža Otilija rugsėjo Lietuvoje išėjusi kadais.
Gatvė prie mėlyno, kaip ledas, šulinio,
Snieguota, vėjo perpučiamais kaillniais kiaurais,
Sustos kaip nusitrynęs metalinis pinigas sena Uršulė
Ir sems be galo sunkų vandenį mediniais kibirais,

Ir man ji bus didysis Simbolis prasmės, kodėl prikaustytos ledu prie žemės lieknos
[vyšnios kantriai tūno
Ir keliasi žolė iš tako žemės sumintos,
Kodėl kiekvienas medis po daugybės vasarų ant žemės griūna
Ir miršta begaliniam džiaugsmui jį išugdžiusios gamtos.

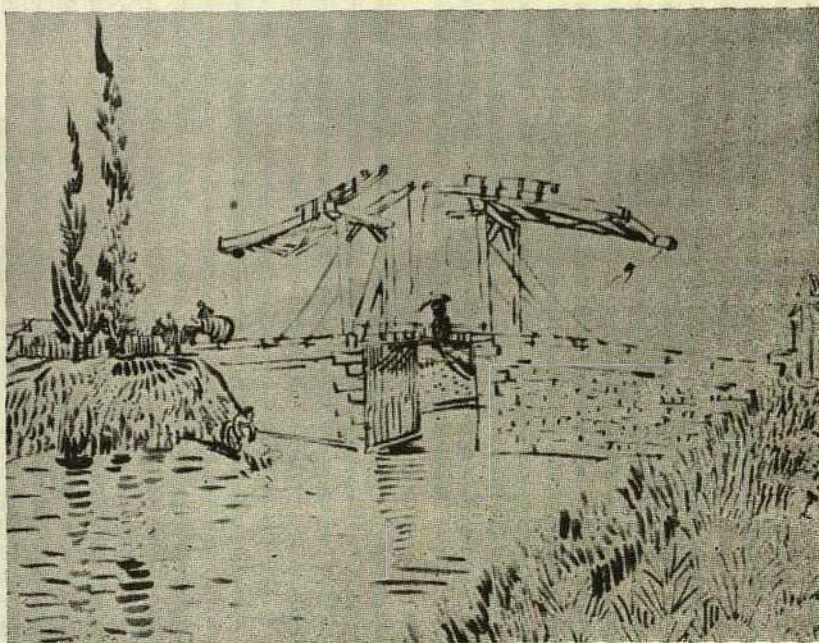
Taip mano kūnas amžinai kentės skausmingą kasdienybės trauką.
 Nes aš esu be galo didelis sunkiosios kasdienybės dievas — mirštantis žmogus.
 Sukūriau aš pasaulį. Išvadavau jame gyvenančius sapnus ir daiktus iš kančios ir
 [skausmo,
 Bet pats tapau menkiausiu jų vergu!

Kai pamažu pralaimint išvaduojanti ugnis apims mane, kaip žemę apima pavasaris,
 Ir negražinamai sudegins tai, kas verčia nuotykių ieškoti, pralaimėti, keltis ir jau
 [amžinai sukniubt,
 Išsivadavusiai ir laisvai mano dvasiai
 Kažin ar amžinybė bus tas Eldorado nuostabus?

Todėl aš ir bijau šio tobulo išsivadavimo.
 (Mirtis yra kaip ir kiekvienas baltas kalendoriaus lapas).
 Ir tik todėl esu aš vergas skurdo, sielvarto, mus slėgiančių prabėgančios dienos
 [vargų ir rūpesčių naujų.

Ir tik todėl šiandien aš paimu į ranką piūklą, kirvį (nuostabus šios žemės kvapas!)
 Ir mano kraujas susijungia su artėjančios sunkios dienos krauju.

1942.

V. VAN GOGH

LANGLOIS TILTAS

MERKELIS GIEDRAITIS

arba

AMŽIŲ SĄVARTOJE LIETUVA DVIEJŲ

ZENONAS IVINSKIS

Motto:

"...šiam dalyke (= tapdamas vyskupu) nieko daugiau netrokiu, kaip Dievo garbės ir naudą tai vyskupijai, kuriai, padedamas Dievo, kalbai (lietuvių), kuri man yra įgimta, ir kitomis išorinėmis priemonėmis, sieksiu ne žemiško labo..."

Iš M. Giedraičio lotyniško laiško jėzuitų generolui (1575. VIII. 29), prašant jo kandidatūrą paremti Romos Kūrijoje. Roma, Jėz. Arch.: Epist. Germ. t. 136, II, f. 357.

"Jei kartais jis (= Giedraitis) respublikos selmė ir nedalyvaudavo, tai senatui ir karaliui prašant, savo nuomonę apie įvairius reikalus turėdavo raštu išdėstyti: tarsi tie senato nutarimai, kuriuose jo vardo nebūtų, nebūtų mažai autoritetingi. Taip visi įvertino jo protingą nuomonę... Visą gyvenimą pamokslus mėgdavo sakyti žemaičių kalba. Apsirengime neieškojo keistumo ir tuštybės: jo kuklumas labiau mėgo paprastumą, negu puošnumą; kitiems malonus, sau gi griežtas..."

Iš Vilniaus Kolegijos-Akademijos geradarių lot. charakteristikos (prieš 1650 m.). Roma, Jėz. Arch.: Polon. t. 75, f. 305 v.

I. Įvadas — M. Giedraičio vieta lietuvių kultūroje ir raštuose

Plačioji Žemaičių vyskupija, iki 17-tojo amžiaus vidurio oficialiai vadinta Medininkų diecezija arba ir abiem vardais, įkurta vidurinių amžių pačiame gale Varniuose, buvo įdomus padaras. Priešingai daugelio šimtmečių Bažnyčios praktikai, jai pradžią davė ne Romos Kūrija, o bažnytinis susirinkimas. Ta Konstancos Koncilijos įkurtoji diecezija gyvavo penkis šimtus metų. Savo garbingą istorinę tradiciją ji pabaigė atminimu vyskupu Pranciškom Karevičium, iki 1926 metų turėdama 40 ganytojų. Jų tarpe buvo žymėtinų vyrų. Štai 17-me amžiuje veikė uolus katalikybės skleidėjas Stanislovas Kiška (†1631), lietuvių kalbos mylėtojas, "žemaitiškų" pamokslų sakytojas ir bažnyčių statytojas Melchijoras (Elijo sūnus arba Elijaševičius) Geišas (†1633), dominikonų ir Žem. Kalvarijos ikūrėjas Jurgis Tiškevičius, kuris, be kitko, sušaukė keturis vyskupijos sinodus. Išskeltini dar būtų ir Varnių katedros statytojas Kazimieras Pacas (1660-67), ir veiklus Antanas Tiškevičius (1740-61), ir ypač Juozapas Arnulpas Giedraitis (†1838), Šv. Rašto vertėjas ir lietuviško žodžio palaikytojas savo laiko lietuvių šviesuomenėje. Bet visi minėtieji Žemaičių vyskupai labiau akcentavo vieną kurį nors atžvilgį, daugiau dėmesio kreipdami į vieną kurią ar porą sričių. Beveik tą patį būtų galima pasakyti ir apie žymesnius Vilniaus vysku-

pus iki šviesaus atminimo Jurgio Matulevičiaus (1918-25) (16-me amžiuje: jėzuitų ikūrėją Valerijoną Protasevičių, labai judrų Jurgį Radvilą; 17-18-me amž.: du Voinas, Aleksandrą Sapiegą, Konstantiną Bžostauską; 19-me amž. Andrių Klungį-Klongevičių ir t. t.). Bet tik du Lietuvos vyskupai, tiek savo plačiu veikimu pastoracinėje srityje, tiek ir pastangomis, kurios labai reikšmingos pasirodė lietuvių kultūros srityje, yra iki šiol labiausiai traukę mūsų praeities mylėtojo bei kultūros istoriko akį.

Abu tie du vyskupai, ganytojavę bent po šimtmečio ketvirtį, gyveno labai skirtingu laiku ir nevienodomis politinėmis aplinkybėmis. Tad ir savo darbui turėjo rinktis skirtingas priemones, bet abu nurodė Lietuvai šviesius kelius iš užslenkančių religinio ir kultūrinio gyvenimo sumetų. Vienas jų, šviesdamas ir blaivindamas liaudį, mokė lietuvių tautą priešintis rusifikacijos užuomaioms, ir pats rašė daug religinių ir pasaulinių knygų lietuviškai. O kai spauda lotyniškais raidėmis buvo uždrausta, nurodė jį kelią į Prūsus. Jis pats pirmasis organizavo iš ten lietuviškų knygų gabenimą ir ten slapta išleido eilę savo reikšmingų knygų (1867-69). O jose buvo išdėstyta lietuviams jų laikysenos ir kovos programa akivaizdoje gudriai užnariotų carizmo planų ir pastangų. Tas vyras buvo, žinoma, iš "muzikų" kilęs Motiejus Valančius, nuo kurio gimimo 1951 m. pradžioje sueina 150 metų.

Beveik prieš keturis šimtus metų, t. y. pus-trėčio amžiaus prieš Valančių, yra gyvenęs ir veikęs kitas Žemaičių vyskupas. Jis ano meto sąlygomis ir plūsdamas iš visų jėgų savo laiko rėmuose, rodė lietuviams jų kelius. Jo vaidmuo lietuvių tautos ir jos kultūros istorijoje yra taip pat labai didelis. Religinėje srityje jis buvo apaštalautojas, kokio kraštas iki tol nebuvo matęs: iš vienos pusės stengėsi atvesti katalikybėn liaudį, užmirštą ir gera dalimi pagonybėje skendintį, iš kitos pusės — pergalėti pasklidusią Vakarų "herziją". Tai tapo svarbiausiu jo gyvenimo uždaviniu. Tuo antru "Žemaičių krikštu" jis savaime naudingai įsijungė Lietuvos kultūros srityje, nes tik jam puoselėjant pasirodė pirmosios lietuviškos knygos Didž. Lietuvoje. Jis pats, galima sakyti, nepaliko raštų, ir yra iš jo studentavimo metų (1561) tik viena lotyniška knygutė. Bet jis sudarė sąlygas pirmiesiems lietuviškiems raštams, ir greičiausiai jis juos visus paskatino. To rezultate pasirodė kan. M. Daukšos Katekizmas (1595) ir "Postilla Catholica" (1599). Bet dar

ir anksčiau, gal to paties vyskupo buvo išverstas ir išleistas (apie 1585 m.) lietuviškas jėzuito Canisius katekizmo vertimas. Dar galėjo būti *keletas* ir kitų knygų, kurioms jis yra davęs *pradžią* (Vcl. Biržiška: Liet. Raš. Kalend. 11, 24 p.). Savo veikloje jis dėjo daug pastangų turėti vietas — lietuvių — kunigų, sugebančių į žmones, kaip ir jis pats, lietuviškai kalbėti. Šitaip Žemaičių vyskupijoje buvo palaikomi ir stiprinami tie pagrindai, kad dvarui pamažu lenkėjant, kaimas išliko lietuviškas. Iš to kaimo išėjo tautinio atgimimo veikėjai įgyvendino tą vyskupo „testamentą“, kuris yra surašytas Daukšos Postilos įvade. Bajoriškoje visuomenėje užguitai lietuvių kalbai buvo gražinta tinkama vieta. Drauge su knygų bei lietuviškų raštų gaminimu buvo padaryta pradžia ir kraštui šviesti, klierikams mokyt. Buvo duota gera pradžia jėzuitams ir įkurinti vyskupijoje pirmieji vienuoliai (bernardinai-pranciškonai).

Sis vyras buvo pagaliau ir vienas iš pirmųjų Lietuvos valstybingumo palaikytojų, ir *politinėje* srityje jis ėjo Vytauto D. Lietuvai nurodytu keliu. Jei krašte, ypač didikuose, vytautinė valstybinė sąmonė buvo gana stipriai išsilaikiusi, tai ji gana apčiuopiamai dar reiškėsi prieš pat ir po Liublino unijos. Kai kiti energingi Lietuvos politinio savarankiškumo šulai, žymūs kunigaikščiai kultūriniai atžvilgiu savaime tolinosi nuo liaudies ir pasidavė lenkų įtakai (buvo vedę lenkes, savo lėšomis gamino protestantų religinę literatūrą lenkų kalba ir t. t.), tai šis vyskupas tarp politikų didikų buvo vienintelis, kuris ne tik kalbėjo pats lietuviškai, bet peikė tuos, kurie savąją kalbą niekino, kuriuose meilė jai buvo išblėsusi. Pora atvejų jis, kaip senato narys, turėdamas dalyvauti politiniuose reikaluose, *vadavo visai atskirai Lietuvos valstybinei linijai* (1588 m. karaliaus rinkimai, aštrus ginčas dėl Vlniaus vyskupo sosto).

Tas vyras, palikęs savo gilius pėdsakus politinėje ir kultūrinėje srityje, buvo kunigaikštis Merkelis Giedraitis. Bet apie šią kultūros puoselėtoją, lietuviško rašto įkvėpėją D. Lietuvoje, teturime nedaug žinių. Nors, palyginti, neseniai gyveno, bet skaudūs įvykiai ir krašto nelaimės užtrynė ne vieną mums žinotiną jo pėdsaką. Pagaliau jis daugiau veikė, apaštalavo, nebeturėdamas laiko rašyti. Net į Romą laišku, ar pranešimu apie savo nuveiktus darbus nespėdavo parašyti, pranešti apie tai, kaip jis rūpinosi apaštalauti ir šviesti net pačiose savo vyskupijos galulaukėse. Apskritai, jis vykdė tylų apaštalavimo darbą, kuriame nebuvo triukšmo. Tad supranta, kodėl jis ir nuncijų pranešimuose labai retai tepaminimas.

Nors žmogaus garsas ir didybė praeityje labai dažnai priklauso ir nuo to, kiek daug apie jį yra išlikę versmių, tačiau lietuvių tauta ėmė jau ne nuo šiandien nujausti M. Giedraičio asmenybės brandumą, ir Lietuvos istoriografijoje jau seniai į jo veikimą, kad ir probėkšmiai, vis būdavo at-

kreipiamas dėmesys. Jo veikimas dar labiau atsispindėjo, nes jis vyskupavo, iškilęs lyg didžiulis kalnas žemumoje, tarp medžioklės pamėgusio Jurgio Petkevičiaus ir dažniausiai Italijoje besigydančio ligonio vysk. Mikalojaus Paco. O Vilniaus vyskupijoje jo amžininkai taip pat nebuvo didelio masto asmenybės.

Jėzuitai, kurie savo geradarius specialiai iškeldavo, atžymėdavo, garbindavo, buvo pirmieji, kurie 17-tojo amž. viduryje garbino Giedraitį ne tik kaip savo geradarį, bet ir kaip asketiško bei švento gyvenimo žmogų. Net buvo rašoma apie jo neretus pomirtinius pasirodymus Varnių katedroje (Jėz. Arch., Pol. 75, 305-6). Kauniškis jėzuitas Albertas Vijukas Kojalavičius savo „Herbyne“ (1658 m.), rašydamas apie Giedraičių giminę, visur Merkelį trumpai charakterizavo, kad „gyveno labai dievobaimingai“ (išl. 1897, 7 p.). Kitas jėzuitas, Adomas Ign. Naramovskis, 18-me amž. vėl turėjo progos, pagal jėzuitų šaltinius, duoti suglaustą panegiriką (Facies rerum Sarmat. II, 536), kur ieškeliamas asmeninio gyvenimo taurumas. O Lietuvos jėzuitų provincijos istorikas St. Rostauskis (1768) keliais atvejais iškėlė žymėtinus Giedraičio darbus.

Įdomu, kad 19-tojo amž. lenkai, kurie Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės praeities tyrinėjimui visada laikė vienu iš savo uždavinių, apie šį vyskupą nieko nerašė, — rodos, tik tiek tebuvo, kiek užtinkame keliose enciklopedijose. Pažymėtina, kad seniausias straipsnis buvo (Encykl. Powsz., IX, 1869) žinomo istoriko Jul. Bartoševičiaus. Apie Giedraitį pirmą kartą čia, palyginti, gana rūpestingai buvo atsilipta, iškeliant jį kaip lietuviybės prietelių, kuris rėmė liaudies kalbą. Nepatiko Bartoševičiui tik vyskupo valstybinė mintis. Autorius jį priskyrė prie „užsikirtėlių lietuvių, kuriems vaidenosi Vytauto laikų nepriklausomybė“, ir tas „jautrus provinciališkumas“ negalėjęs nurimti... Bet faktai mums parodys, kaip ten iš tikrųjų buvo... Jeigu dar pridėsime lenkiškai rašytą Žemaičių bajoro J. Bušinskio (Buszynski, Tygodnik illustr. 1861, IV) straipsnį, tai bus, rodos, viskas, iš 19-tojo amžiaus galo, ką žinome apie Giedraitį; be abejo, neskaitant žinelių bendresniuose veikaluose. O gausiuose mūsų šimtmečio lenkų raštuose iš Lietuvos istorijos tefigūruoja paprastai tik proginiai užsiminimai (A. Brueckner, J. Fijalek ir t. t.), kai Giedraitis charakterizavo savo vyskupiją, kreipdamasis pagalbos į jėzuitų generolą.

Patys lietuviai, šalia jėzuitų (Kojalavičiaus ir kitų), jau seniai yra apčiuopę Giedraičio asmens stambumą. Vyskupo Jurgio Tiškevičiaus laikais, kapitulos nutarimu (1638), turėjo būti parašyta vysk. Merkelio biografija. Tai atlikti buvo pavesta kan. Jonui Kazakevičiui, kuris, kaip lietuviškai mokąs žemaitis bajoras, tikras Giedraičio auklėtinis, 1603-4 m. Alsėdžiuose ir Varniuose buvo gavęs iš jo visus šventimus ir kunigus. Pasizymėjęs kovoje su kalvinais ir 1642 m. tapęs neseniai įkurtame Žemaičių koadjutoriaus poste

tituliniu Christopolio (Graikijoje) vyskupu, Kazakevičius, tur būt, neberado laiko rašyti apie savo geradarį. Bent viešumai toks darbas liko nežinomas.

M. Valančius savo "Žemaitiu Wiskupistės" 15-koje psl. išdėstė žymėtinus garbingo ganytojo 33-jų metų (1576—1609) vyskupavimo faktus, ir jo apaštalavimo darbus, tiesa, plačiau nepaliesdamas jo visuomeninės ir politinės veiklos. M. Giedraičio atminimą vysk. Valančius labai gerbė. Jis įgijo P. Černyševskio pieštą Merkelio paveikslą (šis kabodavo Kauno Seminarijos didžiojoje salėje — senajame pastate), o 1853 m. su kapitulos dekanu Marijonu Giedraičiu pastatė Varnių katedroje marmurinį antkapį.

Domėjosi Žemaičių vyskupijos praeitimi 19-tojo amžiaus viduryje ir jos kanauninkas Ben. Smigelskis. "Draugija" (1911 m.) buvo išspausdinusi gana plačias jo iš lenkų k. išverstas *kritiškas* pastabas prie Valančiaus "Žem. Vyskupystės". Savo rankraštyje likusiose "Nuotrupose apie Žemaičių dieceziją" ("Ulamki tyčace się Dyecezyj Żmudzkiej"), šalia eilės kitų vyskupų, Smigelskis (1862 m.) plačiai rašė apie M. Giedraičio darbus (originalas buvo Kauno Kunigų Seminarijos bibliotekoje). Rankraštyje liko jo irgi lenkiškai rašyta Juozapo Arnulpo Giedraičio (1761—1838) biografija. Bet, rodos, jis pats buvo atskirai plačiau parašęs ir apie Merkelį, čia taip pat panaudodamas Žemaičių Kapitulos archyvą.

Šitą archyvą gausiai buvo panaudojęs įvairiems savo lenkiškai rašytiems darbams (iš Žemaičių vyskupijos, jos kapitulos ir t. t. praeities) buvęs Žemaičių vyskupo Cirtauto sekretorius ir Seminarijos prof. kun. B. Žongolavičius. Jis nepriklausomoje Lenkijoje buvo buvęs švietimo viceministeriu ir vėliau profesoriavo Vilniaus universitete.

Jo darbai, rašyti lotyniškai ir lenkiškai, liko rankraštyje pas autorių Vilniuje, kur jis mirė 1944 m. spalio mėn. Šituose raštuose M. Giedraičio laikams buvo parodyta daug dėmesio. Vienu jų, — "Historia capituli samogitiensis" (rankrašty) pasinaudojo dr. J. Purickis, rašydamas savo dizertaciją apie protestantizmą Lietuvoje ("Die Glaubenspaltung...", 1919, 35 p.).

Visu rimtumu Lietuvoje Bažnyčios atstovai ir šviesuomenė stengėsi atžymėti M. Giedraičio trijų šimtų metų mirties sukaktį (1609—1909). Žemaičių vyskupas G. Cirtautas išleido lotynišką aplinkraščių i kunigus (išspausdintą 1909 m. "Draugijoje" ir "Vadove"). Tame aplinkraštyje ne tik kunigams duodami nurodymai, kaip reikia atšvęsti tą minėjamą parapijos, bet ir labai rūpestingai išskaičiuojami vyskupo nuopelnai. Didelėje Žemaičių vyskupijoje buvo daug pamaldų ir pasakyta atitinkamų pamokslų, kuriems medžiagos davė tas aplinkraštis, sustatytas, berods, sekretoriaus B. Žongolavičiaus. Bent po juo, šalia vyskupo, yra padėtas ir jo parašas.

Iš viešų stambesnių iškilnių paminėtina Aug. Voldemaro vieša paskaita Marijampolėje (1909. IX. 29): "Vyskupo M. Giedraičio nuopelnai lie-

tuvių tautai". Tos brandžios kalbos sutrumpintą turinį kun. dr. J. Totoraitis išspausdino "Vadove" (1909, Nr. 15). O jos mintis plačiau A. Voldemaras išdėstė savo studijoje apie tautinę kovą Didž. Lietuvos Kunigaikštystėje (Izviest. otdiel. russkago jazyka i slovesnosti Imp. Akad. Nauk, t. 14, Kn. 3).

Arkiv. J. Skvireckas, 1909 m. būdamas Žemaičių Seminarijos profesoriumi, savo paskaitą apie M. Giedraitį išspausdino "Draugijoje" (1909, Nr. Nr. 28 ir 29). Ji pasirodė ir atskira knygtelė, ir jubiliejiniais metais tarnavo lietuvių perijodikos straipsniams ("Šaltinis", Nr. 38 ir t. t.). Prie to atspaudavo buvo ir fotografija paveikslas, kuris per klaidą buvo rišamas su vysk. Giedraičio asmeniu. O iš tikrųjų tas paveikslas, kaip autorius vėliau nurodė, buvo šv. Romualdo Abato atvaizdas, kitados priklausęs vienam Žemaičių Kapitulos nariui, prelatui Romualdai Styrui (Styravičiui). Ir šv. Kazimiero Draugijos (Kaune) leistuose šventųjų gyvenimuose, kur pateko M. Giedraičio biografija, buvo išspausdintas ir dar toliau ne kartą pakartotas tas (su šventumo aureole ant galvos) paveikslas.

Nepriklausomoje Lietuvoje, iš visų Lietuvos vyskupų, užtarnautai buvo daugiausia rašyta apie M. Valančių (kun. prof. A. Alekno monografija, prof. Vcl. Biržiškos, kun. Dr. J. Stakausko studijos, daug istoriškai-literatūrinių straipsnių, populiarizacijų ir t. t.). M. Giedraitis liko nuošaliau, ir buvo lyg apmirštas. Dažniausiai jis tebūdavo trumpai paminimas straipsniuose, knygose ir vadovėliuose tiek, kiek reikėdavo paaiškinti pirmųjų lietuviškų raštų (Katekizmo, Postilos) atsiradimą Didž. Lietuvoje, ar katalikybės atsigavimą. Ir, rodos, apie šį vyrą mokslo darbų tebuvo tiek rašyta, kiek randame dviejuose Liet. Enciklopedijos skiltyse (VIII t. prof. Vcl. Biržiška). Paminėti dar reikėtų, kad prof. K. Jablonskis išspausdino ("Tauta ir Žodis", t. VI) M. Giedraičio testamentą.

Vyskupų soste Vilniaus ir Žemaičių diecezijoje yra sėdėjęs ne vienas didikas-kunigaikštis. Beveik kiekviena žymesnė didikų giminė vis stengdavosi įstatyti kurį nors savo šeimos narį į vyskupus, tuo būdu įvesti jį ir į respublikos senatą. Ir taip iš žinomų kunigaikščių, grafų, magnatų, Žemaičių vyskupais yra buvę: vienas Radvila (16 am.), du Pacai (17 amž.), du Sapiegos (17—18 amž.), du Tiškevičiai (17—18 amž.) ir trys Giedraičiai (16—19 amž.). Panašus sąrašas susidarė ir Vilniaus vyskupijoje. Tačiau iš visų tų didikų-vyskupų, kurių vieno kito darbai taip pat žymėtini, ryškiausia figūra išeina Merkelis Giedraitis. Jį ypač išskiria vienas bruožas — jo pamaldus ir asketiškas gyvenimas, dėl kurio nuo seno susidarė tradicija laikyti jį šventuoju. Lietuvos jėzuitai pirmieji tai darė. Lietuvių liaudyje tas tikėjimas ėjo iš praeities. Kun. P. M. Juras, perspausdindamas šv. Kazimiero Lietuvoje leistus (1927) šventųjų gyvenimus, įdėjo ten (1945) ir Merkelio plačią biografiją su to šventojo paveikslu. Šviežiai išleistuose "Šventųjų gyvenimuose" kun. K. Matulaitis, M. T. C., įdėjo tik

VYSK. MERKELIS GIEDRAITIS

Kairėje — vysk. M. Giedraičio atvaizdas iš 17-tojo amžiaus galo (?), visą laiką kabėjęs Žemaičių Kunigų Seminarijoje (Kaune). Apačioj paveikslo parašyta: „Melchior Dux GIEDROIC Epus Samogitiensis“; toliau lotyniško teksto vertimas: vargšų tėvas, erezijos išnaikintojas, pasižymėjęs šventumu, mirė 1609 m. — Dešinėje — šv. Romualdas-abatas. Tai tariamas ir dar iki šiol ne vieno laikomas vysk. M. Giedraičio atvaizdas. Paveikslas 19-jo amžiaus gale priklausė Žemaičių Kapitulos nariui, prelatui Romualdui Styraiviui.

ŠV. ROMUALDAS

palaimintojo Mykolo Giedraičio gyvenimą (662 psl.), o vyskupo Merkelio nėra, kaip oficialiai dar nepaskelbto šventuoju. 1900 m., M. Giedraičio beatifikacijos reikalu, popiežiui Leonui XIII-jam Amerikos lietuviai buvo įteikę prašymą lotynų ir lietuvių kalbomis. Kun. A. Dambrauskas-Jakštas buvo tą raštą suredagavęs ir atspausdinęs Tilžėje (20 psl. in 4°), pavadindamas „Vox Americae Lituorum ad Summum Pontificem Leonem Papam XIII, nec non vitae duorum servorum Dei Lituorum P. Andreae Rudamina S. J. et Melchioris Ducis Giedroyce Episcopi Samogitiensis latine et lituane primum editae“. Tas „Balsas Amerikos Lietuvių į Sventąjį Tėvą XIII“ dėstė apie Lietuvos religinę praeitį, tautos liūdną padėtį po rusų valdžia, lietuvių išeivių vargus Amerikoje; ten buvo paliestas Tėvo Andriaus Rudaminos ir vysk. M. Giedraičio kanonizacijos klausimas. Tai buvo pirmas viešas ir pusiau oficialus to klausimo iškėlimas. Toliau ne kartą šviesuomenės balsai (kan. J. Tumas, kun. prof. S. Yla ir t. t.) yra priminę reikalą rūpintis jį paskelbti šventuoju.

Politiniu atžvilgiu vysk. M. Giedraičio gyvenimas laikotarpis yra labai įdomus. Tai yra tokia pat lūžtinė epocha, kaip ir toji, kurią sutinkame 14—15 šimtmečių sąvartoje. Ten po Algirdo mirties (1377) per 15-ą metų ratą taip intensyviai, taip greitai pradėjo suktis, kaip iki tol iš viso nebuvo buvę: pirmosios sutartys su Prūsų kryžiuočiais, Krėvės aktas, Lietuvos krikštas, du Vytauto išbėgimai ir t. t. Čia pat įvyko ir galutinis apsisprendimas už lotynišką krikštą, t. y. Vakarų kultūrą.

Panašiai verpetinga yra kitų dviejų šimtmečių, 16—17 amžių, sąvarta, kurioje savo pėdąs įrėžė ir M. Giedraitis. Po Žygimanto Augusto mirties (1572) įvykiai veja įvykius: vis nauji rinkimai — prancūzo, vengro, švedo elekcijos, kariai su Maskva, religinėje srityje — Tridento nuostatų vykdymas, seminarijų ir Akademijos įkūrimas, „antrasis Lietuvos krikštijimas“, bažnytinė unija ir t. t. Visa tai sudaro aną laikotarpio turinį ir galutinai atpalaiduoja valstybę nuo protestantizmo grėsmės. Šitoji epocha turi ištisą galeriją žymėtinų vyrų: po kalvinizmo žymiojo

šulo Mikalojaus Radvilos Juodojo mirties (†1565) išskyla du jo sūnūs — uolūs katalikai (Mikalojus Christoforas — „Našlaitėlis“ ir kardinolas Jurgis), kancleris Leonas Sapiega, genialusis hetmanas Jonas Jeronimas Chodkevičius. Tai žymiausios figūros.

Politiškai apie tą epochą kaimynai yra daug rašę, ir lenkai, pvz. manosi, kad iš visos jų istorijos Stepono Batoro laikai esą labiausiai išgildinti. Ir mūsų pačių tyrinėtojai savo plačiose monografijose palietė tuos laikus, kai nagrinėjo Lietuvos ir Lenkijos santykius po Liublino unijos (dr. A. Šapoka), kai aprašė bajorų gyvenimą Vazų dinastijos laikais (dr. K. Avizonis). Prof. I. I. Lappo Kaune (1934-36) išleistuose Lietuvos Statuto tyrinėjimuose ir ankstyvesniuose savo darbuose taip pat siek tiek susitiko su M. Giedraičiu. Pora atvejų Lappo akcentuoja Žemaičių vyskupą kaip tautinį politiką, rūpestingai tarnavusį Lietuvos valstybės labui (1588 m. Liet. Stat. I 446, II 196). Mums gi rūpi pirmoje eilėje įstatyti jį į ano meto kultūrinio bei religinio Lietuvos gyvenimo rėmus.

Ar duodame ką nors nauja? — tuoj gali iškilti klausimas. Deja, iki šiol vis dar neturime archyvuose aptiktų naujų duomenų išaiškinti tą paslaptį, kuri gaubia pirmųjų knygų atsiradimą D. Lietuvoje. O ten juk Giedraičio vaidmuo lemiantis. Bet jokio apčiuopiamesnio Ariadnos siūlo dar neaptikome. O tik patiekėme savo samprotavimus, plaukiančius iš Giedraičio glaudžių ryšių su jėzuitais. Apie šiuos, lygiai kaip ir apie krašto kultūrinius santykius bendrai, archyvai davė šviežios medžiagos. Jos taip pat esama nušviesti įdomioms aplinkybėms, kuriomis M. Giedraitis tapo vyskupu; naujų šaltinių yra apie lietuvių kalbos klausimą, pagonybės ir krikščionybės santykius, apie tą vadinamąją „Siaurės Indiją“, krašto švietimą, Vilniaus kolegijos bei akademijos atsiradimą ir t. t.

Vis tik čia pateiktasis Merklio Giedraičio gyvenimo ir jo plataus veikimo paveikslas, kuris čia bandoma įstatyti į platesnius Lietuvos kultūrinio gyvenimo rėmus, nėra iš tolo negali būti pilnas. Trūksta čia pagrindinio dalyko — medžiagos, kuri turėtų būti apie vysk. Merklio laikus Kaino Arkivyskupijos Kapitulos ir Vilniaus Kapitulos archyvuose. Daug jos savo laiku turėjo būti turtingame Nesvyžiaus (Radvilų) archyve ir Lietuvos valstybinės kanceliarijos archyve, vadin. „Lietuvos Metrikoje“ (dabar Maskvoje). Kiek galima suprasti iš kai kurių šaltinių, kuriuos naudojo lietuviai (Purickis) ir lenkai, tiems laikams nespausdintos medžiagos yra bibliotekose — archyvuose: Ossolineum'e (dabar ne Lvove, o Breslave), kunigaikščių Čartoriskų (Krokuvoje); grafių Krasinskių (Varšuvoje) biblioteka yra sugedusi. Suprantama, ir Lietuvos ir Lenkijos atitinkamų mokslo įstaigų medžiagos nepanaudojimas sudaro didelę spragą. Taip pat yra trūkumas, kad Karaliaučiaus valstybinis archyvas (Preussisches Staatsarchiv, dabar Gosslar'e) liko

neprieinamas. Kiek žinome iš ankstyvesnių savo studijų tame archyve, vad. „hercogo laišku archyve“ (Herzogliches Briefarchiv) yra atskira dalis (B2), kurioje yra surinkta Lietuvos ir Lenkijos magnatų ir pareigūnų susirašinėjimas su herzogu Albrechtu. Taip pat yra daug medžiagos „Ostpreussische Folianten“, kurių 11-ka tomų (gana gerai išsilaike) yra M. Giedraičio epochai. Iš Falkenhahno storos disertacijos apie Sv. Rašto vertėją Joną Bretkę ir jo bendradarbius (1941) matyti, kiek daug naujų klausimų galima iškelti kultūros istorijai, panaudojant ką tik minėtus archyvo skyrius. Iš ten aiškėja ir faktas, kad prieš Lėdesmos katekizmo lietuvišką vertimą (1595) turėjo būti ankstyvesnis lietuviškas Canisiaus katekizmas. Ir Dancigo valstybinis archyvas, kuris savo proporcijose skaitėsi labai turtingas, turi vieną skyrių (53), įvardintą „Užsienio santykiai“. Jame eilėje luobų (ypač 1071-2) yra vien 16—18 amž. Lietuvos didikų bei ministerių korespondencija. Visa tai liko nepanaudota.

Tai gana žymiai skylei nors kiek užpildyti buvo rankiota nespausdinti šaltiniai Romos jėzuitų ir Vatikano archyvuose. Bet ir čia paties vysk. Merklio pėdsakų žymiai mažiau, negu jo kitų amžininkų, pvz. Radvilų, Leono Sapiegos. Jėzuitų archyvas duoda naujos medžiagos Giedraičio santykiams su jėzuitais, apie lietuvių kalbos klausimą anuo metu, gi Vatikano archyvas pateikia versmų, kurios gana gyvai nušviečia lenkų kun. Jokūbo Voronieckio varžybas ir pastangas į Žemaičių vyskupo sostą. Pasigendame tik naujos, papildomos medžiagos apie patį apaštalinio darbo Žemaičiuose, faktų iš paties vyskupo asmeninio gyvenimo srities. Apskritai lieka eilė klausimų, kurių Romos archyvai negali atnaripti. Net ir Valančius nusiskundė savo „Vyskupystės“ prakalboje, nors ir prieidamas prie Kapitulos ir *bažnyčių* achyvų, kad visko kaip reikiant žemaičiai nebežinos, nes „kningosi spausdosi arba drukawotosi, maž kąn apėj tus dalikus terandam, bažnicziu rąnkas rasztaj daugiel wietosi pragajsza, Warniu murines bažniczes rasztaj atweju atwejejs sudegie“.

Kažkokia nelemtis persekioja, kad keliuose svarbiuose Vatikano archyvo fonduose, kaip tik Giedraičio laikus liečią originalinių raštų (laiškų ir t. t.) folijantai yra dingę. O žuvę jie yra daugiausia per Vatikano archyvo išvežimą į Paryžių Napoleono laikais (1810). Tačiau krūvon surinkome paties vysk. Merklio laiškus į Romos Kūriją (jų originalų iki šiol teradome tik kelio liko), jam atsakymus, rūpestingus ir savaitinius nuncių pranešimus bei kitą smarkiai išblaškytą archyvų medžiagą. Jos rinkimas dar nėra baigtas, nes ypač 16-jo amž. gale Vatikano archyvas darosi turtingesnis. Papildžius archyvalijas prieinamais spausdintais šaltiniais, išskyla iš praeities dulkių, lyg iš kokios miglų jūros, didžiulė uola — to didelio Lietuvos praeities vyro paveikslas.

Krinta į akį, kad ir žinomasis popiežių istori-

kas Liudvikas von Pastor iš visų Žemaičių vyskupų tik vienintelį M. Giedraitį (savo 16-kos tomų istorijoje) teminėjo (XII 492), sakydamas, kad jis "gražino Bažnyčiai beveik visą lietuvių tautą". L. Pastorius buvo atkreipęs dėmesį į vienintelę pastabą P. B. Gams'o (Series Episcoporum. 357 p.) veikale prie vysk. Merklio: "Žemaičius atvertė katalikybėn".

Norint tačiau tai įvertinti ir apskritai kultūriniu atžvilgiu labiau suprasti epochą, kurios centre stovi Merkelis Giedraitis, reikia pažinti Lietuvos silpno krikščionėjimo, jos religinio suskilimo priežastis ir klišius kultūrai tarpti. Į jas žvelgsime nuo anos didžiulės žaizdos, kurią paliko ordino karai.

II. Kai kurie Lietuvos religinio bei kultūrinio gyvenimo bruožai iki protestantizmo pasirodymo

Motto:

"Ir stebimės, kaip tie minėtieji vienuoliai (= kryžiuočiai) drįso vadintis "krikščionybės anga", kurie veikiau buvo klišius ir atstumiantį užtvara (clausura vetans) tiems (= žemaičiams), kurie buvo ir tebėra verti tyra širdimi vadintis išganingojo tikėjimo prieangiu (introitum)".

Iš Žemaičių skundo (Propositio Samaytarum) Konstancos Koncilioje, Codex epistolae, Vitoldi, 1020 p.

1. Krikštas kruvinų kovų akivaizdoje.

Lietuvių tautos kelias į krikščionybę buvo traagiškas ir pilnas užtvankų. To buvo kelios priežastys. Viena jų — stipriai žmogaus dvasios pasaulyje išikerojusi pagonybė. Ji jungė ir davė atsparemo tautai jos bendroje likiminėje kovoje. Be abejo, reikšmės turėjo ir Lietuvos geopolitinė padėtis. Žiūrint iš Vakarų Europos, Lietuvos plotai galėjo atrodyti užkampis, kur krikščioniškosios kultūros pėdsakai buvo silpni. Pagrindinė tačiau užtvanka, kuri Lietuvai sutrukdė laiku sueiti į darnų sąlytį su lotyniška krikščionyste, buvo vokiečių ordinas, kuris yra atlikęs labai nelaimingą paslaugą krikščionybės idėjai. To pasekoje ir Lietuvos dviejų pirmųjų valstybinio gyvenimo šimtmečių palikimas yra kruviniausias. Ginant savo teritoriją, tautą, drauge ir pačią valstybę, lietuviams, kol jie pritapo prie Vakarų krikščionybės, reikėjo išeiti didelį bandymą. O tą krikščionybę buvo atstovavęs ir, gaudamas Romos imperatoriaus pritarimą ir beveik visos Europos paramą, įkyriai kardu nešęs vokiečių ordinas. Tad suprantama, kodėl tuos du šimtmečius lietuvių buvo vedę sunkią būties kovą, kai karuose sužiaurėję riteriai visai nemokėjo rasti sėkmingesnių priemonių tikram Kristaus mokslui skelbti.

Ir smulkiai išskendę žinomas 8—10 pagrindines Livonijos ir Prūsų ordino kronikas, ir kruopščiausiai išrankioje iš ten taip gausias žinias apie kasmetinius žygius Lietuvon, niekuomet nepa-

jėgsime duoti nors apytiksliai vaizdą, kiek daug Lietuvai reikėjo pakelti aukų. Nesužinosime, kiek daug per tuos šimtmečius žuvo gyvybių, kiek daug moterų ir vaikų buvo išvesta nelaisvėn. Liks paslaptimi taip pat, kiek daug buvo sudėginta sodų, išgrobta ar sunaikinta turto, nors apie tai paties ordino versmės ir daug rašoma.

Seniausia Livonijos kronika — Henrikas vad. "Latvii" pasakoja, kad pirmąjį žygį Lietuvon iš Livonijos atliko dar kardininkai (drauge su žiemgalių pagalba) 1208 m. Kronistas liūdi, kad žygis pasibaigė kardininkų nesėkme. Ordinas tik už 207 metų galutinai baigė kovas iš Livonijos, kai Švitrigailos sąjungininkas Livonijos magistras kovoje prieš Jogailaičio mirtiną priešą Žygimantą Kęstutaitį, kautynėse prie Ukmergės 1435 m., padėjo savo galvą.

Kryžiuočių ordino žygiai iš Prūsų galėjo prasidėti, tik visą senprusių plotą užėmus, t. y., kada riteriai prislinko prie pat Nemuno (1283). Ir tada seniausias Prūsų krašto kronistas Dusbargas ant savo kronikos pergamento užrašė didelę raidėmis: "Prasidėjo karai su lietuviais". Iš tikrųjų prasidėjo dideli supamių puolimai iš dviejų pusių "prieš (tą) galingą kietasprandę tautą ir igudusią kariauti". (Script. rer. Pruss. I 146 p.).

Livonijos riteriai vis niokodami šiaurės ir vasaros rytų Lietuvą, Hermano Vartbergės kronikoje rūpestingai yra surašyti naikintų plotų kaimai ištisomis dešimtėmis iki Šeduvos, Panevėžio, Ukmergės, Utenos. O Prūsų kryžiuočiai, nustatę didelę strateginę Nemuno reikšmę, iš visų jėgų stengėsi užvaldyti tą upę. Tad jie skverbėsi ir skverbėsi prieš srovę nuo Ragainės, ir jau Gedimino laikais (1336) buvo pasistatę savo pilis netoli Veliuonos (Bajerburgas) ir Dubysos žiotyse (Marienburgas). O Kęstutis regėjo, kaip jie, prieš vandenį nusiyrę dar 45 kilometrus, mūrino savo pilis prie Nevėžio (Gotteswerder) ir net pačiame Kaune (Marienwerder). Visa vakarinė pagoniškoji Lietuva per šitą nepaprastą susidūrimą su krikščionyste, atstovaujančia Vakarų jėgą, buvo virtusi nuolatinio karo stovykla, ir šiandieniniai Nemuno krantų ir kitų paupių piliakalnių yra tos kietos kovos liudininkai.

Savo dėmesį istorijos knygose esame labiauusiai kreipę į tas gausias kovas, atskirus didvyriškus epizodus, herojišką Pilėnų igulos gynimąsi, hanibališką Kęstučio kovojimo būdą ir t. t. Bet tos stebinančios kovos turi ir kitą bruožą. Iš kartos į kartą einantis kruvinas "palikimas" iš visų išgalių kovoti prieš riterį su kryžiumi, kuris lietuviui reiškė tik kraują ir jungą, nukreipė Lietuvą labiau *militarinės* kultūros kryptimi. Likiminė kova reikalavo ieškoti atramos plačiuose rytiniuose plotuose, kur nuostabiai sėkmingai buvo nešamas Lietuvos valstybingumas. Ta — dabar sakykime — *totalitarinė* kova įstatė valstybę į tą neišvengiamą kelią, kuriame nuo Vytenio ir Gedimino laikų *svarbiausi* valstybinio gyvenimo rūpesčiai buvo — sutelkti šimtų šimtų rankų gausioms pilims statyti, gerus ginklus bei karo žirgus turėti ir, apskritai, visas krašto jėgas ir išteklius mobilizuoti karui.

Karas tačiau visada yra tikrosios kultūros *stabdis*. Ir Lietuvoje tai turėjo būti pajausta materialinės ir dvasinės kultūros srityje. Keistai skamba, bet iš tikrųjų ordinas, nors ir nepajėgdamas Lietuvos sugniuždyti, suvaidino savo misijoje atvirkščią vaidmenį ir tik užstojo lietuviams kelią į krikščionybę ir kultūrą, nes „jam labiau rūpėjo savo klėtis pripildyti kaip Dangų...“ (Cod. ep. Vitoldi, 1019 p.). Ir iš tiesų, juo jis daugiau savo svirnos pripildė, juo jis daugiau žemės užėmė, tuo labiau jam slydo iš po kojų ideologiniai pagrindai.

Per karus su ordinu, kuris supo Lietuvą iš trijų šonų, ši negavo progos sueiti į pastovų kultūrinį sąlytį su Vakarais. O 14-me amž., tiesa, buvo užsimezgę glaudūs santykiai per Rygą, bet valstybei nebuvo pakankami, ir jie buvo labiau prekybiniai. Miestai vidurinių amžių gale buvo pasidarę kultūros nešėjai. Lietuvoje tačiau jie negalėjo kurtis tik *po karų*. Šitas miestų kūrimosi didelis pavėlavimas buvo viena iš priežasčių, kodėl Lietuvoje, išskyrus keletą centrų, neatsirado daugiau miestų, kur būtų telkęsis ekonominis bei kultūrinis gyvenimas. Vadinas, karai užkirtė natūralų kelią į vakarus, atstūmė nuo krikščionybės; jie alino Lietuvą ekonomiškai, nuolat lašino kraują iš gyvo tautos kūno, t. y., mažino prieauglį, skurdino dvasiškai. Ir kokia buvo laimė, kai Vytautas galutinai sėkmingai išsprendė tą nuolatinį Vakarų pavojų! Paskutinis Prūsų ordino žygis pasibaigė (Melno) taikos sutartimi. Nustatytosios ten sienos išsilaikė 500 metų!

Neliečiame čia tos platesnės reikšmės, kurią užsispyrusi ir narsi lietuvių tauta atliko kovose su ordinu. Juk neleisdama per Žemaičių plotą susijungti dviem ordino šakom (Prūsai, Livonija), ji tuo pačiu sutrukdė „Drang nach Osten“ įkūnijimą iki Dniepro. O tada rytų Europos istorija būtų nuėjusi visai kitu keliu... Lietuvių tautai toji sunki kova su Vakarais, arba juos atstovaujančiu ordinu, turėjo dar ir kitas skaudžias politines ir kultūrines pasėkas. Kadangi ir lenkams ordinas buvo gana nemalonus kaimynas, tai prieš *bendrą priešą* atsirado sąjunga jau Gedimino laikais. Ordino grėsmė paaiškina ir Krėvos aktą ir po jo tuoj einančias kitas sutartis su lenkais.

Bet Vytautas lygiai taip pat stengėsi spręsti ir tą kovą su ordinu vaisių, t. y., klaidingai patstatytos „unijos“ klausimą. Savo pastangomis jis gyvai sužadino *lietuvišką valstybingumą* ištisoms vėlesnėms kartoms. Tos Vytauto sukeltos Lietuvos valstybinės sąmonės vilnys (pirmoji liet. istoriografija, teorija apie lietuvių kilmę iš romėnų) dar stipriai bangavo ir poliubliniais laikais. Per Švitrigailos sukilimą, Žygimanto Kęstutaičio veikimą, Goštauto „separatizmą“ (šūkis: „Lietuva lietuviams“), Kazimiero 1447 m. privilegiją ir t. t., jos nusibangavo iki 16-tojo amž. ir dar stipriai atsispindės tauriame M. Giedraičio veikime.

Iš dalies paaiškėjo ordino karų pasėkos. Mus tačiau stebina, kad kryžiuočiai savo sužiaurėji-

me ir nelankstume bežinojo tik vieną krikščionimo būdą — karą ir pavergimą. Tai ugdė, be abejo, neapykantą ir kerštą ir sukūrė sąlygas, kuriose negalėjo būti skleidžiama meilės ir taikos religija. Tad suprantama, kodėl kryžiuočiai per ilgus karus tik pora atvejų tekrikštino būrelius, Lietuvoje paimtus nelaisvėn. Vienas iš tokių atsitikimų buvo Medvėgalio pilyje, kai prancūzų poetas Guillaume de Machaut dalyvavo Čekijos karaliaus Jono Liuksemburgiečio žygyje į Žemaičius (1328-29). Būdavo dar kartais, kaip matyti iš Dusburgo ir kitų kronikų, pakrikštinami perbėgėliai. Bet niekur nesimatė iš ordino pusės misinių pastangų, nes jam pirmiausia rūpėjo *užimti kraštą*.

Vytauto laikais Lietuva formaliai tapo krikščioniška. Įdomu, kad ji, nors su Vakarais (per ordiną ir jo neišsienkančius pilgrimus-kryžininkus) nuolat susitikdavo *kovos lauke*, tačiau nenukreipė savo veido nuo Vakarų. Tai yra vienas iš reikšmingiausių dalykų Lietuvos 13-14 šimt. istorijoje, jei dar pridėsime, kad ne tik Mindaugas, bet ir jo įpėdiniai (Gediminas, Algirdas, Kęstutis) vis mėgindavo sąlytį tik su lotyniškos krikščionybės atstovais. Žinoma, Lietuvos valdovams turėjo rūpėti išmušti kryžiuočiams pagrindinį jų propagandos ir kovos ginklą, t. y., *įvesti tą patį tikėjimą*, kurį išpažino ordinas. Šitaip ordino karai įstatė Lietuvą į Vakarų, ne į Rytų, kultūros kelią.

O Lietuva juk nuo 13-tojo amž. vidurio jau buvo sudėtinė valstybė, ir stačiatikių elementas čia, 14-15 amž. prijungus naujus plotus, stipriai pagausėjo. Tiesa, sustingusi stačiatikių Bažnyčia nepažino Vakarų aktyvumo. Bet visai natūralu galėjo būti, kad tas tikėjimas plistų iš apačios, kad ir kita dalis gyventojų priimtų jį pamažu. Lengva atspėti, kokios iš to būtų buvusios pasėkos etnografiniam lietuvių tautos kūnui. Tačiau lietuvių tauta netapo stačiatikiška. Priešingai, ji nuo stačiatikybės atsiribojo. Vos tik oficialiai Vilniuje pravedus krikštą, jaunutei katalikybei apsaugoti net *kūno* bausmėmis buvo draudžiamos mišrios moterystės (1385), ir stačiatikiškoji pusė vis turėdavo pereiti katalikybėn.

Nepriėmė lietuviai krikšto ir iš ordino, nes jam priimti rado sau geresnį būdą. Kryžiuočiai gi, kurie per tuos 200 metų kardu buvo atstovavę Romos krikščionybę, vieni iš pirmųjų nuo jos atsimetė, kai tik pasirodė vienuolis atskalūnas. O lietuviai ne tik lotyniškai pasikrikštijo, bet tokiais *išliko* iki šiol. Čia dar kartą matyti, kokią nevykusią „paslaugą“ yra atlikęs vokiečių ordinas krikščionybės idėjai.

Nors ir kietai apsidraudusi nuo stačiatikybės, lotyniškoji katalikybė ilgą laiką liko silpnutė Lietuvoje, ypač kiek liečia jos organizaciją ir plitimą masėse. Tas želmenėlis tik labai pamažu tetarpo *nevešlioje* dirvoje. To priežastys buvo įvairios. Dar ilgai neužgijusios karų žaizdos, kartūs jų prisiminimai atgrasė nuo naujo tikėjimo, kurį išpažino kryžiuočiai, dar vakarykščiai ap-

ADOMAS GALDIKAS

MALDA

link save krašte skleidę mirtį ir naikinimus. Pats naujasis tikėjimas Lietuvoje, bent taip galėjo atrodyti pagoniui, buvo užmestas iš viršaus ir, žinoma, paskubomis, nerūpestingai. Tai patvirtina ir aprašymai Dluogošo, kuris yra krikšto klausimui plačiausias šaltinis.

Vytautas, kuriam savo *valstybė* buvo svarbiausioji vertybė, laikė reikalinga *politiškai* panaudoti katalikybę kaip sėkmingą ginklą prieš ordiną. Tam reikalui juk jis siuntė ir 60 naujakrikštų bajorų į Konstanca. Tai taip pat paaiškina, kodėl per abu pirmuosius krikštus Vilniuje ir Žemaičiuose (1387, 1413) *veikliai dalyvavo patys valdovai*. Tas krikštas, akivaizdoje kryžiuočių nuolatinės grėsmės, įvyko, tiesa, netikėtai surastu taikiu būdu, bet jis buvo atneštas valdovų *įsakymo* keliu. Tad žmonių masė ilgą laiką jį priėmė tik kaip vieną iš valdžios politinių patvarimų, įvestų naujų įsakymų, nebandydama, ar visai nesistengdama pakeisti savo dvasios pasaulio. Tų naujenybių regimi ženklai tebuvo po 8–10 naujų medinių šventovių, išmėtytų po plačius pamiškių plotus Vilniaus krašte ir Žemaičiuose, kai paprasto žmogelio sąmonė ir jo pirkia ilgai tebegyveno pagoniškuoju pasauliu, arba naujos dvasios labai silpnai tebuvo paliesta. O nuo Gedimino laikų su pertrūkiais einančios pranciškonų misinės pastangos nebuvo plataus masto. Benediktinai, kurių ikarštis Vak. Europoje jau buvo praėjęs, pateko Lietuvon tik pačiame 14 amž. gale. Būdavo labai reta tokių atvykusių misioninkų iš kitur kaip Jeronimas Pragietis, kuris Žemaičiuose apaštalavo 15-tojo amž. pradžioje. Ir Lietuvos *taikus* krikščioninimas buvo surištas su politiniu interesu; bet iš kitos pusės šitas skubotai ir nerūpestingai atliktas krikšto faktas vis tik politiškai buvo veiklus ginklas. Dar prieš Tannenbergą lietuviai Vakaruose, ordinui verbuojant kariautojus prieš tuos naujakrikštus, buvo aprėkiami rytų „saracėnais“. Už 6-rių metų Konstancos Koncilijuje tačiau įvyko didelis persilaužimas Vakarų viešojoje nuomonėje. Bet ordinas vis dar, piktai ir iš šono su pavydu stebėdamas Lietuvos krikščioninimą, visais savo polemikos būdais stengėsi juoktis ir neigti tą reikšmingą faktą.

Tos ordino pašaipos pateko net į rimtas kronikas, ir toks ordino kronistas J. Posilgė (Pamedės vyskupijos oficijolas). rašė ironiškai, kad „Jogaila, dėl didelės karalystės ir gražios moters, sau leido ant galvos užpilti truputį vandens“ (Script. rer. Pruss. III). O apie Žemaičius, kai valstiečiai šiaušdamiesi prieš *socialines* naujenybes (dešimtinę, bažnyčių statymas, tapimas priklausomais), išvarė kunigus ir degino bažnyčias (1418), su pasitenkinimu kun. J. Posilgė rašė, kaip apie „piktus vilkus“, nes tie vilkai „savo senoje klastoje“ esą „sunkiai sutramdomi“ (ten pat 274, 376).

Šitaip kryžiuočių atstovai tyčiojosi iš Vytauto laikinos nesėkmės visai panašiu būdu, kaip jie iš aukšto žiūrėdavo į savo priešą prieš kautynes (pvz., Tannenbergas). Anas priešas neišver-

tinimas buvo apmokėtas skaudžiu visuotiniu pralaimėjimu. O šios pajuokos turėjo iš kryžiumi savo apsiaustą papuošusių riterių lūpų išnykti, kai Lietuva pamažu jungėsi prie Vakarų krikščionybės ir jų kultūros, nepadedant tam Vakarų igaliojamam „krikštytojui“, kuris nesėkmingai vien tik kardu bešvytruodamas, taip ilgai suvėlino lietuvių krikštą. Kryžiuočiai savo polemikos raštuose tik tiek turėjo tiesos, kad Lietuvoje iš tiesų katalikybė nespėjo iš karto įaugti, ir jai stiprinti ilgai nebuvo dedama žymėtinų pastangų. Pirmieji parapijų klebonai buvo Lenkijos ateiviai, kuriuose nė iš tolo nebuvo tos ankstybojo viduramžio misinės airių-škotų vienuolių dvasios.

Suprantama, kai baigėsi karai su ordinu, kai laimingai buvo išsprendęs sienų klausimas, nebuvo jaučiama toliau reikalo iš visų jėgų parodyti Vakarams, kaip tai buvo daroma 14–15 amžių sąvartoje, kad štai krikščionišką kraštą kryžiuočiai vis dar užpuldinėja... Iš čia aiškėja, kodėl 1387 m. buvo krikštijama Vilniuj, nes tos pirmos oficialios pastangos sostinėje, naikinant ten esančius pagonybės ženklus, turėjo simboliškai reikšti *visos Lietuvos krikštą*. Į tokios rūšies oficialų krikštą Vytautas ir Jogaila buvo pastūmėti ordino ir jo propagandos. Būtinai reikėjo tuoj parodyti pasauliui, jog Lietuvoje įvestas naujas tikėjimas. O atskiras Žemaičių žemės oficialus krikštijimas labiau buvo pradėtas (1413) iš opozicijos ordinui, nes dar tada vyko su kryžiuočiais aštrus ginčas dėl to krašto priklausomybės ateityje.

Bet didieji karai, nors jie ir paliko ilgam skaudžius pėdsakus, pasibaigė Lietuvos laimėjimu ir atnešė *visoje* valstybėje daugiau kaip pusę šimtmečio taikos. Nuostabu — pirmą kartą Lietuva nebeturėjo jokių karų. Tiesa, prie Kazimiero įpėdinio Aleksandro (15-jo amž. gale) karus su ordinu pakeičia neišvengiamas ir ilgas konfliktas su Maskva, nes ši siekia surinkti rusų-stačiatikių žemes, ir jau 1514 m. pagrobta Smolenską. Bet tie karai užliepsnodavo toli periferijoje. Jie per visą pusantro amžiaus nė iš tolo taip nepasiekė etnografinės Lietuvos, kaip anas baisusis rusų užplūdimas 1655 m. Ir iš viso nuo Žygimanto Kęstutaičio ir Švitrigailos konflikto iki švedų įsibrovimo į Žemaičius Žygimanto Vazos laikais, t. y., per 180 metų, *lietuvių gyvenamieji* plotai nebemato priešų kofos.

2. Silpno krikščionėjimo šimtmetis (1440–1550)

Prievartinis ir ginkluotas kryžiaus apaštaltavimas tautas sunaikina (vendai, senprūsiai), bet sunkiai palenkia Naujam Mokslui. Ir kryžiuočiai *užlietino* lietuvius, nesugebėdami prie jų prieti, juos niekindami, žiūrėdami į juos, kaip į Baalo (Dusburgas: „Bielialio“) bei pragaro padarus ir t. t., jau nekalbant apie ginklo vartojimą. Ir šie juk su tokiu užsikirtimu gynė savo žemę ir pagonybę, kad ir imperatoriaus malonėmis bei popiežiaus globa besinaudojantis galingas ordinas jų nebeįveikė. Atėjus taikos šimtmečiui

tačiau, kai pagonis, be baimės savo gyvybei, galėjo artyn prisileisti svetimo krašto žmogų, atsirado išorinės sąlygos vidaus misijoms. Bet apie jas, galima sakyti, nieko nesigirdi. Sąjungininkas prieš ordina, kuris 1387 buvo atsiuntęs į Vilnių krikšto reikalui kunigų būrelį (nebuvo nė vieno vyskupo!), ir toliau Lietuvos pakrikštinimo darbui uoliau neatsidėjo. Krikštas buvo politinis! Nematyti uolesnių krikščioninimo pastangų nė Žemaičiuose.

Kaip žinome, pirmoji dešimtis bažnyčių toje diecezijoje buvo Vytauto pastatyta per pirmuosius penkerius metus (1416-21), o paskui per 24-rius metus tepastatoma viena bažnyčia. Iš viso Kazimiero laikais per pusę šimtmečio (1440-92) įkuriama jų pustrečio karto mažiau (vadinasi, 4-rios) negu krikščinimo laikotarpiu. Panašiai ir Vilniaus vyskupijoje, nors ten vėliau parapijų tinklas buvo žymiai gausesnis ir apskritai religinis gyvenimas intensyvesnis negu Žemaičiuose. Dlugošas paduoda 8-rių pirmųjų įkurtųjų bažnyčių sąrašą. Tačiau ir čia Kazimiero laikais tepastatomos vos kelios bažnyčios. Tikslai Vilniaus vyskupijoje jau keliose vietose veikia keletas vienuolynų, kai Medininkų vyskupijoje iki 17-tojo amžiaus pradžios nebuvo nė vieno vienuolyno. Ir pirmieji ten įsikūrę vienuoliai bus 1602 metais garsiojo karo vado Jono Karolio Chodkevičiaus Kretingoje įkurdinti bernardinai (pranciškonai). Po jų eis jėzuitai (jau sėkmingai apaštalavę nuo 1587 metų), domininkonai. Vienuoliai 17—18-me šimtmečiuose gana reikšmingai paveiks liaudies sukatalkinimą. Tačiau iki 16-tojo amž. galo jų vaidmuo buvo dar labiau nežymus Vilniaus diecezijoje, o Žemaičiuose jis buvo lygus nuliui.

15-me amž. Lietuvoje dar nebuvo jokios aukštesnės mokyklos. Pirmoji mokyklėlė atsirado Kazimiero laikais prie Vilniaus katedros. Apie 1470 metus Medininkų vyskupas Varniuose liepė vaikus mokytį rašto, o paskui juos "mokindina daktų kunegams priderantių, o pramokitus szwente į kunegus" (Valančius I 72). 15-jo amž. gale lietuviai bajoraičiai studentai ėmė, kad ir silpnokai, važinėti į užsienius studijoms. Paminėtina, kad prie Pragos un-to (karal. Jadvygos lėšomis) buvo įkurta (1397—1404) neturtingiems lietuviams studentams kolegija. Šitoji fundacija buvo padaryta, rodos, vien tik ruošti Lietuvai kunigus. Bet iš lietuvių niekas ta kolegija ir skiriamais studijoms pinigais nepasinaudojo, o tik Huso mokiniai. O apie tikrą kunigų seminariją (Vilniuje) tegalima kalbėti nuo jėzuitų pasirodymo Liublino unijos metais. Tad nuo pat pradžios susitinkame su apgrindine bėda — *didžiausiu vietinės dvasiškijos trūkumu*. Tas trūkumas nesiliauja. Su juo daug kovos Merkelis Giedraitis, bet dar ir 1642 kunigų trūkumu labai nusiskųs vysk. Jurgis Tiškevičius (Vatik. Arch., Acta Congr. Consist. t. 10, 197). Iš tokių faktų sekė gana liūdnos išvados, paaškinančios lenkų, ypač mozūrų, kunigų interesavimąsi Lietuvos parapijų beneficijomis, klebonų vietomis.

Apie pirmuosius du Medininkų vyskopus žinome, kad jie abu, nors ir ne vietiniai, mokėjo lietuviškai, ir tai mums patvirtina paties Vytauto neabejotini duomenys (Cod. ep. saec. XV, t. 2, 78; Lib. Canc. Stan. Ciolek, išl. J. Caro, I, 1871, 106 (424). Dar apie keturis įpėdinius (Jokūbą, Jurgį, Bartolomiejų, Martyną) galima tarti, kad jie galėjo kalbėti lietuviškai, nes jie buvo iš Lietuvos kilę. Bet toliau pasitaikydavo, kad į vyskopus išiveržia koks nors Vilniaus kanaaninkas, nė žodžio nemokąs vietinės kalbos. Buvo ir stambių trūkumų, einančių iš moralinio lygio kritimo. Vienas vyskupas (Bartolomiejus) žmones piktinges, ir jis buvęs išvarytas (Eubel: Hier. Cath. I 348; Valančius I 71). O apie pranciškoną vyskupą Mikalojų Radvilą (1515-29). sūnų Vilniaus vaivados ir kanclerio, žinome, kad pats karalius Žygimantas Senasis 1528 m. siuntė į jo dieceziją Kamieneco vyskupą vizitacijos reikalui, ir tas Varmijos vyskupiui rašė (1528. VII. 5) apie "Nikalojaus nesuskaitomus ir negirdėtus papiktinimus, viešus nusikaltimus, neturint nei Dievo baimės, nei drovumo..." (Acta Tomicianna, X, 303 p.). Iš kitų šaltinių patiriame, kad jis sirgo "skrupulo liga", ir du kartu vyko pas "stebukladarį" Prancūzijos karalių Pranciškų I-jį (Kwart. Histor. 1938, 226 p.) į Boloniją ir Paryžių. Idomu, jog Valančius, sakydamas, kad Mikalojus jau mirė 1522 (klysta taip pat ir mūsų Bažnyčios provinc. "Elenchus"), atvaizduoja jį tik kaip neteisingą, nesugyvenantį su kapitula ir didikais (I 78).

Bet apie kitus Medininkų vyskopus (Višgaila-Višgaitis, Virbickis, Domanovskis), ypač lyginant juos su amžininiais lenkų vyskupais, kurių kai kurie, nekalbant apie jų privatų gyvenimą, simpatizavo protestantizmui, reikia pasakyti, kad jie laikėsi aukštumoje. Ypač paminėtinas lietuvis Vaclovas Virbickis, kuris per 21-rius metus (1534-55) aptvarkė vyskupiją, pastatė medinę katedrą, rūpinosi naujomis bažnyčiomis. Bet vis tik Varniuose sėdęs Žemaičių vyskupas, nors oficialiai sudarytoji bažnytinė organizacija laikosi, plačiuose plotuose teturi labai skystą bažnyčių tinklą. Pvz. nuo Kauno iki Veliuonos ilgai nebuvo jokios bažnyčios. nes Vilkijoje pastatyta bažnyčia tik 1542. O toliau iki pat Prūsų sienos irgi nėra bažnyčių, nes Jurbarko parapijai bažnyčia pastatyta tik 1522 m. Pačių vyskupų veiklumas (ypač M. Radvilos ir M. Višgailio) labai nedidelis, nes, pvz. per 40 metų nuo Kazimiero mirties (1492—1533) tepastatyta 15 parapijinių bažnyčių, kurių dvi valdovo lėšomis. O visas kitas pastatė savo žemėse didikai, turtingesnieji bajorai.

Visos pirmosios bažnyčios, kaip žinome, buvo buvusios "valstybinės", t. y., Vytauto ir Jogailos fundacijos. Nuo Kazimiero laikų tačiau atsirado pirmieji bajorai-didikai, kurie davė pradžią Lietuvoje vėliau taip išplitusiems dosniems magnatų bažnyčių kūrimams. Ir pirmas, rodos, buvo Žemaičių seniūnas Kiežgaila, kuris 1445 m. pastatydino parapijinę Šiaulių bažnyčią. Sitai didi-

kai iš savo žemių išskirdavo bažnyčiai ir parapijai plotą, ir paprastai su savo valstiečiais pastatydavo medinę bažnytelę.

Sitokiu būdu bažnyčių įkūrėjai gavo ant jų patronato teisę, pasidarė vadinamaisiais "kollatoriais", turėjo teisę pastatyti savo kleboną. O šitoji teisė turės daug reikšmės, veržiantis protestantizmo bangai. Bet greit naudingos didikų bažnyčių steigimo pastangos vėl krito, gal ne be įtakos iš Vakarų ateinančio naujo mokslo. V. Virbickio vyskupavimo metu (1534-55) teatsirado 4 naujos bažnyčios, kurių dvi paties Žygimanto Senojo įsteigtos. O prie įpėdinių iki M. Giedraičio vėl per 21-rius metus (1555—1576) tebuvo įkurtos vos 3 bažnyčios. Kai kurių bažnyčių metrikacija dar galutinai neišaiškinta, nenustatyta. Tad tų duomenų negalima imti matematiniu tikslumu, kada nėra tikrų visų bažnyčių įkūrimo datų. Tačiau galutinės išvados dėl to nesikeičia.

Bažnyčių įkūrimo metus ėmėme iš Lietuvos bažnytinės provincijos sąrašo ("Elenchus omnium ecclesiarum" (1937 m.) ir derinome jį su Valančiaus "Tobliczes" duomenimis (I 274—331). Schematiškai paėmus Medininkų vyskupijoje nuo 1417 m. kas ketveri metai atsirasdavo nauja bažnyčia. Iki 1564 metų Žemaičių vyskupystėje surandamos 37 bažnyčios. O per 12-ką tolimesnių metų iki M. Giedraičio (1564-67) nebuvo pastatyta nė vienos bažnyčios. M. Valančius rašo (I 91), kad vysk. J. Domanovskis paskirstęs visą plačią vyskupiją į 38 parapijas ir nustatęs joms ribas. Galima įsivaizduoti, kokios tos parapijos buvo didelės. Tad atokiau gyvenančiam žmogui pasiekti vargingais miškų keliais bažnyčią, reikė vykti 50—60—70 klm.

Vilniaus vyskupija tuo atžvilgiu stovėjo žymiai geriau. Ten parapijų tinklas, kurio retumu, tiesa, vis tik nusiskundžia pirmasis Šv. Kazimiero biografas (1521) Zacharias Ferreri, buvo dvi-gubai tankesnis (J. Kurczewski). Pačiame Vilniuje buvo 4-ri vienuolynai, kada visoje Žemaičių vyskupijoje beveik per du šimtus metų neįsteigta nė vieno. Apskritai visas religinis gyvenimas ten, palyginti, aukščiau stovėjo, kai už Nevėžio jis daug silpniau pulsavo. O kaip tas kraštas pasidarė vėliau "Šventoji Žemaitija", yra nuostabios raidos kelias, kurį mums gera dalimi teks atvaizduoti.

Yra dar viena labai paprasta priežastis, kuri buvo didelė kliūtis Evangelijai plisti. Ateiviai klebonai, kurie, dažnai jau turėdami beneficijas Lenkijoje, rūpinosi naujų gerų beneficijų medžiojimu Lietuvoje, kaip taisyklė, nesimokė vietos žmonių kalbos. Dažnai pasitaikydavo, kad jie parapijai aptarnauti atsiųsdavo savo šykščiai apmokamą vikarą, stengdamiesi sau užtikrinti visą parapijos pelną.

Bet lietuvių kalbos klausimą Bažnyčios ir viešajame gyvenime paliesime, panaudodami naujų versmių, atskirame skyriuje vėliau, kai prieisime prie vysk. Merklio santykių su jėzuitais ir lietuvių kalba, kai nušviesime Lietuvos valstybinės sąmonės klausimą. Prieš tai tačiau mums rūpės trumpai sustoti ties M. Giedraičio biografija; atvaizduosime dramatišką lenko klebono kovą į Žemaičių vyskupo sostą, Lietuvos religinę padėtį protestantizmo metu, patį vysk. Merklio apaštalavimą ir duosime ano meto Lietuvos, ypač Žemaičių, kultūrinio gyvenimo vaizdą.

TILTAS

PR. KOZULIS

Baisu iš tokio aukščio pulti,
nes dar tvirtai tikiu — ateisi tu.
Per upę permestas didžiulis tiltas
sujungia du krantus.

Nė nejutau, kaip ji atėjo:
tokia lengva jos eiseną,
lyg rytmečio tylusis vėjas,
pabudino mane.

Nesąmonė! — Tai sėlina ruduo pageltes
ir šnėra lapuose tamsus lietus.
Žinau — jau niekad negrįši tu

atgal, kad ir nebūčiau nusikaltęs.
Nors tai labai gražus ir tvirtas tiltas,
bet... tiltas jungia tik krantus.

LITERATŪRINĒS KRITIKOS PRASMĒ

ANT. JASMANČAS

Savo metu Oscar Wilde kēlē klausimā, kokia yra meninēs kritikos nauda, kodēl kūrējas nēra paliekamas vienas su naujais savo pasauliais, kodēl jis yra nuolatos trūkdomas gaižiu kritikos balsu. Ir šis jo klausimas nebūvo be prasmēs. Iš tikro, pasižvalgē po buvsj ir esantj mūsū recenzijū margumynā, po priešingas ir net prieštaraujantčias jū išvadas, po jū drāsā vienokiais ar kitokiais sprendimais pažymēti senuosius ir naujosius rašytojus, galēsime suprasti Wilde norā pasilikti toli nuo šūkajuančios kritikos ir užsi-sklēsti savame pasaulēlyje. Ir tai nēra jo tik vieno troškimas. Tai, turbūt, troškimas visū rašytojū, nes labai dažnai kritika elgiasi, kaip ana pamotē, kuriai posūnis ir koją ne taip stato, ir šaukštā ne taip laiko, ir pasisveikinti nemoka. Todēl kritikos prasmēs problema yra ne tik teorinis reikalas. Tai literatūrinēs kasdienos problema. Tai rašytojo vertintojo ir visuomenēs santykių problema.

1. Kritika rašytojo akivaizdoje

Ernest Hello savo knygoje "Žmogus" kalba apie mažąją ir didžiąją kritikā. Mažoji kritika mėginanti atsistoti aukščiau už kūrēją, vertinti jį savais metodais, spausti jį į savas normas bei schemas ir tuo būdu jį nužudyti. Todēl jos vaidmuo esās *smukdantysis*. Ji apreiškianti, Jakšto žodžiais tariant, siauraprotystę literatūros srityje. Jos išigalėjimas esās literatūrinio nuosmū-kio ženklas. Tuo tarpu didžioji kritika nusilenkianti kūrėjui. Ji priimanti jį atvira širdimi. Ji semianti literatūrinēs vertybēs iš jo paties. Ji surandanti literatūrinę tiesā jame pačiame. Kiekvieno talento ar genijaus švystelėjimas keliās jai džiaugsmo, ir jį rodanti šią šviesā visuomenei. Todēl jos vaidmuo esās *statomasis*. Jos išigalėjimas esās literatūrinio žydėjimo metas. Pasistiebusi aukščiau už kūrēją, kritika virstanti mažā. Nusilenkusi jam, ji tampanti didžia.

Šiuo savo apibūdinimu Hello kaip tik ir mėgina nustatyti santykj tarp kritikos ir rašytojo. Ir vienas iš pagrindinių šio santykio dėsnių yra *kritikos nusilenkimas kūrėjui*. Kritikas visados yra paskesnis už kūrēją. Jis yra tik šiojo šauklys, tik atradējas, bet niekados ne apsprendējas ir ne teisējas. *Kūrējas kyla ne iš kritikos*. Tiesa, ir ne teisējas. *Kūrējas kyla ne iš kritikos*. Tiesa, O. Wilde buvo linkęs manyti, kad kritika surandanti naujas literatūrinēs formas. Kiekviena kūryba, jo nuomone, linkstanti pasikartoti. Todēl kritika neleidžianti kūrybinei dvasiai sustingti ir verčianti ją ieškoti vis naujų kelių ir vis naujų išraiškos būdų. Be abejoj, galime sutikti, kad kritika esanti *akstinas*, kad ji raginanti kūrėjus neįsitaisyti palapinių užkopto Taboro atkalnēs. Tačiau ji nēra naujų formų, naujų srovių, naujų

žanrų šaltinis. Literatūrinēs naujienos kyla ne iš kritiko, bet iš rašytojo. Rašytojo genijus yra jų autorius. Dažna kritika tik gana vėlai pastebi, kad kūryba jau yra pasukusi nauju keliu. Kiekvienas kūrējas yra mažutē atšvaitas anos didžiosios Spiritus Creatoris, kuri dvelkia, kur panori. Kritikui belieka tik ją stebėtis ir ją pasekti. Todēl *nusižeminimas kūrėjo akivaizdoje yra pagrindinė kritikos nuotaika*.

Bet kaip tik čia ir glūdi jos didybē. Paregėjusi talento ar genijaus kibirkštj, kritika turi įpūsti ją ligi gaisro. Talentas ir genijus skleidžiasi, kaip ir visi kiti prigimtieji šios žemēs dalykai. Kritika tad ir turi būti šiuo skleidžiamuoju veksnium. *Kritika turi ugdyti kūrēją*. Pastabomis ir pamokymais, paraginimais ir pabarimais, nurodymais ir atskleidimais ji turi padėti kūrėjui susirasti patį save, išvengti šunkelių, atsitiesti iš klaidų ir paregėti tikrąjį keliā. Kritika kūrėjui yra tas pat, kas graikų turtuolių vaikams buvo vergai-paėdagogos. Jie vesdavo vaikus į mokyklas ir patys juos mokydavo. Taip ir kritika. Ji turi vesti kūrēją į literatūros šventyklā. Kūrējas yra išrinktasis ir pateptasis: jis yra šios šventyklos kunigas, ne kritikas. Tačiau kritikas atidaro jam duris, paduoda švęsto vandens ir tarnauja prie altoriaus. Čia mes suprasime, kodēl O. Wilde teigia, kad kritika reikalauja nepalyginamai daugiau kultūros, negu kūryba. Kūrējas dažniausiai savaimingai skaito būti ir savo išvalga kelia aikštēn jos paslaptis. Tuo tarpu kritikas turi būti ne tik išvalgas, bet ir *išsilavinęs*. Prigimtomis dovanomis kritikas stovi žemiau už kūrēją. Čia glūdi jo nusižeminimo pagrindas. Tačiau kultūriniu savo lobiu jis pralenkia kūrēją ir tuo būdu jam vadovauja. Čia glūdi jo didybės pagrindas. Kūrēją ugdyti gali tik tasai, kuris pats literatūros srityje yra subrendęs. Kūrėjui tarnauti literatūros šventovėje gali tik tasai, kuris ją gerai pažįsta.

Ieškodami pavyzdžio, kuris būtų apreiškęs gražų kritikos santykj su kūrėjū, turėtume sustoti prie kan. J. Tumo-Vaižganto. Jis buvo deimaniukų medžiotojas. Jis rankiojo juos iš visur ir visur jais gērėjosi. Tiesa, nevienas iš jų vėliau pasirodē esās tik paprastas stikliukas. Tačiau *Tumo vaidmuo literatūros kritikoje glūdi ne veikalo vertinime, bet kūrėjo pergyvenime*. Prieti prie veikalo Tumas buvo per silpnas. Užtat jis buvo nuostabiai stiprus suprasti kūrēją, įžvelgti į jo pastangas, pastebėti talento žiežirbas, jas pasiskatinti, įkvēpti drāsos ir pasitikėjimo. Santykis su rašytoju (ne su veikalu ir ne su visuomene) buvo tumiškosios kritikos pagrindas ir vedamoji gairē. Ir šiuo atžvilgiu jis gali būti pavyzdys kiekvienai kritikai. *Tumiška nuotaika turi būti*

sudedamoji kiekvienos kritikos dalis. Pro kiekvieną knygą prabyla į kritiką kūrėjas. Ir šio balso kritikas niekad negali pamiršti. Jis negali nusisukti nuo kūrėjo-žmogaus ir atsidėti tikrai gyvenamam jo veikalui. Kūrėjas niekad nėra baigtas: jis visados auga ir išsivysto. Todėl pedagoginė kritikos pareiga taip pat niekad nėra baigta. Kūrėjas nustoja augti tik savo mirtimi. Tik mirtis užantspauduoja jo veikalus ir padaro juos baigtus. Todėl tik mirusiųjų kūrėjų atžvilgiu kritika yra laisva nuo pedagoginio savo uždavinio. Mums nebekalba savu klystančiu ir ieškančiu žmogiškumu Baranuskas ir Maironis. Bet mums juo kalba Brazdžionis ir Aistis, Ramonas ir Jankus, Bradūnas ir Jurkus. Todėl nagrinėdami jų raštus, mes sykiu nagrinėjame ir juos pačius. Ar gali tad kritika kada nors pamiršti stovinti laukiančio ir pasilgusio rašytojo-žmogaus akivaizdoje? Todėl Hello ir teigia, kad mažoji kritika žudanti: ji žudanti tuo, kad nevadovaujanti kūrėjui, visa pasinerdama tikrai negyvam veikale.

Taigi: nusižeminti kūrėjo akivaizdoje, vadovauti jam jo kelyje ir jausti jo žmogiškumą yra pagrindinės kritikos pareigos rašytojo atžvilgiu. *Kritika yra kūrėjo atspėjimas.* Kaip dailininkas, pasak Schopenhauerio, pastato savo peizažą prieš gamtą ir tarsi sako: "Argi ne tu norėjai?", taip lygiai ir kritikas, atspėjęs kūrėjo lūkesčius bei viltis, suima jas į savo pastabas, jas išreiškia, pastato prieš rašytoją ir sako: "Argi ne tu to sieki, tiesa?". *Kritikoje kūrėjas atranda pats save.* Ir tuo kritika darosi didelė. Būti kūrėjo veidrodžiu yra pirmiausia kritikos paskirtis.

2. Kritika veikalo akivaizdoje

Tačiau kritika turi reikalo ne tik su kūrėju. Ji turi reikalo ir su kūriniu. Ir net pirmoje eilėje su kūriniu, o tik paskui su kūrėju. Kūriny yra pirmoji tikrovė, su kuria kritika susiduria. Ir tik pro kūrinį prabyla kūrėjas. Jeigu tad kūrėjo atžvilgiu kritikas yra vadovas, tai kūrinio atžvilgiu jis yra jo priėmėjas. Kūriny, kaip teisingai yra pastebėjęs Gundolfas, yra nebe tapsmas, bet būsmas (das Sein). Jis yra baigtas ir šiuo savo užbaigimu kaip tik iškeltas viršum laiko. Kūriny neišsivysto, neauga, nesiskleidžia. Todėl vadovavimo vaidmuo čia nebetenka prasmės. Kritiko santykis su veikalu jau yra kitoks, negu su rašytoju.

Būdamas ne tapsmas, bet būsmas, veikalas reikalauja priimamas toks, koks jis yra. Todėl *kritika veikalo atžvilgiu visų pirma turi būti atvira.* Be abejo, negalima paneigti literatūros žanrų, srovių, taisyklių, dėsnių. Visa tai yra. Tačiau visa tai turi kitokios prasmės, negu matematiniai dėsniai ar matematinės taisyklės. Literatūra priklauso dvasios sričiai, kurioje vyrauja ne tiek dėsnių, kiek prasmė. Todėl literatūriniai dėsniai neturi nei tokio pastovumo, nei tokio griežtumo, kaip matematiniai. Jeigu tad kritika atsistoja gamtos mokslų vietoje ir eina prie veikalo aprioriniais dėsniais nešina, jai gresia didelis pavojus praeiti pro šalį arba paneigti net

ir didelius meno laimėjimus. Kai Ad. Jakštas savo metu "Draugijoje" rašė, kad už Mackevičiaus "Galvutę" galima atiduoti visus Čiurlionio kūrinius, jis kaip tik buvo toksai gamtininkiškas kritikas, kuriam meno dėsniai stovėjo toje pačioje plotmėje, kaip ir gamtos dėsniai. *Literatūros kūriny yra vienintelis savo rūšyje.* Jis neturi egzempliorių, kaip gamta. Homero "Odisėja", Dantės "Dieviškoji Komedija", Miltono "Prarastasis Rojus", Donelaičio "Metai" nėra poemos rūšies egzemplioriai, kaip Sacharos, Nubijos ar Transvalio liūtai yra liūto rūšies egzemplioriai. Todėl literatūros kūrinių vadinamieji dėsniai apsprendžia ne iš viršaus: jie nėra dėsnių įvykdymas. Priešingai, dėsniai kyla iš jo: jis yra jų nešėjas. Pirmiau yra buvę kūriniai, o tik iš jų yra paskaityti ir proto formuluoti dėsniai. Tačiau šitie dėsniai galioja tik tam kūriniui, iš kurio jie buvo paskaityti. Kitam jie gali visiškai netikti. Todėl kritikas turi imti veikalą į rankas be jokių iš anksto susikurtų schemų, normų, taisyklių. Jis turi būti kūriniui atviras. Jis turi jame pačiame atskleisti meninį dėsningumą. Tik šitokiu būdu kritika gali paregėti, kas veikale yra nauja ir kas sena, kas vertinga ir kas nevertinga, kas laimėjimas ir kas pralaimėjimas. *Kritikos atvirumas kūrinio atžvilgiu yra pagrindinė jos nuotaika.* Uždara kritika, vadinasi, tokia, kuri yra apsistačiusi paveldėtais nuostatais, nepajėgia kūrinio priimti ir tuo pačiu nepajėgia jo suvokti. Uždara kritika gali prieiti tik prie tokių veikalų, kurie jos turimus nuostatus nešioja savyje. Boileau teorija pajėgia mus įvesti į klasikinius veikalus, bet ji pasidaro bejėgė romantišnių, impresionistinių, simbolistinių veikalų atžvilgiu.

Atsivėrusi veikalui, kritika jį priima jo visumoje. Literatūrinis kūriny nėra suma, sudėstyta iš dalių. Jis yra visuma, kurioje dalys yra tik šios visumos, šios, aristoteliškai kalbant, entelechejos išsiskleidimas. *Suvokti tad šią entelecheją yra antroji kritikos pareiga kūrinio atžvilgiu.* Todėl kritikas turi būti labai apdairus, kad atskiros dalys, atskiri elementai, atskiros idėjos jo nesuviliotų, nepatrauktų jo žvilgio ir tuo būdu jo nepaklaidentų. *Dalių gundymai* yra dažnai labai stiprūs. Nevienas literatūros kūriny kaip tik todėl nebuvo suvoktas jo visumoje, kad kritikai buvo sugundyti jo dalių, nuvilioti į pašalį ir ten palikti. Putino "Altorių Sešėly" kritika gali būti ryškus tokios paklaidentos kritikos pavyzdys. Jeigu kas klaustų, kas gi yra ši veikalo entelecheja, kurią kritikas turi suvokti ir iškelti aikštėn, galima būtų atsakyti, kad tai yra pagrindinis, kūrėjo turimas būties pergyvenimas. Poetas, kaip ir metafizikas, tam tikru būdu pergyvena būti ir šį savo pergyvenimą išreiškia konkrečiais veikalais. Atskleisti tad šį pergyvenimą kūrinyje ir yra kritikos uždavinys. Parodyti, kaip tas ar kitas kūrėjas prieina prie būties, kaip ji prabyla jo genijui, kaip jis pats atsako į jos slapta balsą yra kritikos pareiga. Kartais net ir pats rašytojas ne-

BOTTICELLI

ZEFYRAI

žino, kaip jis santykiuoja su būtimi, nes jis kuria ne iš savo proto, bet iš savo išvalgos, kuri nevisada iškyla jo sąmonės švieson. Čia yra pagrindas, kodėl kartais kritikai daromas priekaištas, esą, ji teigianti tai, ko autorius nė nemanė. Galimas daiktas, kad jis nemanė. Tačiau jis *tai pasakė*, nė nemanydamas. Sąmoningos autoriaus intencijos nevisados susiderina su jo veikalų tikrove. Tuo tarpu šita *tikrovė* kritikai kaip tik pirmoje eilėje ir rūpi.

Anasai pagrindinis kūrėjo pergyvenimas yra išreikštas kūrinyje vaizdais ir simboliais. Kritika su jais susiduria, juos pajaučia, suvokia jų prasmę ir ją apreiškia. Tačiau jos priemonės jau yra visai kitokios, negu kūrėjo. Kritika kalba jau nebe vaizdais, bet sąvokomis. Ji kalba ne tiek mūsų išvalgai, kiek mūsų protui. Ką tad ji turi padaryti su ana kūrinyje glūdinčia entelecheja, su anuo būties pergyvenimu? Novalio žodžiais tariant, ji turi *jį pakelti į principų aukštį*. Kitaip sakant, tai, kas kūrinyje yra individualu, ji turi paversti bendrybe; tai, kas jame yra vaizdinga, ji turi paversti sąvoka; tai, kas jame yra tik nu-

jaučiama, ji turi paversti suvokiamybe. Žodžiu, *kritika pratesia kūrinį į sąvokinę plotmę ir tuo būdu teikia jam principinės reikšmės*. Tai daro kiekvienas skaitytojas, nes jis savaimingai jaučia, kad literatūrinės individualybės yra kažkas daugiau, negu tik individualybės; kad už jų stovi bendrieji būties principai, kad jie yra tik šių bendrų principų simbolinės išraiškos. Tačiau visu plotu šį literatūros veikalų principiškumą išskelti yra kritikos pareiga. Ir tai pati *svarbiausia* pareiga. Nuo jos vienokio ar kitokio įvykdymo priklauso, ar literatūros kritika iš tikro išibrauna į veikalo gelmes, ar ji tik šliaužioja jo paviršiumi; ar ji suvokia pačią visumą ar esti paklaidinama gražiamo dalių žaisme. Be abejo, ši pareiga yra gana sunki. Minėtas kritiko kultūringumas, jo metafiziškumas čia kaip tik atsiskleidžia visu svoriu. *Kritikas savo esmėje visados yra literatūrinio meno filosofas*. Ir kitaip nė būti negali, nes poetas taip pat yra savo esmėje filosofas. Jis savo kūriniuose apreiškia tą pačią būtį, kaip ir metafizikas: tik jo apreiškimo būdas yra kitoks. Jeigu tad kritikas nori suvokti poeto priėjimą

prie būties, jis taip pat turi galėti šią būti svaryti, kitaip sakant, būti tam tikros rūšies filosofu.

3. Kritika visuomenės akivaizdoje

O vis dėlto kritikos uždaviniai tuo dar nesi-
baigia. Kritika stovi ne tik kūrėjo ir kūrinio,
bet ir visuomenės akivaizdoje. Visuomenė lau-
kia iš kritikos josios žodžio, ir kritika turi jį
tarti. Bet kaip tik čia ir atsiskleidžia visuomeni-
nių reikalavimų pavojingumas. Visuomenė rei-
kalauja kritikos žodžio, bet tokio žodžio, kuris
nuimtų nuo jos pečių mastymo našą. Ji reika-
lauja, kad kritika duotų jai aiškų ir neklystantį
sprendimą: šis veikalas yra geras, anas blogas;
šis autorius yra talentas, anas grafomanas. Ta-
da visuomenė vieną knygą ima į rankas, o nuo
kitos nusišuka; vieną autorių iškelia į padanges,
o kitą nustumia į bedugnes. Argi literatūros isto-
rijoje nėra atsitikę, kad šiandien pamišti veika-
lai ir jų autoriai savo metu buvo pirmojo šviesu-
mo žvaigždės literatūrinuose visuomenės hori-
zontuose? Ir tai įvyko kaip tik kritikos dėka.
Teisti, užuot vadovavus, ir vertinti, užuot atsklei-
dus, yra visuomenės reikalavimas kritikai, kuri
jam, deja, nesykį nusilenkia, virsdama tuo būdu
visuomeninių įgeidžių tarnaitė. O šitie įgeidžiai
yra labai dažnai kaip tik literatūrai pašaliniai.
Visuomenė reikalauja ne tik sprendimo, bet ji
reikalauja dar ir šitokio ar anokio sprendimo. Ji
reikalauja, kad kritika pasakytų, ar tas bei kitas
veikalas yra religinis, ar jis yra dorovinis, ar jis
yra patrijotinis, ar jis yra socialinis, ar jis ža-
dina piliečių sugyvenimą ir t. t. ir t. t. Visuo-
menė domisi įvairiausiais literatūros kūrinio at-
žvilgiais, dažniausiai išskyrus patį pagrindinį —
literatūrinį atžvilgį. Jeigu tad kritika paklūsta
visuomenės balsui, ji paprastai išklysta iš tikro-
sios literatūrinės kritikos kelio ir nueina tarnauti
svetimiems dievams. Gali šie dievai būti savyje
geri. Gali visuomenės įgeidžiai būti savyje ir pa-
teisinami. Galima V. Krėvę vertinti ir teologiškai.
Tačiau visa tai yra ne literatūros menas.
Įrodę, kad Ramono "Kryžiuose" Giružis yra
Kreivėno sūnus, vadinasi, kad bolševizmas yra
išaugęs iš pozityvistinio liberalizmo, tuo pačiu
dar neatskleisime "Kryžių" literatūrinės vertės.
Ir priešingai, įrodę, kad šis sūnus yra neteisėtas,
vadinasi, kad bolševizmas iškreipė liberalizmo
tezes bei praktiką, dar nenustumsime "Kryžių" ir
nereikšmingų veikalų eiles. Kritika, kuri užsiima
šitokiais "ne savo reikalais", nėra literatūrinė
kritika. Ji gali būti naudinga ir net reikalinga.
Bet ji nėra ta, apie kurią čia kalbama.

Ar tai reiškia, kad kritika neturi jokių santy-
kių su visuomene? Anaipol! Visuomenė yra kriti-
kos darbo laukas. Visuomenėje gyvena kūrėjai
ir visuomenėje sklinda kūriniai. Todėl visuome-
nė yra būtinas veiksnys literatūros, tuo pačiu ir
kritikos gyvenime. Tačiau šitas veiksnys čia yra
labai savotiškas. Jeigu kūrėjas yra kritikos auk-
lėtinis, jeigu kūrinys yra kritikos objektas, tai
visuomenė yra kritikos klausytoja. Į ją kreipiasi
kritika, vadovaudama kūrėjui ir nagrinėdama

kūrinį. Ir ji išgirsta kritikos balsą. Ji yra kriti-
kos priėmėja, jos dirva, jos laukas, jos veikimo
plotas. Tačiau kaip tik todėl kritika kalba jai, bet
ne apie ją. Kritikos turinys yra ne visuomeniniai
reikalavimai, bet kūrėjas ir kūrinys. Visuome-
nės tad akivaizdoje kritika turi atlikti dvi pagrindines pareigas: pristatyti naujus talentus ir pri-
statyti naujas formas.

Naujų talentų pristatymas išplaukia iš kriti-
kos santykio su kūrėju. Būdama pašaukta kūrė-
jui vadovauti jo kelyje, kritika iš tikro jam va-
dovauja jo kelyje ir visuomenę. Ji visuomenei pra-
neša apie pasirodžiusį talentą. Ji domisi šio ta-
lento išsiskleidimu ir visuomenę informuoja apie
jo linkmę, būdą, laimėjimus ar pralaimėjimus.
Naujų formų pristatymas kyla iš kritikos santy-
kio su veikalu. Būdama kūriniai atvira, kritika
savaime pastebi, kuris veikalas atneša naujų for-
mų, naujų kūrybos priemonių bei pavidalų, ir
juos atskleidžia visuomenei. Kritika eina šauklio
pareigas literatūros rūmuose. Ji garsiai ištaria
vardus tų, kurie į šiuos rūmus įgygiuoja nešini
kūrybine naujiena. Šiuo atžvilgiu kritika kaip
tik ir auklėja visuomenę literatūriniu atžvilgiu.
Ji ir čia darosi pedagogė, nors ir ne ta pačia pras-
me, kaip santykiyje su kūrėju.

Baigiant šias santraukiškas pastabas, reikia
dar pasisakyti dabar išgalėjusios recenzijos at-
žvilgiu. Recenzija yra viena iš literatūrinės kriti-
kos rūšių. Tačiau savo pobūdžiu ji patenkina tik
visuomenę: ji pristato naujus talentus ir naujas
formas. Bet ji beveik nevadovauja kūrėjui ir ne-
atskleidžia veikalo. Viena kita citata, vienas kitas
santraukiškas turinio papasakojimas dar nėra kū-
rinio entelechejos suvokimas ir jos pakėlimas į
principų aukštį. Recenzija yra tik visuomenei,
anai tingiai, nerangiai visuomenei. Bet literatū-
ros gyvenime jos yra per mažą. Literatūros kriti-
ka, kuri patenkina recenzija, yra pakeliui ir nuo-
smūki. Tuo tarpu Lietuvoje ir ypač dabar trem-
tyje recenzija yra beveik vienintelė karalienė.
Retai, labai retai pasitaiko literatūros kritikų tik-
raja šio žodžio prasme. Bet tai yra ženklas, kad
literatūrinis mūsų gyvenimas yra per daug su-
kasdieniškes, kad mes per daug žvelgiame į vi-
suomenę, o per mažą į kūrėją ir į kūrinį. Recen-
zija yra literatūrinė kasdienybė. Be abejo, ne
kiekvienas veikalas yra vertas šventadienio. Ta-
čiau be šventadienių mes pradedame dusti. Re-
ceptinis veikalo pasklaidymas yra greičiau jam
pakenkimas, negu jo pristatymas. Tremtyje ir
kūrėjų ir kūrinių turime nepaprastai mažą. Jei-
gu tad mes ir tuos pačius panersime kasdieny-
bėje, pasitenkindami tik recenzijomis, mes už-
troškinsime ir juos ir užtroškime patys. Litera-
tūra yra gyviausias menas. Tautos siela jame la-
biausiai spindi. Todėl jau net ir tautinė yra pa-
reiga pažvelgti giliau į literatūrinius mūsų laimė-
jimus, iš kasdieninių recenzijų pereinant į tik-
rosios kritikos sritį. Be abejo, tikroji kritika,
kaip buvo sakyta, reikalauja nuostabių daug
kultūros. Bet argi kitaip mes manome galėsia
sukurti tikrųjų vertybių?

MATO GROSSO KRAŠTE

PETRAS BABICKAS

(Iš spausdinamos knygos "Brazilija")

Vaikštau Paragvajaus pakrantėmis. Kokia rami atrodo šiandien ši plati upė, kurios kitame krante vos įžiūriu milžinišką karvių kaimenę. Matyti, ten esama geros fazendos. Piemenys, girdą žirgus aname krante, atrodo nedidesni už nykštį, tačiau girdžiu jų balsus ir šūkavimą.

Pasuku į mišką. Čia kadaise buvo daug stambių medžių, dabar tik atžalynas, gausiai ataugęs krūmais, kartais labai dygiais. Nemaža vijoklių ir lijanų, įmantriai įsirangiusių į pat medžių viršūnes.

Matau iš toli aikštelę, kurios vidury dunkso tamsus namelis. Į kokį ūkį dabar čia mano pataikyta? Ne ūkis. Kapai. Nors čia amžino poilsio atgulusių yra nemažas būrys, tačiau nematau nė vieno kryželio aukštesnio kaip pora sprindžių. Argi taip kuklūs žmonės čia? Parašai visur prasideda vienodai: *Aqui esta os restos mortaes...* (Čia yra mirusio palaikai...)

Gyveno žmogus. Ar jis buvo laimingas ar kančios, kaip daugumas, kovodamas, keliaudamas, laimės ieškodamas? ..

Kuo tu dabar esi — aš buvau,

Kuo tu būsi — aš dabar esu, —

atsimenu parašą tėviškės kapuose, kuris kadaise mane, dar vaikę, be galo buvo paveikęs... Keturios dešimtys metų! Skaudžių ir linksmų, ramių ir audringų — bet vis įdomių, — neįstengia štai ištrinti iš mano sąmonės žodžių, primenančių mirtį, visų mūsų nelaukiamą, bet neišvengiamą.

"Na, o čia guli koks turtuolis", — galvoju atėdamas prie paminklo, tamsiai nudažyto, kuris man iš tolo atrodė trobelė, ir nustebež skaitau:

Aqui esto os restos mortaes de

VINCENTE PETNIŪNAS

...1943. XI. 25...

Brolis lietuvis! Čia — kažkur pasaulio gale! Prie Vilties uosto!

Pašte, kuris čia yra visų žinių centras, sužinau, kad velionis Vincas buvo naras (escafanderiste).

*

Vos sutemus, vienintelis didelis sandėlis netoli uosto jau apgultas minios. Nutariu pasinaudoti senio kvietimu. Eidamas pagalvoju: "O gal tai tik conversa fiada? (tuščias pasikalbėjimas). Tačiau apsirikau: senis stovi prie durų ir jau iš tolo išmetė tris kartus dešinę į priekį. Lietuvoje toks pasveikinimas reiškia: "Eik šalin! Ko čia lendi!", bet čia yra Brazilija, vadinasi, visa atvirkščiai, — todėl čia reiškia: "Skubėk greičiau, eik arčiau!"

— Ko taip pavėlavai? Nebėr vietų atsisėsti, — šaukia senis ir tapšnoja man per nugarą taip stipriai, kad aš nutariu atsikeršyti ir taip pat sudrožiu jam keletą kartų per nugarą. Brazilijoje tai vadinamasis abrago — apsikabinimas, atseit, draugiškiausias pasisveikinimo būdas.

Vos beįsispraudžiau pro duris ir tai dviejų vyrų dėka. Jie išslinko oran parūkyti. Salėje, tvankioje kaip pirtis, jau eina progama. Scenoje švaistosi keletas berniokų — vaidinimas. Aš daug žiūriu į sausakimšai prikimštą "salę". Beveik visų žiūrovų veidai tamsiai kavinės spalvos ar dar tamsesni. Tik kur ne kur, nelyginant ramunėlę degimuose, švyti šviesiaplaukė moteris. Scenoje artistai visi juodukai. Žiūrovai nepaprastai domisi vaidinimu. Kai kurie jų, spėju, artistų tėvai, labai jaudinasi. Uždanga krenta, kyla katučių audra.

— Viu!.. Puxe!.. (Matai!), — trina rankas patenkintas senis.

Užsikrečiu ir aš jo susižavėjimu, tokiu nuosirdžiu ir nekaltu.

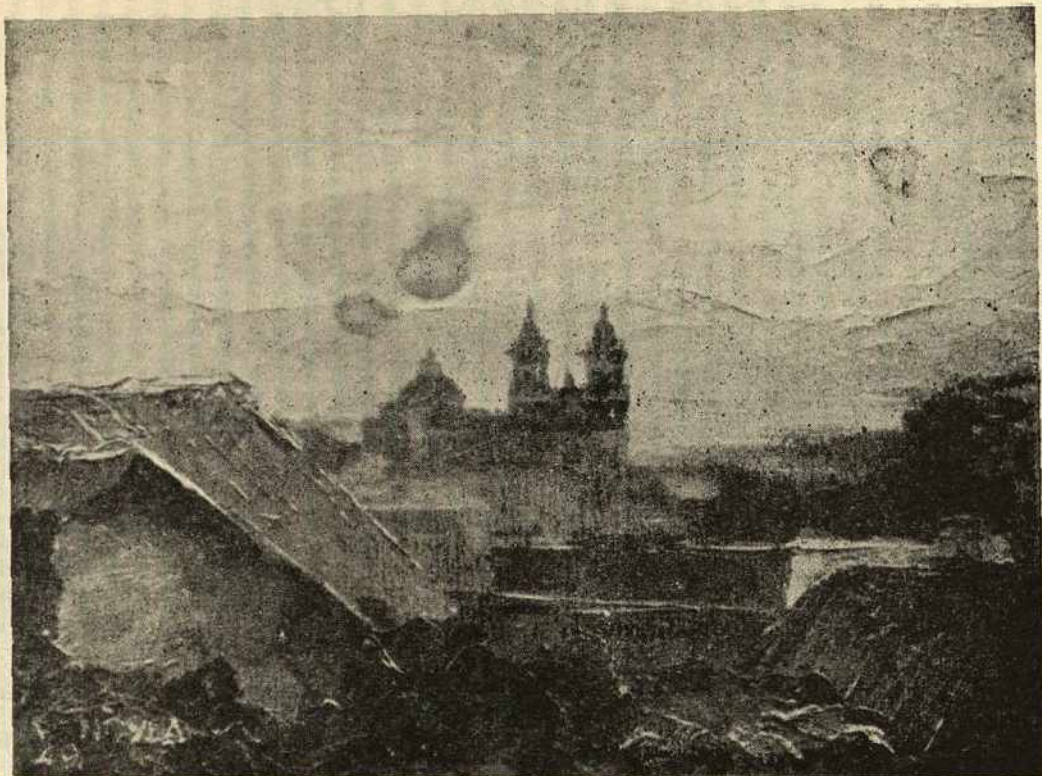
Triukšmingai griežia vietinis orkestras: dvi gitaros, viena banjo, smuikas ir būgnas — puikiai susigroję.

Uždanga vėl pakyla. Choras — mišrus. Visi baltučiais drabužėliais — beveik visų Brazilijos pradžios mokyklų tokia uniforma. Pora dešimčių mokinukų užtraukia dainą. Balsai skamba drąsiai ir džiugiai. Aiškiai matyti, kad jie puikiai moka šią dainelę, skelbiančią šios šalies vėliavos gražumą, žydrą Brazilijos dangų dieną ir paslaptingas naktis, kada viršum šios palaimintos žemės žėruoja Pietų Kryžius.

Scenoje mažytė mergytė pradeda sakyti eilėraštį. Jaudinančiai, nuosirdžiai, ištiesdama, tai vėl nuleisdama rankytes, ji moko savo nematomą draugą ir pataria jam:

"... jei tu eisi giria, didele, žalia giria ir pamatysi kilpoje stirną — išleisk ją, tegu džiaugias ji gyvenimu... Laisvė yra džiaugsmas!... Jei tu eisi giria didele, žalia giria ir sutiksi žmogų, kuriam badas aptemdė akis, — atiduok jam savo duoną, nors tik vieną kąsnelį jos turėtum... Meilė žmogui — yra laisvė!"

Tokias mintis dėsto mažoji burtininkė. Daugumas klausytojų šluostosi ašaras. Šie grubūs milžinai — raumeningi uosto krovėjai, variniais veidais kaboklai, rūstūs žvejai ir darbščios jų žmonos, suvargusiais veidais, visi šie žmonės, užburti poetiško žodžio, prabilusio į jų širdį nekalto vaikučio balseliu, atrodo man dabar tokie malonūs, brangūs ir artimi, tarytum tai būtų mano kraujo broliai — lietuviai!...

J. PENČYLA

BOGOTA ŠKANOSE

Nuostabiai tyli ir šilta naktis. Svečių viešbuty beveik nėra. Durininką vėl kankina maleita. Siūlau jam eiti pailsėti ir pažadu budėti prie viešbučio durų, ligi traukinys ateis. Iš aukštos verandos matau krantą ir sidabrinį mėnulio taką upės viduryje.

Kažkur balsas vedžioja dainą, gitarai pritariant. Liūdna meilės daina.

Nuo upės retkarčiais atskrenda žvejų kalba ir tinklo plekstelėjimas į vandenį.

Pakrantėje po dideliu medžių rengiasi gultų žmogus. Tai tas pats, kuris prieš dvejetą dienų, iš kažkur atėjęs, įkėlė savo maišą į medį ir dingo. Dabar jis vėl grįžo. Ar ilgam? Niekas čia jo nepažįsta. "Rei da estrada" (klajūnas) — pasakė durininkas, kai jo paklausiau.

Toli pasigirsta būdingas ūžesys. Artėja traukinys. Štai jis jau išnirio iš krūmų, žvilgantis stogo žvynais ir auksiniais vagonų langais tarsi žaltys mėnulio šviesoje — keistas ir gražus po ilgų kibirkščių kuodu.

Sustoja.

— Porto Esperanca! Ponto final! — piktai kažkas nusijuokia apačioje prie uždarytos karčiamos ir daužo kumštimi į duris.

— Atidarykit. Duokite išgerti!

Bet nesulaukęs nieko gero, nueina piktai murmedamas.

Užkėlęs lagaminą į lentyną, lengvai atsikvėpiu. Mano vagonas beveik tuščias — taip maža žmonių keliauja iš Porto Esperanca. Ši geležinkelio linija buvo Brazilijos vyriausybės pastatyta grynai kariniais sumetimais, nes šios Mato Grosso dalies padėtis yra tokia, kad be geležinkelio ją tebuvo galima pasiekti tik Paragvajaus upe, kurią kontroliuoja Argentina ir Paragvajaus respublika. 1864/65 metų kovose netoli šių vietų buvo sutelkta nematyta daug priešų kariuomenės — paragvajiečių, kurie, atkirtę brazilams kelius upe, pergalingai žygiavo Cuiabos link.

Kaip tik šiuo metu istorija užrašė Antonio Joao Ribeiro didvyrišką žygį. Teturėdamas dešimtį kovotojų, Joao Ribeiro bevelijo nusižudyti, negu patekti priešams. Savo pranešime Mirandos komendantui šis kuklus karys taip pasiteisina — "...mano ir mano draugų kraujas tebūnie iškilingu protestu prieš svetimųjų įsibrovimą į mano tėvynę". Ar tai neprimena Pilėnų?

Prieš pajudant traukiniui, atbėga prie vagono lango durininkas ir atkiša ranką, kurioje matau porą gabalų labai kvapios keptos žuvies:

— Paimk kelionei, — sako jis uždusęs, — tik ką ši rytą draugas pagavo.

Mane nustebina jo toks rūpestingumas. Atsisveikinu su juo ir kitais, kurie pasilieka perone. Tokiame "miestely" mes seniai pažįstame, bent iš matymo, vienas kitą.

Juo toliau, juo keleivių gausėja. Jau daugiau kaip pusė vietų vagone užimta. Daugumas keleivių apsirengę labai plonai, bet nešasi rankose didelių apsiaustus, gaubtus su vaurais. Tai labai patogus išmislas šiose laukinėse vietose. Apsaugo nuo lietaus. Naktį, miegant miške, gerokai šildo. Gaila, kad civilizacija nutrynė nuo jų visas spalvas, palikdama tik peleninę. Kas kita Bolivijoje, kur kiekvieno skurdaus aimaro (indėno) pončo atrodo, kaip valdovo mantija.

Pravažiuojame Mirandos stotį. Netoli nuo jos esanti fazenda turi žemės ... 8 milijonus akrų! Joj auginami raguočiai, daugiausia zebu veislės.

Netrukus priešais mane atsisėda žmogus ypatingai sučiurusias marškiniais, kurių apikaklė beveik plyšta nuo trumpo galingo sprando, palai kančio nedidelę apskritą galvą, juodais, smulkiomis rangytėmis, trumpais plaukeliais.

Jo kavinės spalvos veide išmeigtos žvėtrios akys. Labai storos lūpos, trumpa priplota nosis man iš karto primena vaikystėje matytą pavelslą.

"Tikras bušmėnas" galvoju aš, truputį nepatenkintas tokia kaimynyste, ir žiūriu, kur jis pakiš didžiulį maišą, pilną kažkokių dėžučių ir net butelių. Tačiau jam tai atrodo mažiausia problema — meistrišku mostu jis kiek maišą pamaigo ir pakiša jį po suolu. Tik dabar jis, garsiai atsipūtes, pažiūri į mus ir pasako — Boa tarde (Labas vakaras). Mano kaimynas — jaunas, labai balto veido fazendierius (važiuojas į Campo Grande pas gydytoją) vėl ima kalbėti apie tai, kad kai kuriose Mato Grosso vietose upės teka į priešingą pusę, o taip negali būti — upės turi tekėti tik į vieną pusę — į pakalnę.

Klausau jo išvedžiojimų ir tuoj prisimenu mano draugo Kaune vaikutį, kuris, ilgai stovėjęs ties žemėlapiu, staiga priejo prie tėvo ir paklausė: "Kodėl visos Lietuvos upės teka aukštyn?"

Netikėtai Bušmėnas (tebūnie man leista jį taip čia vadinti, nes jo vardo nežinau) išsitraukia vieną varinį kruzeirą ir kreipiasi į fazendierių: "Matei šį daiktą? Aišku, matei. Bet ar matei šitą?"

Ir jis kantriai ima rodyti kiekvieną kalnagūbrį, kurį galima įžiūrėti tokiame mažučiame reljefiniame Brazilijos žemėlapyje, koks jis yra atmuštas ant kruzeiro monetos.

— Štai kalnų virtinės: viena, kita, trečia. Mes dabar esame šioje vietoje. Štai dešinėje — Atlantas. Čia Amazonė. Ji teka aukštyn. O čia štai — Paragvajaus upė — ji teka žemyn. Visa tai dėl to, kad, nors čia ir atrodo lygi vieta, betgi žemės nuolinkis yra taip pat. Ar žinai, kur Andų kalnai?

— Na, senhor, aš iš Aquidavanos ...

Bušmėnas šyptelėjęs pažiūri į mane ir vėl

kantriai ir labai vaizdžiai ima kalbėti fazendieriui apie žemės apvalumą, trauką, lietaus kilmę. Prieina ir daugiau keleivių pasiklausyti. Bušmėnas tuo, matyti, labai patenkintas ir ima kalbėti dar gražiau. Pagaliau fazendierius pavargsta nuo didelio įsitempimo ir užsnūsta. Bušmėnas nutyla, tik klausytojams išsiskirsčius sako man, lyg sąmokslininkui: "Kaip nemalonu ginčytis su nemokytu žmogumi."

Imu daryti išvadas, kad driskius yra gerokai mokytas arba bent labai apsiskaitęs. Visi jo teigimai yra pagrįsti. Sudomintas jo kai ko paklausiu, o vėliau ir jis pats pasisako daug apie save. Buvęs radijo mechanikas, tačiau šios profesijos nemėgsta. Ypač nemėgsta darbo kambary, o dar tokio beprasmiško, kaip radijo taisymas. Jis norėtų, kad radijas mažiau būtų išplitęs. "Pirma reikia duoti interjero (provincijos) žmogui duonos, vaistų, mokyklų, ligoninių, knygų, o tik pasakum — radiją, per kurį kas minutę koks kvailys vis naują prekę giria".

Pamilęs savo tėvų žemę, jis iš gimtosios Parabos nutarė išvažiuoti pažinti daugiau žmonių. Įstojo į laivą. Nepatiko. Pasisamdė soferio padėjėju ir vežiojo prekes skersai išilgai platųjį Brazilijos kraštą. Nors daug vietų aplankė, bet visur pastebėjo, kad vienodai visur kenčia vargšas ir visur vienodai nuobodžiauja turtuolis. Ieškojo to priežasties — nerado. "Kodėl tiek daug skurdžių šiame krašte, kuris yra pertekęs žemės turtais?" klausė savęs, bet atsakymo nesurado. "Kodėl šioje šalyje, kur nėra nei žemės drebėjimų, nei didelių gamtos katastrofų, nei gyvačių, tiek kiek Indijoje, — tiek daug žmonių serga ir tiek daug vaikų miršta?"

— Va, jūs, senhor, esat užsienietis, bet nesu toks kvailas, kad spėčiau jus esant vokiečių ar amerikietį, — ką jūs manote apie tai?

Atsakau, kad kaip tik dėl to, kad esu užsienietis, man sunku atsakyti į tiek pagrindinių jo klausimų, nors jie, galima tarti, pritaikytini ir kitiems kraštams, nebūtinai Lotynų Amerikoje. Atvirai pasakius, nenoriu įsileisti su juo į šias kalbas, nes negaliu suprasti, kas jis per žmogus! Mintis dėsto labai nuosekliai, bet jose yra po truputį visko: ir Markso ir Šv. Augustino ir ... mažytės juodukės burtininkės iš Vilties Uosto.

*

Kalėdų pirmoji diena mane užklumpa prie Rio Verde nedidelėj stotelėj, kurioj tegau nu tik juodos kavos. Grįžtu suerzintas į savo vietą, nes nuo vakaro vakaro nieko nevalgiau. Staiga Bušmėnas išsitraukia iš po suolo savo maišą ir sako man:

— Resolvi vir embora! (Nutariau išlipti!)

Skubiai ima traukti iš savo maišo baltos duonos bandeles ir ima jas dalyti keleiviams, linksmam šūkaudamas: "Aš esu Kalėdų Senelis! Priimkite dovanų!"

Visus apdalijęs, jis užsimeta palengvėjusį maišą ant pečių ir iššoksta laukan. Paėjęs pora žingsnių atsisuka, šypstelėjęs, parodęs dvi eili baltų dantų, ir dingsta.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

HENRIKO RADAUSKO GRĮZIMAS

Mūsų literatūros kritikos, kaip ir pačios literatūros, savotiškos tragedijos šaknys glūdi fakte, kad jos nuo pat kūdikystės turėjo eiti sunkią baudžiavą tautinio renesanso kovose ir tuo pačiu neturėjo pakankamai laiko atsidėti specifinėms savo srities problemoms. Minėtoms kovoms pasibaigus ir prasidėjus laisvo gyvenimo epochai, ar tai iš per didelio uolumo, ar tai negalėdama užmiršti anų garbingų kovų dėl tautos egzistencijos, mūsų literatūra ir kritika nesugebėjo atsižadėti anai epochai būtino sąlygiškumo ir tolimesnėje savo veikloje naudotosi tais pačiais metodais. Kaip tik dėl to mūsų literatūros kritika nesugebėjo išbristi iš vaiko amžiaus ir dar šiandien privalo tęsti skurdžią neužaugos egzistenciją. Vertindama su didžiausiomis nuolaidomis, pripažindama tik už patriotizmą arba tariamą gilumą (Vydūną, M. Gustaitį), mūsų literatūros kritika, su negausiomis išimtimis, pavirto tuščiu plepėjimu arba motyvų registravimu (poezijoje) ir tipologine klasifikacija bei turinio atpašakojimu (beletristikoje), visiškai apleisdama esmines formas bei literatūrinės technikos problemas. Taigi, šių dienų kritikas stovi visiškoje tuštumoje. Būdamas, be to, dar ir nepageidaujamas elementas, literatūros priešas, gadinantis absoliutinės tautos mėgėjų nervus, jis stovi prieš sunkiai išsprendžiamą uždavinį — atstatyti sujauktą šios srities terminologiją, rekonstruoti sąvokų integrumą ir iš naujo įtikinti publiką. O tatau įmanoma bus atlikti tik per kelerą ar keliolika įtempto darbo metų.

Paskutinių dviejų ar trejų metų

laikotarpyje literatūriniai klausimai skirtuose spaudos puslapiuose skaitytojas turėjo progos stebėti pamazų besivystantį konfliktą tarp dailės rašytojų bei skaitytojų iš vienos pusės ir kritikos iš kitos pusės. Skaitytojai instinktyviai pasidavė sąlygų padiktui reikalavimui — visa, kas tik lietuviška, vertinti palankiai, taikant patriotinį vertinimo metodą. Tūli rašytojai irgi prisitaikė prie publikos skonio ir aktyviai įsijungė į kovą už reikalavimų sumažinimą. Recenzentų bei kritikų kėdės, pasinaudodami padėtim, užėmė nekvalifikuoti žmonės, pasirodę viską su didžiausiu entuziazmu vertinti. Ši nespecialistų invazija sujaukė ir taip jau silpną mūsų literatūros kritiką, paversdama ją beprasmiu superlatyvizmo kratiniu. Be to, jie smarkiai dezorientavo publiką. Iš jų sužinojome, kad viskas pas mus yra europinio arba pasaulinio dydžio (poetai, artistai, dailininkai). Dėl to mums dabar ir iškyla labai savotiška kritikos formos problema. Teigiamos prasmės žodžiai taip susidėvėjo, kad dabar kiekvienas rašytojas, pavadintas tik geru, turi rimto pagrindo įsižeisti. Ši kritikos formos problema, man rodos, ypač sunkiai sprendžiama Henriko Radausko "Strėlės danguje" atveju. Esant dideliu kokybiniam skirtumui tarp šios ir daugelio silpnų paskutinio meto poezijos knygų ir atsimenant, kad pastarosios spaudoje buvo gerai arba labai gerai įvertintos, Radausko poezijai įvertinti reikėtų vartyti žodynus, ieškant supersuperlatyvinės prasmės žodžių, nes vertinti, pav., tik gerai, reikėtų — sulyginti jį su anais

poetais. Štai kodėl reikėtų visų pirma atstatyti tikrąją žodžių prasmę mūsų kritikoje. Panašioms nesupratimams išvengti ir buvo parašyta ši recenzija kiek per ilgą įžangą.

• • •

Recenziją pavadiname Henriko Radausko sugrįžimu ne atsitiktinai, bet norėdami pabrėžti neįprastai ilgą laiką tarp pirmojo eilėraščių rinkinio "Fontanas", išėjusio prieš penkiolika metų (1935). Reikia čia pat pastebėti, kad "Fontanas" nebuvo tinkamai įvertintas, bet neteisingai nustumtas į antrąjį planą, kai tuo tarpu daugelis žymiai silpnesnių knygų naudojosi nemažu pasisekimu. Recenzantai paminėjo poeto estetizmą, jo formalistines tendencijas ir nutilo. Taigi įvyko savotiška tragikomedija, kurios protagonistas buvo nuotaika, viešpatavusi apie 1935 metus mūsų poezijoje. Prieš penkerius metus pasirodęs reikšmingiausias Jono Kossu-Aleksandravičiaus poezijos rinkinys "Eilėraščiai" (ir kitos jo knygos) tebebuvo kone absoliučiai dominuojantis punktas. Šio rinkinio įtakoje vyko poezijos atnaujinimo darbas, kuris tačiau netrukus pradėjo išsigimti ir sukrisdinti pačią rate. Aleksandravičius, Brazdžionis, Miškinis ir Salomėja Nėris buvo beveik absoliutūs padėties šeiminkai. Publika ir ištisos armijos poetų buvo taip įsibėgėję sentimentalinės poezijos žaliavos bei kaimo adoravime, kad niekas nė girdėt nenorėjo palyginti ramaus žodžio, kokis buvo H. Radausko "Fontanas". Ir taip ši knyga, patetiškai išsireiškiant, nuskendo viską naikinančiame aukštaitiško lyrizmo potvynyje.

Šios dienos akimis žiūrint, savo epochoje "Fontanas" tvirtai stovi ant kojų ir formalinėmis savybėmis, ypač poetinės technikos prasme, yra neabejotinai aktualesnis už ne vieną daug garsesnę to laiko knygą, kurios šiandien tegali būti vertinamos kaip tuščias ekspresionistinis balastas. "Fontano" netiesioginė propaganda grįžti prie solidesnės formos buvo

taip pat prasminga. Tarp kita ko, neteisingai buvo suprantas bei interpretuojamos ir Jono Kossu Aleksandravičiaus "Eilėraščių" tendencijos, nes juk ir šioje knygoje estetizmas bei nuosaikus formalizmas užėmė dominuojančią vietą. Tačiau Aleksandravičius labiausiai išpopuliarėjo ir veikė epochą savo lyriniu spalvingumu, bet ne palinkimu į estetizmą ir formalizmą. Istoriškai imant, "Fontanas", po J. Kossu Aleksandravičiaus "Eilėraščių", užima vieną iš svarbesnių estetinio formalizmo reakcijos (prieš formos palaikimą) postų. Pastebėtina, kad Radauskas iki šiol dienos pasilikio ištikimas savo poetikai bei estetikai, kai tuo tarpu daugumas ano meto ekspresionizmo adeptų persimetė į kitą kraštutinumą ir pasidarė tradicinės poezijos šalininkai. Aukščiau minėtas penkiolikos metų tarpas yra įdomus ir pačios H. Radausko poezijos charakteristikai. Pirmoje eilėje jis liudija poetinio talento realumą ir pačios poezijos atsparumą laikui. Tiek laiko nesirodęs, dažnai poetas pastebėdavo, kad jo eilėraščiai yra seniai kitų "parašyti" ir nebėra prasmės rodytis. G. Radauskas, atvirščiai, savo naujų rinkinių įrodo, kad jo poezija tebėra "aktuali" ir pakankamai gerai atlaiko praeinančių metų potvynius ir atoslūgius.

Iš "Strėlės danguje" muša labai subtilus ir keistas kvapas. Išsidėsto prieš akis fantastiški peizažai; lengvai, neliesdamos kojomis žemės prasklenka įvairios formos; pajūriu eina mergaitė, rausvomis kojomis mindžiodama kriauklės ir žoleles; ant stalo šviečia lempa, ir pernai miręs piemenukas meškerioja paupy. Ir patį poetą tegalima įsivaizduoti einantį tuo pačiu pajūriu, pakeliantį ūžančią kriauklę prie ausies ir klausantį; negalintį niekam padėti, niekeno pagalbos neprašantį ir neprijaukinamą kaip katę.

Toks yra pirmas įspūdis. Tik geriau įsiskaicius, akivaizdžiau iškyla jo poetinio pastato konstruktyvinės dalys, jo tendencijos, jo ars poetica.

Radausko ars poetica pačia bendriausia prasme galime laikyti pirmąjį rinkinio eilėraštį "Dainos gimimas", kuriame nuostabiai gražioje poetinėje formoje išreiškta ir jo poetinė pasaulėžiūra, ir jo, kaip poeto, misija:

Aš nestatau namų, aš nevedu tautos,
Aš sėdžiu po šakom akacijos baltos,

Ir vėjas dangiškas į jos lapus

[atklįsta,
Ir paukštis čiulbantis joj suka savo
[lįdą,

Ir skamba medyje melodija tyli,
O aš klausausi jos ir užrašau smėly,

Ir vamzdį paimu, ir groju, ir

[dainuoju
Su vėju ir paukščiu ir su medžiu
[baltuoju,

Ir ūžia debesys nežemiškos spalvos
Virš tos dainuojančios ir grojančios
[kalvos.

Strėlė danguje, 7 psl.

Kaip matome, pirmiausia Radauskas, atsisako poezijai svetimų uždavinių vykdymu, kaip tautos vedimas, ir skelbia tiesiog kinietišką nesuinteresuotumą ne jo sferoje esančiais dalykais, šia prasme įsijungdamas į "amžinosios poezijos" tradiciją, kurioje lygiai gerai tinka ir kinas Li-Tai-Pe, ir persas Nizami, ir amerikietis E. A. Poe, ir pagaliau airiai Hopkins su Yeats. Apskritai imant, šiame savo eilėraštyje, vaizduojančiame dainos gimimą, t. y. pačios poezijos koncepciją, Radauskas suformuluoja ir išreiškia du labai reikšmingus jo poezijoje momentus: a) estetizmą ir b) konsekventiškai iš pirmosios tezės kylantį nesuinteresuotumą. Tai ir yra du pagrindiniai taškai, apsprendžiant ne tik poeto laikyseną, bet ir jo poezijos techniką bei formą apskritai.

Iš šių dviejų postulatų kyla ir estetizmo srovė (ars gratia artis) poezijoje charakteringas formos pabrėžimas, atbaigtumas, puošnumas, palinkimas į simetriją ir objektyvinių vaizdavimo būdą. Radauskas savo poezijoje pasirodo nuoseklus šios srovės adeptas, gerai įsisąmoninęs visus jos gerus privalumus bei pavojus: jis su nepaprasta kantrybe ir atkaklumu kovoja su medžiaga tol, kol ji pavirsta forma.

Savo estetizmu ir formalizmu artimiausiais Radauskui poetais mes laikytume rusų akmeistus bei estetizmo poezijoje tėvą Theophile Gautier, cituojamame keturielyje išreiškusį formalistinį estetizmo idealą:

Point de contraintes fausses!

Mais que pour marcher droit

Tu chausses,

Muse, un cothurne étroit.

L'Art, Emanuxet Camees.

Šis cothurne étroit reiškia pirmiausia griežtai apibrėžtą ir tik didelėmis pastangomis nugalimą formą. Medžiagos atsparumas įpareigoja labiau susikoncentruoti, o griežtas apribojimas verčia atsisakyti neesminių kūriniiui dalykų: trumpai tariant, kiek galint mažesniame žodžių skaičiuje sutalpinti kiek galint daugiau poezijos. Radauskas, būdamas nuoseklus estetizmo šalininkas, savo poezijoje ir naudoja daugiau ar mažiau apibrėžtoms formoms. Jo eilėdara, ritminės schemos, sąskambiai, net eilėraščio "piešinys" dažniausiai remiasi klasiškosios poetinės harmonijos bei instrumentacijos

dėsniais. Ir jo kalba yra savotiškai šalta, bendrinė, mažokai individualizuota ir labai taisyklinga. Tačiau reikia pabrėžti, kad jo klasicizmas yra gana reliatyvus ir kad poetas beveik niekur ištisai nesilaiko griežtai nustatytų taisyklių. Ir kuomet nori pacituoti grynai klasiškos formos ir nuotalkos pavyzdį, pamatai, kad tatau padaryti nėra taip lengva. Neskaitant "Homero jaunystės", "Vasaros pietuose" ir dar vieno kito, tėra tik vienas pavyzdys, tinkamas šiam reikalui, būtent, "puškiniškas eilėraštis "Puga":

Ziema atrišo savo maišą
Ir beria sniegą iš dangaus,
Ir puga viską taip sumaišo,
Kad negali atskirti žmogaus

Nuo arklio. Ir nereik atskirti,
Geriau, iš viso, nematyti,
Kaip bėga juokdamies į mirtį
Ir žmonės, ir arkliai, mergyt.

Strėlė danguje, 86 psl.

Vienas iš lanksčiausių ir lengviausių valdomų H. Radausko poetinės technikos elementų yra rimas. Rimo problemai lietuvių literatūroje esant kaip ir nenagrinėtai (jei neskaityti vieno kito labai bendro ir abstraktaus vadovėlinio apibrėžimo), labai sunku iš esmės kalbėti šiuo klausimu. O sunku dėl to, kad niekas iki šiol lietuvių poezijoje dar nenustatė norminės rimų skalės su galimų digresijų nurodymais, kuria būtų galima naudotis (teigiama ar neigiama prasme), kaip baze konkrečius pavyzdžius nagrinėjant. Šiai problemai nušviesti H. Radausko "Strėlė danguje" duoda daug medžiagos, nes jo eilėraščiuose randame daugybę niuansų. Pats poetas linksta į tikslų rimą, tačiau, mūsų nuomone, jam geriau skamba neviesiški tikslūs (teoretiskai) rimas, kur dviejų elementų derinys turi daugiau niuansų ir jo poezijos vaizdams charakteringos "disonanso dvasios".

Radausko poezijos vaizdų konstrukcijoje, jų ritmikoje, spalvose bei jų deriniuose, vyrauja vadina-mosios "disonanso estetikos" principas. Šioje srityje, visiškai priešingai jo klasicistinėms tendencijoms, eilėraščio statyboje poetas nesiskaito su natūraline logika, galimybių pasaulį praplečia iki begalybės ir pačiuose vaizduose siekia naujos "disonanso harmonijos".

Štai trejetas pavyzdžių iš "Strėlės danguje":

Dvi žvaigždės, dvi dėmelės menkos,
Mėrgėjo pro gauruotą mišką,
Ir jų plonutės, šviesios rankos
Žaliais lašais aptaškė viską.

Paskui jos tyčia ėmė kristi,
Staiga ant debesio sustojo,
Ir, prisiminę kūdikystę,
Žili miškai nusišypsojo.
Dvi žvaigždės, 63 psl.

Kiekvienas tavo plaukas kaip
[žvaigždė,
Man pro pirštus tekėdamas mirgėjo,
Ir kaip auksinė didelė katė
Per krūmus mėnuo į medžioklę ėjo.
Pirmoji naktis, 42 psl.

Lavoninėj numirėlis rėkdamas
[pabunda.
Jis sapnavo chirurgo chalata ir peilį.
Seselės kambary vakarykštės rožės
Byra žuvis ant baltų akių.

Gėlių krautuvėj miega pavasaris.
Mėsinėj miega raudoni jaučiai.
Jūreivių sapnuos miega šokėjos.
Transformatorius miega srovė.
Lunatikas, 3-4 str., 100 psl.

Ta pačia proga norisi pažymėti,
kad panašios konstrukcijos vaizdų
įpilietinimas bei sukūrimas yra reikš-
mingiausias visų — nuo simbolizmo
iki surrelizmo — poezijoje įvykdytų
revoliucijų laimėjimas.

Dar keletas žodžių dėl Radausko
formalizmo. Iš tradicijos daug kas jį
laiko absoliučiu formalistu, t. y. idė-
ją aukojančiu technikai poetui. Ta-
čiau šitokia nuomonė yra grynas ne-
susipratimas. Faktiškai gi jo forma-
lizmas remiasi tik iš estetizmo kylan-
čiu atbaigtumo bei simetrijos pamė-
gimu ir tiesioginio reiškimosi veng-
imu poetinėje kūryboje. Idėja (siuže-
tinis, prasminis ir sąvokinis poezijos
turinys) ir forma (minėtų elementų
meninė inkarnacija) sudaro integra-
linę visumą poezijos veikale. Atme-
tus idėją, liktų beprasmės poetinės
technikos priemonių schemos. Nesant
formos, tebtų negyvas žodžių krati-
nys. Pastatyti lygybės ženklą tarp
formos ir technikos sąvokų poezijoje
yra tokia pati nesąmonė, kaip ir kla-
siškąją formą laikyti forma apskri-
tai.

“Strėlės danguje” tematinę apimtį
apsprendžia poeto estetizmas ir ven-
gimas angažuotis poezijai svetimoje
problematikoje. Tačiau, nežiūrint šio
fakto, kur ne kur prasimuša au-
toriaus asmeninė pasaulėžiūra, kuri yra
labai panaši į jo poetinę pasaulėžiū-
rą, būtent: estetizmas ir savotiškas
skeptizmas, “Homero jaunystės”
eilėraštis galima būtų laikyti, žino-
ma, sąlygiškai, viena iš poeto įsivaiz-
duotų idealaus gyvenimo versijų. Jau
“Fontane” paskelbęs netikėjamą pa-
saulių ir tikėjamą pasaką, jis ir šian-
dien tebestovi “šalia” pasaulio:
Vos liedsdamas daiktus ir žmones,
Aš laikausi pats už savęs
Ir einu be dangaus malonės.

Per pasaulio gatves.
Laiškai sau pačiam, 18 psl.

Arba:

Vakaras. Nereikia nieko,
Tik sėdėti ir žiūrėti,
Kaip ta saulė mus palieka,
Ir lyg vakaras žerėt.

Taip sėdėti ir žiūrėti
Be jokios, jokios minties
Ir jau nieko nenorėti,
Nieko, nieko, net mirties.

Vakaras, 1 ir 4 str., 74 psl.

Iš savo asmeninio gyvenimo poetas
praleidžia tik keletą labai siaurų
bruoželių ir labai dažnai pasitenkina
objektyviniu už jo stovinčių daiktų
vaizdavimu. Štai dėl to jo poezijoje,
kaip ir moderninėje tapyboje, domi-
nuoja peizažas. Šios tematikos eilė-
raščiuose Radauskas Cezanne šaltu-
mu derina spalvas, atrenka, pergru-
puoja ir sudinamina sudėtinius peiza-
žo elementus ir pašalina nereikalingą
meno kūriniui tikroviškumą (“Lie-
tus”, “Peizažas”, “Pilnatis”). Tačiau
geriausi, mūsų nuomone, Radausko
eilėraščiai yra tie, kur jis, dažniausiai
pavasario arba vasaros nakties fone,
labai šykščiai ir atsargiai reiškia savo
lyrines nuotaikas. Iš jų ypač išskir-
tini: “Vakaras”, “Pavasario naktis”,
“Mergaitė pajūry”, “Naktis”, “Dai-
nos gimimas”, “Kaštanas pradeda
žydėti”, “Mergaitė bėga į mišką”,
“Primavera”, “Aš nieko nežinau” ir
“Vasaros nakties sapnas”, kur čia
cituojame išties:

Vakare, man beveik užmigęs,
Kai dar šviečia lempa šalia,
Bet ant stalo jau miega knygos
Ir medinė varlė žalia,

O kažkur apacioj, pas kaimyną,
Senas laikrodys din-din-din, —
Man pakvimpa pražyde kmynai,
Ir jų kvapas artyn ir saldyn.

Aš matau, kaip ilsis pjovėjas:
Žydros akys žalioj žolėj,
Ir girdžiu, kaip vasaros vėjas
Švilpiniuoja jo skrybėlėj,

Aš matau, tarytum pro rūką:
Man mosuoja ranka trapi
Pernai mirusio piemenuko,
Meškeriojančio paupy.

Jis mane nusimaudyt kviečia,
Plonas balsas šaukia mane,
Ir numirėlių saulė šviečia
Į jo veldą mano sapne.

84 psl.

Tai tikrai puikus eilėraštis, toks
tyras ir permatomai skaidrus. Įdo-
mi ir jo techninė pusė. Ypač ge-
rai pavartotas vadinamasis nepilnos
schemos metras, susidedantis iš įvai-
rių pėdų (jeigu iš viso čia apie pėdas
galima kalbėti) ir paremtas vienu
loginių kirčių. (sutampančių su gra-

matiniais kirčiais) skaičium ir ta-
rimo logika.

Atskirai dar pažymėtini eilėraščiai
“Girtuoklis grįžta namo”, “Neištikim-
as mylimasis”, “Paprastos dainos”,
“Jūrininko iškeliavimas”, “Sniegas”,
“Gėlė ir vėjas”, “Senelės darbai”,
“Lunatikas”, “Praeivis”, “Senis”,
“Sugrįžimas” ir t. t. Visi jie at-
kreipia dėmesį savo originalumu ir
solidžia forma. Iš silpnųjų pami-
nėtini sekantieji: “Vasara”, “Bronzi-
no Orfėjaus daina”, “Kelionė į pra-
garą”, “Vėjas ir lietus”, “Malda į
blondinę”, “Šventė parke”, išskyrus
paskutinę strofą, kurios aliteracijos
negali neatkreipti skaitytojo dėme-
sio. Čia pat pastebėtina, kad visi šie
eilėraščiai tik palyginamai su gerai-
siais yra silpnoki ir kad Radauskas
niekur nenusileidžia iki to ly-
gio, kokį mes vadiname bloga poezija.

*

Beveik nė vienas recenzentas ne-
apsieina neaptaręs tikrų ar tariamų
įtakų. Kokios gi įtakos turėjo lema-
mos reikšmės Radausko poetinėje
evoliucijoje? Į šį klausimą sunku at-
sakyti, nerizikuojant smarkiai su-
klysti, ypač turint galvoje daugelio
recenzentų padarytas šios rūšies klai-
das. Į šį klausimą geriausiai galėtų
atsakyti pats autorius. Viena aišku,
kad Radauskas yra išėjęs stiprią nau-
josios poezijos mokyklą. Be estetiz-
mo, simbolizmo, futurizmo, surreali-
zmo, ekspresionizmo ar net dadaizmo
pamokos sunku būtų šiandien įsivaiz-
duoti ne tik Henriką Radauską, bet
ir apskritai poetą. Homero gadyne
yra seniai praėjusi, gadyne, kurioje
tiesiog iš žemės išaugdavo genialūs
poetai. Kaip Balio Sruogos poetų
karta mokėsi iš rusų simbolistų ir da-
linai iš Nietzsche, taip Radausko
poetų karta, bent tie, kurie nepasi-
tikėjo savo homerišku genijum, mo-
kėsi iš Poe, Baudelaire, Mallarme,
Rilke, Hofmannsthal, Valery, Apol-
linaire, Jesenino, Pasternako, Man-
delštamo, Jean Cocteau ir t. t. Tik,
žinoma, ne visi lygiai gerai mokėjo
pasinaudoti šių paskutiniųjų pamoka.
Specialiai ieškant įtakų galima būtų
užtikti viena kita Romances sans pa-
rolės ar “Fetes galantes” gaida. Lai-
kantis gi detektyvinio metodo ir pra-
vedant smulkmenišką anketą, pavyz-
džiui, būtų galima kalbėti apie ne-
gincijamą Radausko “Melancholijos”
paskutinio dvielio panašumą su A.
de Lamartine Le coquillage au bord
de la mer antrosios strofos dvieliu!
Bet šitokis metodas veda prie absur-
do: argi nejuokinga kalbėti apie La-
martine įtaką Radauskui. “Strė-
lės danguje” autorius yra išgy-
venęs ir specialesnę įtaką. Mano ma-
nymu, nemažos įtakos bus jam turė-
jusi impresionistinė ir poimpresionis-
tinė tapyba bei skulptūra (École de

Paris). Kaip bendrą bruožą galėčiau nurodyti savotišką klasicizmą (a la Picasso, Matisse, Maillol) ir spalvinės bei kompozicinės darnos pajutimą. Tarp minėtų mokyklų kai kurių meistrų darbų ir Radausko poezijos būtų galima praveisti, žinoma, abstrakčiai, ne tik formalinės, bet ir tematinės paralelės, bet tai jau nebūtelia trumpos recenzijos rėmuose.

Kritika retai kelia klausimą, kokių įtakų pasisekė išvengti. O tai yra labai įdomus klausimas. Nemažiau įdomus ir atsakymas. Radauskas yra vienintelis savo kartos poetas, išvengęs tiesioginės ar netiesioginės rusų poeto Sergejaus Jesenino įtakos, kuri suvaidino labai abejotiną vaidmenį daugelio mūsų poetų karjeros pradžioje.

Dar vienas įdomus klausimas, būtent, kokiame santykiyje yra Radausko poezija su pačia naujausia, t. y. jaunesnės už jį kartos poezija. Atsakymas labai paprastas ir natūralus: Aiškioje opozicijoje. Radausko estetiškumas, jo poezijos nesuinteresuotumas arba tiesiog kamerinis pobūdis sunkiai derinasi su naujosios kartos, susiformavusios dabar daug keno akcentuojamame "apsupime" bei persekiojamo žmogaus filosofijos įtakoje palinkimu angažuotis. Naujausioji poezija yra krizės ir netikrumo išauginta, kai tuo tarpu Radausko poezija susiformavo stabilizacijos laikotarpyje, pastovių vertybių dvasioje. Laikantis chronologinės logikos ir norint šią knygą įstatyti istorijos rėmuose, reikėtų ją nukelti ton epochon, kurioje Radausko tendencijos (poezijoje) buvo dominuojančios. Duoklę savo epochai atiduoda visi. Tūlas galėtų prikišti, kad jo poezijoje nėra to, už ką būtų galima kovoti, vadinasi, idėjinio momento. Taip. Bet tokis priekaištas nepakeičia pačios poezijos. Šiais laikais mūsų kritikoje smarkiai išpildytos priekaištas, kad per mažą patriotinės tematikos eilėraščių (nors jis ir ilgisi "prarasto rojaus"), būtų tuščia ir iškilinga formulė butaforinė, netikrą kovą mėgstančio žmogaus, kuris sapnuoja grįžimą namo ir, sapne priverstas kovoti gyvybės kaina, nubūdęs džiaugiasi, kad vis dėlto jis yra Amerikoje.

Grįžtant prie santykių temos pabrėžtina, kad opozicinis santykis poezijoje nemažiau reikalingas ir prasmingas, negu valstybės reikalų tvarkyme. Šis santykis, gal būt, ir garantuoja įvairiapusę poezijos evoliuciją.

Yra tačiau vienas punktas, kuriame stikliniai visiškai sutampa, būtent:

bet kokia kaina išlaikyti poezijos, kaip estetiškos kūrybos, nepriklausomybę ir apsaugoti nuo publicistinės infliacijos.

L. Miškinas

1951. I. 12.

KRIZĖ SOVIETINĖJ LIETUVIŲ LITERATORŲ IR KRITIKŲ

Kas bent kiek pažįsta sovietinį gyvenimą, tas žino, kad jame vyrauja ir turi vyrauti herojinio optimizmo fasadas. Visur turi būti patosingai kalbama apie milžiniškus darbus, turi būti triukšmingai šūkaujama, plovama ir dėkojama už gerėjantį gyvenimą, už laimingą jaunystę arba laimingą senatvę. Asmeninis rūpestis, sielvartas ir mintys apie mirtį laikomos buržuaziniiais reiškiniiais. Pesimistinėms nuotaikoms ir mintims pasireikšti neleidžiama. Todėl ir sovietinė spauda, kalbėdama apie sovietinę tikrovę, stengiasi giedoti himnus, pūsti trimitais ir mušti būgnais, nors jo paprastai išimti sudaro rūstūs kritikos grūdojimai ir savikritikos atgaluojantieji tonai.

Šiais metais iš teatralinio džiūgavimo kiek labiau išsiskiria taip pat laikraščių straipsniai, kuriuose kalbama apie meną, literatūrą ir kritiką sovietinamoj Lietuvoj. Žinoma, bolševikai nebūtų bolševikais, jeigu jie melagingai nedžiūgautų ir dėl kai kurių įsivaizduotų ar tikrų laimėjimų literatūroje ir kritikoje, tačiau šių menkumas aiškėja net patiems bolševikams. Iš tikrųjų sovietinėj lietuvių literatūroje ir kritikoje paskutiniiais metais vyrauja tikra krizė, kurios reiškinius jau kelia sovietinė spauda, nors ir neįsirdama jų vadinti kriziniais. Sakysim, šiemet su didėlėmis fanfaronėmis buvo minimas Lietuvos sovietizacijos (tikriau — žiaurios okupacijos) dešimtmetis. Visose gyvenimo srityse buvo stengiamasi parodyti laimėjimus ir pažangą. Pavyzdžiui, toms sukaityvėms Vilniuj buvo pastatytas didžiulis sporto stadionas ir suruošta didelė sporto manifestacija, vadinama spartakiada; suruošta didžiulė dainų diena ir sukaityvinė dailės paroda. Tačiau literatūros gyvenime tai sukaityčiai paminėti beveik neįstengta padaryti nieko, kas tikrai būtų verta džiaugsmo.

Tuos visus "laimėjimus" literatūroje komunistinė spauda šitaip trumpai aptaria: "Šitai džiaugsmingai lietuvių tautos šventei pažymėti valstybinė grožinės literatūros leidykla išleido eilę knygų. Iš jų apimtimi išsiskiria tarybinės lietuvių poezijos ir prozos antologijos" ("Tiesa", 1950 m. rugpjūčio 20 d.). Kad būtų tikslesnis vaizdas, galima pridėti: poezijos antologija turi 373 puslapius, o prozos antologija — 455 psl. Tačiau jeigu

prisiminime, kad į šitas antologijas sudėta nemaža kitur seniau išspausdintų mirusių ir nebolševikiškų autorių raštų, tai jos neatrodo joks ypatingas laimėjimas. Taip ypač atrodo, turint galvoj, kad jau 1948 metais buvo išleista lietuvių poezijos ir prozos antologija "Vėliavos" (566 psl.), kur dalyvavo beveik visi tie patys gyvieji autoriai.

O kad į šias antologijas buvo dėdami net menki rašiniai rašinėliai, tai iš dalies atskleidžia pats komunistų partijos oficiozas "Tiesa", rašydamas apie prozos antologiją: "Tarybinis skaitytojas antologijoje ras ir tokių vardų, apie kuriuos jis šiaip jau nieko negirdi arba labai mažai tegirdi. Juk ne paslaptis, kad tokie rašytojai, kaip Grušas, Simonaitytė, Paukštelis, labai mažai arba nieko nedirba tarybinei prozai vystyti, nors savo laiku jie buvo plačiai žinomi, rašė knygas. Tačiau užteko Grušui parašyti silpną apysaką apie nesamo aukšto derliaus brigadą, kad rinkinio redakcija įdėtų... Rinkinys parodo, kad eilė mūsų rašytojų kuria labai mažą, kad jų ypatingai žemas produktyvumas. Juk neatsitiktinai ties eilės rašytojų kūriniiais mes matome skaitmenis 1946, 1947. Taip pat ne paslaptis yra tai, kad kai kurie rašytojai antologijoje figuruoja su savo vienturčiais veikalais... Antologija taip pat parodo, jog mūsų rašytojų uždavinys yra nenuilstamai kovoti dėl tolimesnio savo veiklų meninio lygio kėlimo" ("Tiesa", 1950 m. rugpj. 20 d.). Taigi sovietinamoje Lietuvoj rašytojai rašo mažai ir blogai. Ta padėtis neatrodo geresnė, jei prie minėtų antologijų dar pridėsime S. Neris senų eilėraščių antologiją, kuri "Rrinkinė" vardu šiemet buvo išleista sovietinio režimo dešimtmečiui pažymėti. Šias ir kitas knygas turėdamas galvoj, sovietinių lietuvių rašytojų draugijos pirmininkas ir "dvasios" vadas J. Šimkus valdybos plenumo posėdy vis dėlto konstatavo liūdnus vaisius, pareikšdamas: "Skaitytojai laukia iš rašytojų naujų vertingų kūrinių, bet šių metų literatūros balanse dar nėra naujų stambių kūrinių — romano, apysakos, poemos" ("Tiesa", 1950 m. spalio 15 d.).

Mėginkime pasiaiškinti, kodėl taip yra.

Viena tos krizės išryškėjimo priežasčių — kelios senesnių rašytojų mirtys. Mirė S. Neris ir P. Cvirka; mirė oportunistas L. Gira, paskutinį momentą bolševikams padaręs kiauylę, nes prieš mirtį pasiūkė kunigą ir atliko išpažintį; mirė taip pat ir Butkų Juzė ir Balys Sruoga, nors šiedu pastarieji nebuvo bolševikai. Nors vieni šitų rašytojų jau buvo kūrybiškai smūkę (S. Neris), o kiti vi-

sai nusigryvenę (L. Gira), tačiau beveik visi jie turėjo praeity gerų kūrinių ir būtų šiandien savo vardais dekoravę sovietinės lietuvių literatūros skurdokas pozicijas. Dabar jų išnykimas juo labiau jaučiamas, kad ir kiti nebolševikai rašytojai, kurie buvo iškilę nepriklausomos Lietuvos laikais, arba visai tyli, arba labai mažai terašo, arba blogai užsirekomenduoja. Tiesa, vieni jų išstremti, o kiti, kurie moralinio ir kitokio teroro veikiami, mėgino prisitaikyti ir antrosios bolševikų okupacijos pradžioje parašė po vieną kitą veikaliuką, patys pamatė, kad iš jų raštų nieko meniškai vertingo neišsina. Kasdien aiškiai matydami, kaip žiauriai naikinami visi krikščioniški ir tautiški pradai lietuvių tautos, jautresnieji jų tiesiog psichologiškai kurti nebepajėgia. Bolševikinės spaudos ujamai ir privačiai, tur būt, terorizuojami, jie kartais mėgina parašyti kokį agitacinį eilėraštuką arba kokią šabloninę apyskaitę apie darbo pažangą ir kolchozų laimę, bet negi tuos menikniukus galima laikyti reikišminga kūryba?

Tiesa, tarpe tų lietuvių rašytojų, kurie turėjo vardą nepriklausomybės laikais, yra mėginančių ir aktyviai reikštis. Jų skaičiuje yra ir senas A. Vienuolis-Zukauskas. Tačiau šį rašytoją jau per daug slėgia amžius, kad jis pajęgtų ką nors reikšmingesnio parašyti. Daug aktyvesnis yra buvęs "Keturių vėjų" talentingas poetas T. Tilvytis. Šis, kadaise išdidų ir savarankišką vyrą vaidinęs, visus kritikuojęs, ypač satyriškai pliekęs miesčionių menkystę, dabar, užsikabinęs Lenino ordenu, nužemintai ant kelių šliaužioja aplink Stalino stabą, rašydamas jam odes, kaip ir visi bolševikai; tačiau poezijoj jau jis yra tapęs invalidu. Remontuodamas pagal bolševikų receptą savo poetas "Dičių" ir "Artojų", šiuos stipriai sužalojo. Jis parašė ir naują neva poemą "Usynę", kurią bolševikinė spauda laiko stambia ir reikišminga, nes joį "poetas pavaizduoja darbo valstiečių kovą dėl žemės ir laisvės, parodo klasių kovą kaime ir demaskuoja siurbėles, čiulpusias darbo valstiečių kraują ir prakaitą" ("Tiesa", 1950 m. spalio 9 d.). Galimas dalykas, kad ten partinės agitacijos yra nemaža, bet kad T. Tilvytis, kaip poetas, jau yra miręs, liudija vienas jo naujausių eilėraščių, "Žvilgsnis į vakarus", išspausdintas sovietinės poezijos sukaktuvinėj antologijoje. Vienas jo posmas šitaip skamba:

Anapus vandenyno nirsta susikrimtus
Devynialvė kapitalo pabaissa.

Bet šiandien aš kalpniekuometramus
[ir rimtas,

Nes mano pusėj laisvė ir tiesa.

Komunistinė "Tiesa" džiaugiasi šia

strofa, tariamai demaskuojančia amerikiečių fašistus ir imperialistus. Bet kas prisimena ankstybesnio Tilvyčio poemų plačiai laisvą, skambią ir sklandžią eilėdarą, tas iš pacituotos strosfos Tilvyčio nebepažįsta. Už subolševikėjus Tilvytį juk geriau eiliuoja nevienas pradedantis gimnazistas.

Panašiai, kaip Tilvytis, senų savo kūrinių perdirbinėjimu dabar verčiasi K. Jankauskas ir J. Marcinkevičius. Pastarasis, savęs išpardavinėtojas už grašius ir degtinės stikluoką, labai stengėsi naujais raštais įsisteigti antrojo karo laikais. Tačiau dabar, matyt, nebepajėgdamas naujų agitacinių menkniekių parašyti, bolševikiniam kurpalui pritaikė savo seniai parašytą romaną "Nemunas patvino". Tačiau dėl šitokios kūrybos pasipiktino net patys bolševikai, kurie šiaip jau pataikūnams būna gana atlaidūs. Apie tą "Nemunas patvino" perdirbimą sovietinių lietuvių rašytojų tėvas ir mokytojas J. Šimkus šitaip rašo: "Ką autorius su juo padarė? Paėmė praeity parašytą beidėjinį, kriminalinį veikalą ir lengva ranka jį ėmė "perdirbinėti". Rezultate išėjo knyga, kuri suprofanavo, suklautojo eilę lietuvių liaudies revoliucinės kovos momentų (jei nekalbėti daugiau), o mūsų kritika tokį "kūrinių" sutiko kaip teigiamą reiškinį..." Tačiau "tai ne kūryba, o spekuliacija, ir tuo ji šlykštesnė, kad bandoma spekuliuoti idėjomis ir tokiu būdu ramiai iš buržuazinės praeities jaugti į... socializmą", baigia savo pasmerkimą J. Marcinkevičius ir K. Jankauskui J. Šimkus, kažin kodėl išimti padarydamas Tilvyčiui. (Žiūr. savaitrašty "Literatūra ir Menas", 1950 m. kovo 5 d.).

Be abejonės, tikraisiais sovietiniais rašytojais reikia laikyti grynuosius komunistus ir jų auklėtinius (iš poetų sovietinėje spaudoje dažnai minimi Reimeris, Mozorūnas, Mieželaitis, J. Šimkus, Valsiūnienė; iš prozaikų dažnai giriami J. Baltušis, J. Dovydaitis, A. Guzevičius). Visai suprantama, kad šie Stalino garbintojai uoliai stengiasi rašyti pagal partijos katekizmą. Kadangi, psichologiškai imant, jie jaučiasi laisviausiai, galima būtų manyti, kad jie sukuria ką nors reikšmingesnio. Tačiau iš tikrųjų taip nėra. Kur jie rašo, jausdami tik kaip žmonės, ten ir jų fragmentai išsina meniškai įmanomesni; kai jie rašo pagal bolševikišką liniją, dažnai apie meną ten sunku bekalbėti. Kadangi šitų grynai sovietikų lietuvių rašytojų teteke matyti tik pavyzdžius antologijoje, negalima čia jų pilnai ir tiesiogiai įvertinti. Todėl tenka pasikliauti tarpininkais. O vienu tokių yra bolševikinės lietuvių kritikos "rabinas" K. Korsakas.

Jo šviesaus dėmesio lig šiol nėra nusipelnęs nė vienas aukščiau suminėtu rašytojų ir poetų, nors nepriklausomos Lietuvos laikais jis neužmiršdavo nė vieno pajėgesnio marksisto. O kad jis šiandien į tuos komunistinio katekizmo popularizatorius literatūroje nekreipia dėmesio, tai liudija vieno tų Korsako nepateptųjų, J. Šimkaus, viešas skundas. Ten jis rašo, kad K. Korsakas "po Didžiojo Tėvyinės karo nesiėmė nagrinėti nė vieno gyvo rašytojo naujo kūrinių, kad ir kaip jis reikšmingas būtų, nedavė nė vieno išsamesnio straipsnio, kuriame būtų apibūdinančiai nagrinėjami nauji mūsų literatūros reiškiniai" ("Literatūra ir Menas", 1950 m. kovo 5 d.). Vėliau rašytojų valdybos plenumo susirinkime, tiesa, Korsakas viešai prisipažino šituo atžvilgiu padaręs klaidą; tačiau kas žino, ką reiškia sovietiniai atgailojimai, ir kas bent kiek nusimano literatūroje, tas supranta, kad negalima parašyti nei kritikos studijų nei straipsnių, kai literatūros veikalai, kuriuos reiktų nagrinėti, yra filosofiskai lėkšti, meniškai silpnai, neoriginalūs.

Todėl visai suprantama, kad komunistinės literatūros sekumas ir spragas mėgina užlyginti du miesčioniškų pomėgių tūzai, bet sovietinamos Lietuvos rašytojų aristokratai — K. Korsakas ir A. Venclova. Ir jiedu ypač Venclova, pliekia sieksninius eilėraščius apie išvaduojuosius, apie Tarybų Lietuvą, apie Kremlį, apie penkmečio pavasarius, apie pavasario šventę kolchoze, tačiau visi šitie trimitavimai nedaug ką aukščiau pakyla už publicistinį straipsnį ir neišsiskiria iš aukščiau suminėtu komunistų eilėraščių. Prie kokių banalybių kartais prieinama, gali paliudyti A. Venclovos eilėraščio "Didžios šalies respublika jauna" šios eilutės:

Mes savo darbą ir Tėvynę mylim —
Jos našią žemę, topolius klevų,
Narsius jos žmones, jų rankas

[darbščiasias,
Kurios kovoti moka ir statyt.
Aplinkui darbininkai — broliai,

[sesės —
Jų žygių, pergalių nesuskaityt.

Kaip matme, suelliuota neblogiau už gimnazisto bandymus. Bet kokia to oficialaus optimizmo sėklama emociu ir vaizdiniu atžvilgiais!

Nors šitie visi aukščiau suminėti eiliuotojai ir prozininkai, kurie komunistų partijos "ivenkiniuose" plaukioja, kaip riebus karpiai, kūryboje pasirodo, kaip sekumų kelbukai, nereikia manyti, kad jie visi neturėtų talento arba rašytų tik oportunistiškai prisitaikydami ir neturėdami komunistinio tikėjimo. Be abejo, pasitaiko juose ir oportunizmo, bet bus teisingiau pasakius, kad jų komunistinis fanatizmas dažnai kaip tik yra

viena svarbių priežasčių, žudančių jų didesnius ar mažesnius talentus. Jeigu jie nebūtų taip toli nuėję su savo talkininkavimu žiauriajam Lietuvos okupantui, jų reiktų tiesiog gailėtis, kad jie rusofiliškojo marksizmo imasi tiesiog Sizifo darbo literatūroj.

Kaipgi kitaip, jei ne Sizifo darbu, pavadinti tas jų pastangas į literatūriškai meninę formą įvilkti visas politines, ekonomines ir technines aktualijas, kurių reikalauja fanatiškieji komunistų partijos nemokšos? Kad jie to kiekvienoj recenzijoje prisipyrę reikalauja, tai tegu paliudija vienas kitas pavyzdys. Štai sovietinės lietuvių prozos antologiją aptardamas, recenzentas rašytojams prikiša: "Labai maža tėra nušviečiamas komunistų partijos vaidmuo, visai neparodomas komunisto-vadovo vaidmuo. Labai maža teparodoma Lietuvos darbininkų klasė. Maža teparodomi kolūkinio kaimo pasiekimai, silpnai demaskuojami buržuaziniai nacionalistai" ("Tiesa", 1950 m. rugp. 20 d.). Kiek vėliau recenzuodamas sovietinės lietuvių poezijos antologiją, kitas recenzentas beveik žodis žodinė tuos pačius priekaištus kartoja poetams: "Labai silpnai parodomas bolševikų partijos, komunistų vaidmuo... Beveik visai nėra naujų poezijos kūrinių apie mūsų gamyklų ir fabriklų žmones, apie mūsų didvyrišką darbininkų klasę ir jos pasiaukojantį darbą. Dar silpnai vaizduojamas kolūkinis kaimas, neparodomi inteligentijos atstovai. Tai rimtas trūkumas, nes kiekvieno rašytojo pareiga — parodyti mūsų dienų didvyrius, pirmaujančius darbo žmones įvairiose darbo šakose" ("Tiesa", 1950 m. spalio 9 d.). Šitokių nuolatinių šabloninių žulinių būtų galima nurodyti daugiau.

Tačiau kai šitokius reikalavimus rašytojai ir poetai (vienai iš oportunistų, kiti iš komunistinio tikėjimo) ima taikyti literatūrinėje kūryboje, išeina kažin kas panašaus į mėginimą išspausti vandenį iš akmenų. Taip yra todėl, kad politinės, partinės, ekonominės ir techninės temos yra vienos iš abstrakčiausių ir toliausiai stovinčių nuo normalaus žmogaus širdies ir nuo giliųjų amžinųjų sielvartų ir siekimų. O dar kai šitos sausos temos turi būti atremtos į aktualijas, interpretuojamas pagal to laiko partijos generalinę liniją, rašytojas ir poetas pastatomas prieš dvigubą sunkenybę, nes kiekviena aktualija, nors ir be partinės interpretacijos, rašytoją varžo ir siaurina jo žvilgsnį.

Sovietiniame režime kiekvienas rašytojas susiduria su trečia stiliaus ir formos sunkenybe, kurią nurodo antrasis žodis "socialistinio realizmo" termine. Kai pirmasis žodis, "socialistinis", reikalauja iš rašytojo mark-

sistinės pasaulėžiūros ir politinių, ekonominių bei techninių aktualijų, interpretuojamų pagal partijos direktyvas, tai antrasis termino žodis, "realizmas", aiškiai nurodo kiekvieno kūrinio stilių arba vaizdavimo būdą. Dvigubai susiaurintas ir apsunkintas temų pobūdis, rašytojas dar suvaržomas realizuojamojo formoj. Ir tas reikalaujamas realizmas nėra realizmas plačia prasme, bet naivusis realizmas, gyvenimiškas realizmas, maždaug toks, kokį težinojo gabi savamokslė žemaitė prieš penkiasdešimt metų Lietuvoje, o Vakarų Europoje rašytojai dar anksčiau. Tas naivus realizmas yra kilęs iš įsitikinimo, kad literatūros ir meno kūrinys turi beveik gyvenimo kopiją. Iš čia kyla nuolatinis sovietinėj spaudoj ir kritikoj kartojamas šūkis: "Arčiau gyvenimo." Todėl tokio vardo straipsnelį anoniminis "Literatūros ir Meno" kritikas prispausdamas pabrėžia: "Daugiau tikro gyvenimo vaizdų, daugiau vaizduoti naujus, gyvenimą kuriančius tarybinius žmones, arčiau gyvenimo" ("Lit. ir Meno", 1950 m. birželio 4 d.). Jei šitą artimumą gyvenimui rašytojas galėtų suprasti taip, kaip jis jaučia ir galvoja, tai dar būtų pusė bėdos, nes jis nors kūrinių apipavidalinime turėtų laisvę. Bet kai, deja, tas gyvenimas turi būti interpretuojamas taip, kaip reikalauja partijos direktyvos, tai dažnai nebelieka ir to realizmo.

Taigi, politinių, ekonominių ir techninių temų sausumas, aktualijų ir susiaurinto realizmo reikalavimai yra tos sunkenybės, kurios sovietiniame režime rašytojus pastato į Sizifo padėtį — reikšmingų meninių vaisių net iš sunkiausio darbo beveik neįmanoma sulaukti. Iš čia ir paaiški, kur krizės šaknys sovietinėj lietuvių literatūroj.

Yra ir dar viena priežastis, kuri nuo uolumo prilaiko oportunistus rašytojus ir gadina kraują rašytojams fanatikams, — tai karo galimybė. Kad karas galėtų ištikti Sovietų Sąjungą, apie tai, atrodo, tiesiog spaudoj nėra šlama, bet nuo Berlyno blokados laikų vis smarkesniu tonu puolami karo kurstytojai, amerikiečių fašistai ir imperialistai. Be "taikos" mitingų ir parašų rinkimo po "taikos" peticijomis, rašytojai kviečiami rašyti apie taiką ir pulti Vakarų kapitalistus. Todėl giriama meninini atžvilgiu neverti Tilyčio eilėraščiai apie vakariečių devingalvę pabaisą ir džiaugiamasi Korskio eilėraščiu "Taikos!", kur tas literatūros instituto direktorius pikta liežuvį miklina apie tuos pačius dalykus, kaip deputatas Tilytis. Visa tai reiškia psichologinį gyventojų ir skaitytojų paruošimą karui. Tam pačiam reikalui

tarnauja ir karikatūros, kurių nėstinga nė "Literatūros ir Meno" savaitrašty. Ir jos beveik išimtinai nukreiptos prieš amerikiečius ir anglius. Ir Majakovskio 20 metų nuo mirties minėjimas "Literatūroj ir Mene" buvo atliktas su antiamerikietiška vėliava (ten buvo išspausdinti paties Majakovskio fragmentai prieš Ameriką, V. Sirijos Giros straipsnelis "Majakovskis dolerio šaly" ir karikatūra "Majakovskis ir Amerika", kur siūloma nuvalyti Ameriką nuo kapitalistų).

Taigi, jei visas šitas propagandinis triukšmas už taiką ir prieš JAV gali įtikinti naivų žmogelį, kad Sovietų S-ga visada buvo ir yra taikinga, kiekvienam rašytojui aišku, kad jis nieko gero nereiškia. Rašytojai gerai prisimena, kaip dar antrajam pasauliniam karui tebeinant, politrukai prasitardavo, kad Sov. Sąjungai dar teks kariauti su tais kapitalistais, kurie išeis laimėtojai iš antrojo karo. Tai prisimindami, rašytojai tik nežino, ar dabartinis anti-amerikietinis "taikos" triukšmas reiškia, kad Sovietų S-ga dar nėra pakankamai pasiruošusi karui, ar tas taikos maskaradas turi nuo sovietinio režimo vergų paslėpti komunistų pasiruošimus pačiai agresijai. Kaip ten bebūtų, bet karo šešėlis negali gerali nuteikti ir įkvėpti.

Perinant prie sovietinės lietuvių literatūros kritikos, reikia pasakyti, kad jos vaizdas dar menkesnis negu literatūros. Tai mums liudija pati sovietinė spauda. Antai vyriausias čekistas lietuvių rašytojų tarpe, J. Šimkus, savo straipsny "Mums reikia bolševikinės literatūros kritikos" rašo: "Neabejotinai, kad lietuvių tarybinė literatūros kritika per pokarinį laiką pasiekė tam tikrų laimėjimų, ypač vertinant literatūrinį palikimą. Eilė mūsų rašytojų: K. Korsakas, A. Venclova, Br. Pranskus, V. Mykolaitis ir kiti ėmėsi marksistiškai svarstyti praeities rašytojų kūrybą. Tokiu būdu pasiekta teigiamų rezultatų svarstant Donelaičio, Baranausko, Maironio, Žemaitės, Lazdynų Pelėdos ir kai kurių kitų mūsų rašytojų kūrybą. Be abejo, tame darbe buvo padaryta klaidų, bet mūsų partijos nurodymų ir kritikos dėka klaidos buvo ištaisytos... Bet, nežiūrint aukščiau sumintų teigiamų kritikos reiškinų, kiekvienas malome, kad literatūros kritikos srityje kiekviškai pas mus pasiekta dar labai maža, o pati kritika dažnai būna su žymiais trūkumais ir klaidėmis, neprincipinė, neretai padiktuota asmeninio išskaidavimo motyvų, neatidengianti svarbių kūrinių trūkumų, liečianti daugiausia turinį, nutylinti formos bei meistriškumo, estetikos klausimus, nekūrybiška."

Toliau draugas J. Šimkus nurodo konkrečius neigiamus reiškinius bei jų priežastis ir vėl keliais atvejais plėkia, rankoves atsiraitęs: "Jeigu daug trūkumų ir negalavimų yra kritikoje, vertinančiojo palikimas, tai dar blogesnė padėtis su tarybinių aktualių kūrinių kritika. Pastaruoju laiku mūsų proza ir poezija padarė vertinimą žingsnį pirmyn. Išėjo keletas romanų, jų tarpe toks vertingas romanas, kaip A. Guzevičiaus "Kalvio Ignoto taisybė". Pasirodė T. Tilvyčio labai reikšminga poema "Usnynė"... Poezija iš esmės padarė didelį šuolį į socialistinį realizmą. Vis ryškiau pavaižduojamas mūsų kaimo persitvarkymas, mūsų tarybinio žmogaus augimas. Tuo tarpu literatūros kritika velkasi iš paskos (ir tiesiog nepasivelka), tenkinasi negausiomis ir plokščiomis recenzijomis, veikalų placiai ir išsamiai nenagrinėja, nepada- ro apibendrinančių išvadų." Toliau išplėkės kailį K. Korsakui (tai citavom anksčiau), išbaręs rašytojos už buržuazinę kritikos baime, vėl puola kritiką apskritai: "Atrodo, kad mes literatūros kritikos atžvilgiu ne tik aptingome, bet ir apkerpėjome. Daugelis aiškiai ydingų literatūrinių reiškinių leidžiame pro akis nereaguodami ir tuo darome žala literatūrai. Kiek mūsų spaudoje pasirodo idėjiškai-meniškai silpnų eilėraščių, apysakų, apybraižų, bet mes į tai visai nereaguojame" ("Literatūra ir Menas", 1950 m. kovo 5 d.).

Kodėl ta sovietinė literatūros kritika taip negausiai teatstovaujama? (J. Šimkus tesumini tik keturis ryškiausius kritiko tepasireiškusius asmenis). Kodėl ta kritika tokia silpna ir paviršutiniška? — Pirmiausia todėl, kad silpna ir šabloniška pati sovietinė lietuvių literatūra, kurią kritika turi nagrinėti ir vertinti. Sekli taikomoji literatūra negali paskatinti nors ir negausių kritikų. Jie gali pasibarti, bet negali nieko reikšmingesnio pasakyti. Kita priežastis, kuri paraližuoja tiek rašytojus, tiek kritikus — laisvės stoka su įsakymais iš aukščiau. Jei komunistų partija turi ištaisyti kritiko klaidas ir nurodyti, kaip jis į įvairius klausimus turi žiūrėti ir kaip juos vertinti, kritikams telieka tik partijos sprendimus pamėgdžioti ir juos konkretiems atvejams pritaikyti. Bet imitacija ir pritaikymas juk nėra kūryba, kokia tampa savarankiška kritika.

Ypač blogai rašytojui ir kritikui, kai partijos sprendimai iškraipo tiesą. Sakysim, visi žino, kad lietuvių tautinis atgimimas nuo "Aušros" laikų ėjo visuose luomuose vieninga srove ir buvo nukreiptas tiek prieš caristinę Rusijos priespaudą, tiek prieš lenkų įtaką. Tačiau tokia lietuvių tautinio atgimimo eiga labai ne-

paranki Maskvai parsiadavusiai komunistų partijai, nes jos interesus lietuvių tautinį susipratimą silpninti ir lietuvių skaldyti bei tarpusavy piudyti. Todėl Lietuvos komunistų partija paskelbė, kad tautinio atgimimo aiškinimas vieninga srove yra klaidinantis buržuazinis išmislas. To vieningumo nebuvo, nes proletarai negalėjo eiti drauge su buožėmis. Tik kovoje prieš caro priespaudą pasitaikydavę nelaimingų sutapimų.

Suprantama, kad šitokį iškreiptą ir suktą partijos sprendimą pritaikyti literatūroje sunku net uoliams partiniams kritikams. Todėl ir norimi kritikos rezultatai išeina menki. J. Šimkus rašo: "Lietuvos Komunistų Partijos (bolševikų) VI-tasis suvažiavimas visu griežtumu pasmerkė minėtą buržuazinę teoriją, savo kritika padėjo mūsų rašytojams pamatyti padarytas klaidas. Bet kad toji nelaba "teorija" jau būtų visiškai sutriuškinta, to pasakyti dar negalima. Atrodo, kad vis dar bijoma principškai ir tiesiai pasakyti, kur buržuazinių rašytojų kūryboje pasireiškė nacionalistinės, klierikalinės ir kosmopolitinės tendencijos, linkstant tai geriau nutylėti, kad, girdi, nebūtų sumenkintas to ar kito praeities rašytojo autoritetas, kad daugiau tarybinei visuomenei nepriimtinių literatūros faktų būtų galima padaryti "priminiais". Visa tai yra nacionalistinių nuotaikų atėgė, su kuriomis kritika turi labai griežtai kovoti" (Ten pat).

Reikalaudamas iš kritikų griežtai pasmerkti vieningos srovės "recidyvus", J. Šimkus sustoja prie vienos kitos neišspręstos problemos: "Mums vis dar nepavyko atsistoti ant kojų taip, kad teisingai išspręstume tokius svarbius klausimus, kaip, pav., Valančiaus kūryba, išsivaduojamojo nacionalinio sąjūdžio pradžios literatūra, Vaičiūčio, Vaižganto, Kudrko ir eilės kitų praeities rašytojų literatūrinis palikimas". Kitaip sakant, nesilekia neteisingos teorijos pritaikyti praktikoje, iškraipant pačių rašytojų tendencijas.

Kad kovoj prieš vieningą tautinio atgimimo srovę vykdomas net didelis spaudimas į kritikus, tai atskleidžia sovietinių rašytojų sąjungos valdybos posėdis spalio 11–12 dienomis. Aprašydama šitą plenumo posėdį "Tiesa" primena, kaip savo klaidas kritikos darbe prisipažino J. Šimkus, J. Būtėnas, K. Korsakas, J. Šimkaus užpultas teisinis ir Mykolaitis-Putinas. Jis "nurodė į jo padarytas klaidas vertinant Donelaičio ir Maironio kūrybą, teisingai pažymėjo, kad jam ir eilei kitų rašytojų kūrybiniam darbui kliudo nepakankamas įsigilnimas į šių dienų darbo žmonių gyvenimą ir vykdomus didžiulius socia-

listinės statybos darbus. Tačiau kalbėdamas apie nacionalinį judėjimą (atseit tautinį atgimimą. Red.), drg. Mykolaitis vėl pakartojo senas klaidas ir svarstė tą judėjimą, atitraukęs jį nuo konkrečių klasių kovos sąlygų" ("Tiesa", 1950 m. spalio 15 d.). Ką psichologiškai reiškia senam profesorui ir savo srities geram specialistui, geltonsnapių čekistų spaudžiamam, viešai prisipažinti prie savo nepadarytų klaidų, vakariečių žmogui sunku suprasti. Bet jam gali būti visai nesuprantama, kokia psichologiškai sunki padėtis susidaro žmogui sovietinėje santvarkoje, kai kažin koks anonimas visagalės partijos oficioze prikiša atkritimą į senas klaidas. Tai grasinimas, kurio pasekmes sunku numatyti.

Tačiau iš viso, kas aukščiau pasakyta, viena aišku, kad nuolatinio ujmio ir spaudimo atmosferoje negali klestėti nei literatūros nei literatūros kritikos kūryba. Vergija kūrybą naikina, bet ne ugdo. Kūrybai reikalinga laisvė, kurios Lietuvoj net patys komunistai neturi, nes vienas kitą seka. Tik laisvai susiformuota pasaulėžiūra, su meile išpažįstama ir vykdoma gyvenime, gali kūryboj duoti žymių vaisių, o ideologija, brukama kūrėjui grasinimais ir prievarta, literatūros ir meno kūrybą gali tik žaisti ir smukdyti. Taip sovietinamoj Lietuvoj ir yra.

J. Gintautas

• Vasario 13 d. poetui Faustui Kiršai suėjo 60 metų. Šitą sukaktį Bostono Rašytojų Klubas atžymėjo pobūviu ir įteikė poetui auksinę plunksną. F. K. redagavo: Sekmąją Dieną, Dainavą, Barą, Pradus ir žygius; išleido šias knygas: Verpetai (18), Aidų aidučiai (22), Suverstos vagos (27), Giesmės, Maldos ant akmens (36), Piligrimai (38), Ringauda žygis ir Pelenai (30 ir 37), Tolumos (47), atiduoti spaudai šventieji akmenys (leidžia kun. M. P. Juras); vertė Kraševskio, Krasniskio, Dostojevskio, Tolstojaus, Heinės raštų, Maironio poemą Z nad Birtuy.

• Šiomet sueina kūrybinio darbo sukaktys: 25 metai Jono Aisčio-Aleksandravičiaus ir 30 metų Stasio Santvaro. 1926 metais "Ateitis" išspausdino pirmąjį Jono Aleksandravičiaus eilėraščių — "Gegutėlę". Plačiau J. A. paseiškė "Piūvyje". Stasio Santvaro pirmąjį eilėraščių išspausdino 1921 metais rugpjūčio mėn. "Lietuvos" dienraščio literatūros priedas — "Sekmąji Diena", kurią redagavo F. Kirša. 1923 m. pasirodė pirmoji S. S. knyga — "Saulytė", o 1924 — pirmas poezijos rinkinys — "Saulėtekio maldos".

MENAS

LIETUVIŠKĄJĮ SMUKLO KONCERTĄ NAGRINĖJANT

Muzikiniai straipsniai mūsų spaudoje sudaro gana sunkią problemą. Jei juos rašoma labai populiariai, tai sunku paliesti specialesnes muzikos sritis. Sunkesni straipsniai platesnės visuomenės nepageidaujama dėl jų specifinių išsireiškimų. Tuo būdu visa, kas muzikoje atsiekta aukštesnio, didesnio, techniška labiau išplėtotą, platesniu užsimojimu pažymėta, visa tai lieka lyg ir už visuomenės ribų. Nebent tai atžymima trumpomis bendromis frazėmis ir lyg kažką svetimo, nesuprantamo bei nepasiekiamo lengva širdimi paliekama garbingoje užuomaršoje.

Kaip tik to neturėtų būti. Didesni muzikos darbai, pareikalavę daugiau pastangų iš jų autorių ir talpiną savyje plačių linijų kūrybinius polėkius, turėtų ir visuomenėje rasti platesnį ir pastovesnį atgarsį. Visuomenė, kaip ir atskiras individas, turėtų nuolat muzikinėje kultūroje progresuoti. To ji negalės laimėti, jei jos nepasiekia naujesnė ir savo formomis komplikotesnė muzikos kūryba.

Šiuo straipsniu bandoma duoti nagrinėjimą vieno stambiaus muzikos kūrinio, kuris bendromis frazėmis savo laiku mūsų spaudoje buvo atžymėtas. Bet nebuvo išsemtas jo visas turinys, ypač jo specifiskai muzikinių vertybės.

Norime panagrinėti tremtyje sukurto Juliaus Gaidelio smuklo koncertą. Pasirinkome šį, o ne kitą kūrinį pirmiausia dėl to, kad tai pirmasis mūsų muzikos istorijoje smuklo koncertas. Sukūrėme operas, simfonijas, simfonines poetas, sonatas — violončelinę, smuikines, fortepijonines; turime kvartetų, trio bei kitokių ansamblių ir net fortepijono koncertą, bet pirmasis smuklo koncertas atsirado tik tremtyje 1948 metais. Jis buvo kurlamas Aukštutinėje Bavarijoje — Traunsteine, nuo 1947 metų lapkričio 1 d. iki 1948 metų balandžio 27 d., taigi beveik pusę metų. Tokiam stambiam kūrinui tai labai trumpas laikas. Iš to galime daryti išvadą apie autoriaus pasiektą kompozicinę techniką (tarp kitko jis rašo, dažniausiai nesinaudodamas fortepijonu) ir apie jo intensyvią kūrybinę invenciją.

Koncerto partitūra užima 147 puslapius su 20 gaidų linijų kiekviename. Šitaip atrodo švarraštis, kuris nėra pats pirmasis rankraštis. Kompozitorius Gaidelis vartoja keturias linijas savo pirmoms mintims atžymėti. Viršutinėje jis rašo solinę partiją, kitose trijose — visą harmoniją, kartu pažymėdamas žodžiu paskirus orkestro instrumentus. Ši sistema jam sutaupto laiko kūrybinio momento metu. Ir tik vėliau viskas nurašoma į pilną partitūrą, įnešant kai kurių pataisymų bei papildymų.

Pasakytini keli žodžiai ir apie pačią koncerto formą apskritai. Koncertu vadiname tokį muzikos veikalą, kur pagrindinis vaidmuo tenka soliniam instrumentui, o jam pritaria visos orkestras. Paprastai tokiam veikalui, šalia grynai muzikinio turinio, stengiamasi plačiai išnaudoti instrumento technines galimybes. Viršutinis momentas koncerto formoje neišskiriamas. Savo dalių ir tematikos tvarką koncertas paima iš sonatos. Tai ciklinis (sudėtinis), dažniausiai trijų dalių veikalas. Jo atskiros dalys rašomos pagal judėjimo kontrastus; pirmą dalis greitai — Allegro, antra lėta — Andante, trečia greitai — Allegro. Prieš pirmą dalį dažnai būna trumpa įžanga.

Šiai formai būdingiausia yra pirmos dalies dualistinė tematika. Visa dalis grindžiama dviem temom, kurių pirmą — ritminę, judrią, antrą — dainuojanti, lyrinę. Kai kas, skaitydamas apie kontrastuojančias temas, maišo jas su kontrastuojančiomis viso veikalo dalimis, būtent, pirmąją — Allegro ir antrąją — Andante. Veikalo dalys kontrastuoja savo keliu, o čia kalbama apie skirtingas temas vien pirmoje dalyje. Kaip tik šios dvi temos muzikos išsivystyme suvaldiškai nepaprastai svarbų vaidmenį. Jos leido vienoje dalyje išreikšti kontrastingas, bet artimai giminingas nuotaikas, tuo būdu suteikdamos galimybę organiškai sujungti dvi psichologines vertybes.

Šis muzikinis „dialogas“ išdėstomas visoje dalyje trimis grupėmis. Pirmoji grupė — temų išdėstymas. Pradžioje eina ritminė tema, savo charakteriu gyva, judri. Po jos seka perėjimas, kuris gražiai paruošia, lyg

ir nuveda į antrąją lyrinę temą. Ši savo keliu užbaigiama vadinamąja koda. Visas šitas skyrelis sudaro savyje išbaigtą visumą ir vadinamas temų ekspozicija arba temų išdėstymu. Jo schema būtų labai paprasta:

pirma tema
perėjimas
antra tema
koda (užbaigimo dalis).

Antrąją grupę sudaro tų temų perdirbimas. Abi temos įvairiausiais būdais perdirbamos, bet taip, kad sudarytų psichologinę įtampą, psichologinį vyksmą, tąsą to, kas buvo pasakyta dėstyje. Sudaromas konfliktas, kuris visam veikalui duotų meninio gyvumo ir prasmės. Ši vieta labiausiai teikia galimybes dideliems talentams išreikšti savo audringas nuotaikas ir polėkius. Po šio skyrelio seka repriza. Tai temų dėstyto grįžimas pakeistų tonacijų santykiu ir sustiprinta, išplėtotą užbaiga.

Sonata yra kamerinis veikalas, taikomas labiau intymiai privataus salono patalpai, koncertas gi yra daugiau iškilmingas kūrinys, reikalingas didelės, iškilmingos teatro salės. Tą iškilmingumą padidina palydys orkestras. Koncertas yra teatralinis kūrinys.

Orkestro vaidmuo įvairiais laikais nebuvo vienodas. Haydno, Mozarto laikais orkestras beveik pavadavo fortepijoną, o Brahmsas jį išaugina į lygų partnerį. Koncertas pasidaro beveik simfonija su soliniu instrumentu. Šiuo atžvilgiu ir Gaidelio koncerte orkestras traktuojamas labai savarankiškai.

Savo koncertui Gaidelis vartoja tokio sąstato orkestrą: medinių pučiamųjų grupėje turime dvi fleitas ir fletą pikolą, du obojus ir anglių ragą, du klarnetus ir du fagotus; varinių pučiamųjų grupę sudaro keturios valtonės, dvi triūbos, trys trombonai ir tuba; mušamųjų grupėje yra trys timpanai (litaurai), tamburinas ir plattis; pagaliau įprastas styginis kvintetas — pirmieji ir antrieji smuikai, altai, violončelės ir kontrabasai. Viso dvidešimt aštuoni instrumentai, priešpatatyti vienam soliniam smuklo instrumentui. Tai milžiniško sąstato orkestras.

Gaidelio smuklo koncerte orkestras turi labai įdomų ir atsakingą vaidmenį. Jam duodamos visos pagrindinės temos, pavedama visa introdukcija. Meistriškai panaudojamas orkestras šalutiniams motyvams. Ir elilniuose akompanijamentuose kompozitorius išgauna nepaprastai spalvingų niuansų. Orkestras Gaidelio rankose — gyva, dinamiška būtybė, vietomis kunkuliuojanti, vietomis

žaidžianti, tai vėl giliai raudanti arba pakiliai dramatiizuojanti.

Turtingam orkestro koloritui artimiausia talkininkė yra Gaidelio harmonija. Harmonija yra tas tikslas elementas, kuris padaro Gaidelio kūrybą šviežią, naują, modernią. Gaidelis atsiskak nuo klasinės konsonanšinės harmonijos. Visame veikale nerusime ramių, pereito šimtmečio pamiltų mažorinių ar minorinių triskambių. Gaidelis vartoja padidintus arba pamažintus triskambius, kurie savo padidinta arba pamažinta kvinte duoda visai naujo spalvingumo. Neįprastą ausį pradžioje šie saskambiai rėžia. Iš tikrųjų betgi juos reikia charakterizuoti kaip naujus, ypatingai koloritą praturtinančius akordus. Be minėtų padidintų ir pamažintų triskambių, randame įvairių septakordų ir kitų disonuojančių akordų. Jie pinasi tarpusavyje neįprastomis slinktimis, bet taip, kad sudarytų gerai apgalvotą, skoningą, naują ir savitą koloritą. Gaidelio harmonija turi labai ryškų ir pastovų veidą, kuris vienodai savitas visuose jo simfoniniuose veikaluose. Jo harmoninis stilius visu ryškumu pradžioje ir šitame smuiko koncerte. Gaidelė pasakoti dar daugiau. Koncertu harmonija taip organiškai suauga su orkestro instrumentacija, kad sunku vieną nuo kitos atskirti. Pavyzdžiui, fortepijoninė orkestro partijos transkripcija neduoda to spalvinių vaizdų, kuris šiame veikale slypi.

Šio koncerto tematika gali pasirodyti svetimtaučiai muzikai gan paprasta, kaip paprasta pasirodė Griego tematika jo bendralaikiams. Tai gali būti dėl to, kad Gaidelis savo melodiką grindžia lietuvišku folkloru. Bemaž visos pagrindinės temos yra liaudinio pobūdžio arba bent pagrįstos folkloriniais elementais. Savaime suprantama, kad liaudinė melodija saisto tam tikromis kategorijomis ir neleidžia nueiti melodikai tais rafinuotais keliais, kuriais eina šių dienų modernioji muzika. Dėl savo tautinės melodikos bus sunku Gaideliui tikėtis bekompromisinio pripažinimo iš svetimtaučių pusės. Bet mums, lietuviams, kaip tik brangu tai, kad mes randame čia sintezę savo tautinių elementų su vėliausiais muzikos laimėjimais. Apsiriks tas, kuris čia lauks grynų liaudies motyvų. Šio principo Gaidelis neverta. Jo visas tautinio momento meniškumas pasireiškia tame, kad nagrinėdami atskirus koncerto motyvus, visur pagrįdę randame folklorinius elementus. Tai tikslas tautinio kompozitoriaus kelias; bazuotis liaudine kūryba, siekiant kartu pačių paskutinių muzikinių laimėjimų. Tuo būdu einama nuolat pirmyn kartu su visu kul-

tūringuoju pasauliu ir neatitrūkama nuo gimtojo kamieno.

Jeigu kalbėsime apie koncerto nuotakas, turėsime būti pasiruošę išgyventi iš naujo visus savo tremties sunkius ir slėgiantius jausmus. Nuo pat pradžios iki galo veikalas persunktas dramatine įtampa, beviltiška rauda ir net sarkastine pagieža likimui, kuris mus taip negailestingai bloškė į visų trypiamą naikinantį sukūrį. Šie paskutiniai jausmai ypatingu ryškumu išsiveržia koncerto finale, kur, raganišku vikrumu pagrįsta pagrindinė tema galėtų vaizduoti nūdienio gyvenimo šokį. Beviltiškos raudos momentus mes rasime antroje dalyje, kur saskambių vėsulas pakyla iki neįtikėtino įtempimo. Dramatinio pakilimo pilna pirmoji dalis, kur pirmasis folklorinis motyvas — *fis e cis e h* — įstatytas į Allegro tempą ir skaudžiai perskrodžiamas sinkope, nepaprastai giliai išreiškia lietuviškos sielos gyvenamą tragediją.

Yra koncerte ir ramesnių momentų. Pagaunanti lyriškumu pasižymi pirmos dalies antroji tema. Ji yra dainuojanti, ekspresyvi. Tyliai sklinda jos motyvai, vis augdami, kildami, žadindami gilių gimtinių laukų ilgesį.

Dar beliko paliesti veikalą grynai smuiko technikos požiūriu. Reikia manyti, autorius čia nestatė ypatingų uždavinių. Šį koncertą reiktų priekirti prie tos rūšies veikalų, kur pirmoje vietoje dominuoja grynai muzikinė idėja. Šiuo keliu eina bemaž visi kompozitoriai, kurie nėra rašomo instrumento specialistai profesionalai. Jų veikalai, muzikaliai būdami labai įdomūs ir vertingi, techniniu atžvilgiu pasitaiko nepaprastai perkrauti ir nepatogūs, nesprendžia jokių ypatingų techninių problemų arba bent neišnaudoja visų techninių galimybių. Prie tokių veikalų priklauso Čaikovskio koncertas, iš dalies Brahmsio ir daugelis kitų. Apie pirmąjį (Čaikovskį) savo laikui sakytą, kad jis iš viso negrotinas dėl techninių absurdų. Vienok šiandien jis užkariavo visą pasaulį ir daugiausia grojamas koncertų estradose. Taigi techniniai nepatogumai su laiku nugali ir atiduodama pirmenybė muzikinei vertei.

Ir mūsų nagrinėjamame veikale specifinių smuiko technikos idėjų nėra. Atrodo, autorius sąmoningai šių problemų vengė. Tai nereiškia, kad veikalas techniniu atžvilgiu visai paprastas. Pirmiausia jame iškyla intonaciniai sunkumai. Nauja harmonija suponuoja ir naujus pasažus (greitus bėgimus). Tokių mes randame veikale nemaža. Juos techniškai nugalėti reikia daug laiko. Panašūs sunkumai iškyla dvigubose gaidose,

ypač jei jos pasitaiko greitesnėse vietose. Jų nauja intervizacija reikalauja taip pat nemaža pastangų pasisavinant. Ypatingu sunkumu pasižymi vietos su dvigubomis oktavėmis, kurias randame finale. Veikalo virtuosinis elementas pakankamai išlaikytas, nors ir be specifinių smuiko technikos problemų. Didžiausias technikos uždavinys šiame koncerte yra bendras išlaikymas, bendra interpretacija. Duoti tiek ekspresijos, tiek dramatinio įtempimo, pakelti grojimą į tokį tragišką laipsnį, tai labai aukšti reikalavimai interpretatoriui, reikalauja gilaus subrandimo. Atsižvelgiant į minėtus reikalavimus, šį koncertą techniniu atžvilgiu reikia laikyti nelengvu, kad ir ne problema-tiniu.

Gera būtų, kad šis koncertas išeitų viešumon. Svetimiesiems jis parodytų, kaip toli yra nuėjusi mūsų muzikinė kultūra (Tatai ypač praverstų būtų šiaurės Amerikoje, kur moderniajai muzikai susidaręs jau nemažas kultas). Savuosius jis galėtų pažadinti muzikos srityje iš specifinio emigracijai letargo — visad gręžtis atgalios, prie senų muzikinių vertybių ir baimintis žengti žingsnį pirmyn. Pagaliau pačiam autoriui būtų stiprus akstinas naujiems darbams, akstinas kūrybiškai nepalūžti naujose, daug sunkesnėse kūrybai emigracijos sąlygose.

Bogota, Colombia

Izidorius Vasilūnas

• Prof. K. V. Banaitis turi savo muzikos studiją Brooklyne. Pastaruoju metu, remiamas mecenatų: kun. P. Juro ir Dr. S. Biežio, jis išleido net du (III ir IV) harmonizuotų liaudies dainų sąsiuvinus.

• Vytauto Bacevičiaus 27-tas Muzikos Klubo koncertas įvyko vasario 10 d. Barbizon Salon de Musique salėje, New Yorke.

• Muz. V. Dapšys dirba Venecuelos simfoniniame orkestre ir radijofone.

• Muz. J. Kaseliūnas Brazilijoje groja Belo Horizonte radijofono orkestre ir rengia savo koncertus.

• Muz. Valteris Banaitis suharmonizavo eilę lietuvių evangelikų giesmių. Išleistas Vokietijoje.

• New Yorke su visu atsidėjimu rengiamasi lietuvių dainų šventei, kuri įvyks gegužės 7 d.

• Argentinoje V. Rymavičiaus vedamas choras, dalyvaujant pianistui A. Kuprevičiui, įdainavo kelias plokšteles, kuriose yra šie dalykai: Lietuvos Himnas; Rymavičiaus — Vasario 16, Kritusiems tremtiniais, Ten kur žaidžia Nemunėlis; J. Naujalis — Ant kalno karklai; S. Šimkaus — Kas subatęs vakarėlį, Du broliukai ir Saulelė raudona.

MOKSLAS

NICOLAI HARTMANN

Pereitų metų pabaigoje Goettinge- ne mirė vienas iš garsiausių šių dienų Vokietijos filosofų — Nicolai Hartmann. Jis kartais populiariai buvo vadinamas: "trečiuoju (po Heideggerio ir Jaspers'o) šių dienų Vokietijos filosofu." Reikia manyti, kad Hartmanno palikti filosofiniai veikalai jo vardą išneš už Vokietijos ribų į platesnį filosofijos pasaulį.

Jis gimė 1882 m. Rygoje. Gimnaziją baigė Petrapilyje. Studijavo Dorpat, Petrapilio ir Marburgo universitetuose. Profesorio buvo 1922 Marburgo, 1925 — Koelno, 1931—1945 — Berlyno ir nuo 1945 — Goettingeno universitetuose, kur profesoriaudamas ir mirė, sulaukęs 67 metų amžiaus.

Baigęs universitetą, nesiskubino pats rašyti, bet dar ilgai (14 metų!) gilinosi į filosofijos mokslus, sėmė iš kitų mokslų, kad paskui galėtų duoti savąjį.

Amžinos metafizinės problemos eina per šimtmečius neišspręstos, nors daug kas visokiais būdais bandė jas lukštenti. Kantas jas vadina "proto likimu" (Schicksal der Vernunft), nes jų protas nei atmesti nei išspręsti negali. Jei filosofijos istorija susidėtų tik iš šių filosofinių teorijų, sistemų, tai apie ją būtų galima pasakyti, kad ji yra tik žmogiškų klaidų istorija. Bet po šių teorijų ir sistemų griuvėsiais glūdi tikros, teisingos nuomonės, kurios ir sudaro pažinimo mokslo pažangą. Ši pažanga eina raudonu siūlu per visą filosofijos istoriją, vis tobulėdama, lygiai kaip ir kitose mokslo šakose.

Nicolai Hartmann į šią filosofijos problemų sprendimo pažangą įnešė savo dalį ir dėl to filosofų sąrašas jis vadinamas: "Kritiškai — aporetinio Ontologijos ir metafizikos mokslų atnaujinimo pirmataku ir atstovu." (E. Metzke, Handlexikon der Philosophie, 1948)

Hartmannas savo filosofijos mokslą išdėstė aštuoniuose stambiuose veikuose, iš kurių, pav., "Ethik" apima tūkstantį puslapių. Čia nenagrinėjant jo filosofijos iš esmės, norėjęs tik trumpai paminėti kai kurie būdingesnieji jo filosofijos bruožai.

Padalinęs būti į dvi sferas: realią ir idealią, tik realią būti H. laiko pil-

nąja būtimi, gi idealią — nepilna, menkesne. Tuo jis atsiskiria nuo idealistų, ypač nuo Marburgo kantiškojo idealizmo mokyklos, kurioje ir pats mokėsi pas žinomus tos mokyklos atstovus — Cohen ir Natorp.

Viena iš svarbiųjų Hartmanno Ontologijos esminių dalių yra mokslas apie vadinamą "Seinsmodi" (t. y. mokslas apie galimybę, tikrąbę, būtinybę ir pripuolamybę). Apie tai jis parašė stambų veikalą "Moeglichkeit und Wirklichkeit", kuriame su dideliu subtilumu nagrinėdamas šį klausimą, atskiria jį nuo "Seinsweisen" (realios ir idealios būties sferų) ir nuo "Seinsmomenten" (būties momentų: esmės ir egzistencijos), ko (šio skirtumo), pasak Hartmanno, nepastebėjo daugelis filosofų, prieš jį gyvenusių.

Antras labai svarbus dalykas Hartmanno filosofijoje yra mokslas apie būties sluogsnis (Schichtenlehre) ir kategorijas (Kategorienlehre). Realioji būtis padalyta į keturius sluogsnis: materialinį, gyvybinį, psichologinį ir dvasinį. (Žmoguje, pav., yra visi šie sluogsniai.) Aukščiausias sluogsnis yra dvasinis (Geistige Sein). Kiekvienas šių sluogsnų turi savo kategorijas, kurios veikia pagal tam tikrus kategorialinius dėsnius. Paskutinis iš tų dėsnių yra — Laisvės dėsnis (Gesetz der Freiheit), kuris sako, kad aukštesnės kategorijos Novum (ta nauja savybė, kuri padaro kategoriją aukštesnę) yra nepriklausoma (autonom) nuo žemesnės kategorijos. Šiuo dėsniu Hartmannas išsprendžia ir žmogaus valios laisvės klausimą. Kadangi valia yra aukštesnis sluogsnis už materialinį, ji yra nepriklausoma nuo jo, vadinasi, valia yra laisva. Anot Hartmanno, suradus sluogsnis, šandien garsioji žmogaus valios, laisvės problema pasidarė lengvai išsprendžiama.

Valios laisvė gi remiasi ir Hartmanno etikos mokslas. Valios laisvė, anot jo, yra pirmoji sąlyga bet kokiai moralei. Valios laisvė yra dviejų dovanų, nes be gero, ji turi ir antrąją pusę — galimybę klysti. Bet čia ir glūdi, pasak Hartmanno, žmogaus didybė bei galia suvokti vertę ir tikslą, galia palenkianti žmogų ak-

tyvumui. (Gyvulys vietoje laisvės turi tik instinktą!). Tas padaro žmogaus padėtį skirtingą nuo kitų ir labai svarbią pasaulyje.

Svarbią vietą Hartmanno filosofijos sistemoje užima ir dvasios filosofija (Philosophie des Geistes). Dvasią Hartmannas dalina į tris pagrindines grupes: asmeninę, istoriškai objektyvią ir objektyvuotą.

Dievo Hartmannas neneigia, bet ir neteigia — atsisako apie jį spręsti.

Hartmanno filosofija, atrodo, būtų galima laikyti charakteringa mūsų amžiaus filosofija, kuri atmeta grynąjį materializmą, pakyla vienu laiptu aukščiau iki dvasios, bet neišdrįsta žengti dar vieno laipto aukščiau — iki Dievo. Be šio gi žingsnio ir vienas gražusis filosofinis rūmas turi silpnąją vietą, nes ta dvasia (Geistige Sein) yra į nieką neatremta. (Keistu sutapimu, prieš 600 metų beveik lygiai tą patį mokę apie būties sluogsnis, "Seinsmodi", būties momentus ir dvasinę būti — Jonas Duns Scotas, atrėmė visa tai į vadinamąjį būties intensyvųjį principą — einantį iš Dievo, dėl to ir jo filosofijos sistema net po 600 metų randa vis didesnio susidomėjimo filosofijos pasaulyje.)

Nicolai Hartmanno veikalai: Grundzuge einer Metaphysik der Erkenntnis 1921; Ethik 1926; Das Problem des geistigen Seins 1932; Zur Grundlegung der Ontologie 1935; Moeglichkeit u. Wirklichkeit 1938; Der Aufbau der realen Welt 1940; Neue Wege der Ontologie 1942; Hegel 1929.

Dr. Ign. Urbonas

BERTRAND RUSSELL

Bertrand Russell, gavęs 1950 m. literatūros premiją, yra vienas iš žymesniųjų nelabai gausių anglosaksų filosofų tarpe. Gimęs 1872 m., jis kurį laiką daugiau domėjosi tiksliaisiais mokslais, ypač matematika. Prirašė gana daug ir apie viską: matematikos ir filosofijos santykius, pažinimo kritiką, bolševizmą, atomus, relatyvumo teoriją, religiją, vedybas, politiką ir demokratiją, auklėjimą ir kaip pasiekti laimės. O viena iš vėlesnių knygų yra — "Kodėl aš nesu krikščionis?"

Daugeliu atvejų jis pasižymėjo labai savotiškoms pažiūromis, kurias atkakliai gindavo. Per pirmą pasaulinį karą jis skelbė radikalų pacifizmą, už ką susikirtė su Anglijos valdžia ir buvo uždarytas į kalėjimą. 1940 m. buvo priimtas į New Yorko City College dėstyti matematikos, bet kai jis čia bandė propaguoti bandomąsias vedybas, buvo iškelta byla teisme už nemoralumą, kurią jis pralaimėjo, ir buvo atleistas. Kai nese-

RELIGINIS GYVENIMAS

DIDŽIOJO JUBILIEJAUS ŽENKLE

Jau antri metai, kai Katalikų Bažnyčioje jaučiamas ypatinga dvasinio susitelkimo nuotaika, kurią sukėlė popiežiaus Pijaus XII paskelbtas didysis jubiliejus. Laikantis įvairiais nuostatais sankcionuoto papročio, tokios iškilmės nuo XV amžiaus pabaigos pasikartoja kas 25 metai. Bažnytinėje terminologijoje tai vadinama dar eiliniu jubiliejumi, kuris nuo specialiojo skiriasi tuo, kad yra susijęs su periodiškais laiko tarpais. Specialusis jubiliejus, pasitaikantis tinkamai progai, skelbiamas neatsižvelgiant į lygius metų padalinius.

Kiekvieno jubiliejaus esmės reikia ieškoti visuotiniuose atleiduose. Palyginama, jog net pati iškilmė identifikuojama su šios rūšies dvasiniais lobiais. Bažnytinėje kalboje jubiliejus reiškia popiežiaus iškilmingai teikiamus visuotinius atlaidus, kuriuos galima gauti, įvykdžius tam tikras sąlygas. Šalia to, jubiliejais siekiama ir kitų dvasinių gėrių, pagal laikų reikalavimus iškeltų at-

niai vienas korespondentas paklausė Bertrand Russell apie tą nemalonų incidentą su New Yorko mokslo įstauga, tas atsakė: "Aš ant nieko už tai nepyktu, aš tikrai įsiutęs ant Katalikų Bažnyčios".

Kad jis tikrai čia įsiutes, kartas nuo karto nevengia pats parodyti. Neseniai jis skaitė eilę paskaitų New Yorko Kolumbijos universitete kultūros temomis. Paskutinįjį svarstė bolševizmo pavojų, tačiau ji ištisai buvo nukreipta prieš katalikybę. Būtent, Bertrand Russell išvedžiojo, esą, visai klaidinga laukti, kaip daugelis mano, kad sėkmingiausia kovotoja prieš bolševizmą yra Katalikų Bažnyčia. Esą, ji pati nepaprastai į bolševizmą panaši: abiejose pusėse tas pats nepalankiamas dogmatizmas, abiejose pusėse žiauri centralizuota valdžia, abiejų pusių veikliausia priemonė yra inkvizicija. Nežinia ar kas iš mažiau gilių propagandistų prieš krikščionybę galėtų kada pavartoti drąsesnes paraleles ir stipresnius posakius. O Kremliaus išminčiai, kurie laiko Romą pikčiausiu savo priešu, taip pat turėtų būti labai nustebe.

B. S.

tinkamuose popiežių raštuose. Moralinio susvyravimo metais ten labiau akcentuojamas dorovinis atgimimas, erezijų bei klaidingų pasaulėžiūrų maišatyje — tikėjimo vieningumas, o karų ir nesantaikų sukuriuose — broliška meilė. Tačiau jubiliejaus pagrindu visuomet palieka visuotiniai atlaidai, nes per juos pasiekiami ir kiti dvasiniai gėriai. Tokiam gausiam Visagalio malonių saikui gauti reikalingas visiškai žmogaus atsinaujinimas, kuris neįmanomas be stipraus tikėjimo, moralinio pakilimo, artimo meilės ir kitų esminių krikščioniško gyvenimo savybių.

Kai eina kalba apie Bažnyčios teikiamus atlaidus, kartais parūgojama, jog žmonės nevisuomet pakankamai dėmesio skiria šiai nuostabiai išganymo priemonei. Mat, toks intymus antgamtinio pasaulio santykiavimas, kad net mirusiųjų nuopelnai gali būti naudingi gyviesiems, religijos atžvilgiu indiferentiškiems protams atrodo paradoksiškas. Prieš atlaidus savo laiku stėjo protestantai ir apskritai visi eretikai, neretai maišydami jų esmę su išorine skelbimo forma. Patirtis liudija, jog ir kai kuriems katalikams sunkiai pavyksta susidaryti jų aiškią sąvoką. Panašiais atsitikimais dažniausiai yra ignoruojama ar pamirštama šventųjų Bendravimo tiesa.

Bažnyčia, nors nėra iš laiko ir erdvės ribų išimta žmonių bendruomenė, tačiau jos paskirtis ir kompetencija peržengia tas ribas. Kristaus žodžiai: "Ką išrišite žemėje, bus išrišta ir danguje ir ką sulaukysite žemėje, bus sulaukyta ir danguje, suteikia jai plačias veikimo galias ir parodo, jog popiežiaus, kaip vyriausio Bažnyčios vado, ganytojiški veiksmai esti ratifikuojami aname pasaulyje. Taigi, atsimenant šį faktą ir taip pat aną glaudų ryšį tarp atskirų šios bendruomenės vienetų, kurie, kaip moko šv. Paulius, sudaro net mistišką Kristaus kūną, atrodo visai natūralu, kad jie, lyg broliai šeimoje, vieni kitiems padėtų.

Per tokį ilgą Bažnyčios veikimo laikotarpį pasitaikė nesuskaitoma daugybė dvasiškai atbaigtų asmeny-

bių, kurių galvas puošia šventųjų vainikai. Vienos jų persekiojimų siautėjimuose už Kristų savo kraują išliejo, kitos gi ramiais laikais askeitinio gyvenimo pratybomis kilo prie aukščiausiojo gėrio. Jų tarpe buvo milijonai tokių, kurie žymiai daugiau darė, kaip jų pačių išganymui reikėjo. Iš to susikaupė tam tikros dvasinių lobių atsargos, tiesa, įprastomis sąvokomis nelengvai aptariamoms, tačiau labai realios, kai eina reikalas apie satisfakciją Visagaliui už žmonių padarytas neteisybes. Žinoma, jas visas nepalyginamai perviršija Kristaus ir Marijos nuopelnai, per kuriuos ir teisingųjų pastangos teigiamai savo prasmę. Žmogiškai išsireiškiant, visa tai sudaro nuostabių antgamtinį turą, pavestą Bažnyčios globai. Jinai gi, remdamasi Kristaus duota galia, iš tos gausybės papildė savo stokojančių narių, tiek gyvųjų, tiek mirusiųjų, dvasinius išteklius, t. y. teikia atlaidus.

Čia daug kas smarkiais šuoliais puola klaidon, manydamas, jog tai esąs nuodėmių atleidimas. Bet taip nėra. Norint gauti visuotinius atlaidus, nuodėmės per išpažintį turi būti jau atleistos ir tuo pačiu nuimta pragaros bausmė. Atlaidai liečia tik laikines bausmes, kurios ir po kalčių dovanojimo dar pasilieka. Žmogus turi jas atkentėti arba čia, žemėje, arba po mirties skaistykloje. Kitaip yra neįmanoma išrinktųjų džiaugsmu gėrėtis. Todėl, kai bažnytinėje kalboje minimi visuotiniai atlaidai, reikia suprasti visų laikinųjų bausmių dovanojimą, o kai sakoma "daliniai", tai tik dalies.

Katalikų Bažnyčia nėra šykšti šios rūšies dvasinių vertybių paskirstyme. Atlaidai yra teikiami įvairiausiomis progomis, bet visomet su didžia rimtimi. Dažnai jais yra apdėdomos parinktos maldos, šventovių lankymas ir šiaip kilnūs žmogaus veiksmai. Tačiau visų šių antgamtinų gėrybių ištekliais Bažnyčia dosniausiai atidaro jubiliejinius arba šventaisiais Metais. Tame laikotarpyje tikintiesiems teikiamos didelės lengvatų jų sielos reikalų koordinavime. Kad visi tai žinotų, labai iš anksto atkreipiamas dėmesys į patį įvykį, kuris žmogaus gyvenime neretai pasitaiko tik vieną kartą. Taip pat laiku pagarsinamos ir visos normos, reikalingos tinkamam iškilmių pravedimui.

Ir dabartinis jubiliejus buvo paskelbtas gana anksti. Jau 1949 m. gegužės mėn. 26 d. popiežius Pijus XII savo raštu, pavadintu Jubilium Maximum, pranešė pasauliui apie šias iškilmes, kai tuo tarpu jos turėjo prasidėti tik Kūčių diena. Tame dokumente šv. Tėvas, iškilęs pagrį-

dinį jubiliejus tikslą, būtent, atsilgimą Aukščiausiam už kaltes ir tuo pačiu gyvenimo pataisymą, tarsi visais žodžiais linkėjo, kad taika grįžtų į žmonių širdis, šeimų židinius, tautos ir į visą pasaulį. Ten jis ragino kenčiančius dėl teisybės neprarasti drąsos, kuri nuo pat pirmųjų amžių yra viena iš pagrindinių krikščionies žymių. Tremtiniais, belaisviais ir visiems iš gimtosios žemės išvytiesiems linkėjo greitai grįžti į tėvynę. Pagaliau jaunimą skatino pasipuošti dorybėmis, o senesnius nuolat apštalauti gražiu pavyzdžiu. Be to, šiame rašte popiežius kvietė visus, kurie tik gali, atvykti į Romos miestą, nes pagal seną Bažnyčios paprotį jubiliejus pirmiausiai skelbiamas Romai, o tik paskui pratęsiamas visam pasauliui.

Minėtąją šv. Tėvo bulę lydėjo trys svarbūs aplinkraščiai, duodę praktiskas normas, kaip jubiliejus malonėmis pasinaudoti. Pirmajame buvo pranešta, jog sulaukiami visi atlydai pasaulyje ta prasme, kad jais negali pasinaudoti gyvieji. Tačiau padarytos kai kurios išimties. Savo galioje ir 1950 jubiliejus metais buvo palikti atlydai, teikiami mirštantiesiems, 40 valandų iškilmės proga, už Viešpaties Angelo ir jubiliejus maldos kalbėjimą, už Asyžiaus Porciunkulės bažnyčios lankymą ir pontifikalinį mišų pabaigoje lydį vyskupiską paaiminimą. Jūs galėte gauti ir gyvieji, kitus visus tik už mirusiųjų buvo leidžiama aukoti. Ten pat buvo atšauktos ir ankščiau dvasiškiams duotos specialios galios, liečiančios daugiausiai atgalios sakramentą, išskyrus tas, kurios teikiamos einant bendrąja teise arba išimties keliu nuncijams, vyskupsams ir aukštesiems vienuolių viršininkams. Tai padaryta todėl, kad tikinčiųjų dėmesys visuose dvasiniuose reikaluose koncentruotųsi katalikybės židinyje — Romoje. To tikslu siekiant, antrame aplinkraštyje duotos plačios teisės Amžinojo Miesto parinktiems išpažinčių klausytojams, ir tuo atvykusiems maldininkams žymiai palengvintas sąžinės reikalų tvarkymas.

Tačiau nebuvo pamiršti nė tie, kurie dėl įvairių priežasčių negali išvykti Romos miesto. O tokių šiais laikais stovio laikais ypač daug atsiranda. Šv. Tėvas čia pirmoje vietoje galvojo apie komunistų pavergtose šalyse engiamus žmones, neturinčius laisvės net savo tėvynėje pajudėti, nekalbant jau apie keliones į svetimas žemes. Šalia to, pasitaiko daug ir kitų priežasčių, prirakinančių žmogų prie savo gyvenamosios vietos. Prie jų pirmiausiai priskirtina liga, senatvė, neturtas ir kitos panašios negerovės. Tokiems šv. Tėvas

tam tikromis sąlygomis leido ir namie įsigyti tas pačias malones, kurios 1950 m. buvo teikiamos tik Romoje. Apie tai kalbama trečiajame aplinkraštyje, detaliai išskaičiuojant įvairių kategorijų sutrukdytus žmones. Sąlygos gi visuotiniams atleidams gauti pastatytos labai lengvos — išpažintis, komunija ir keturių žymiųjų Romos bažnyčių lankymas, sukalbant jose tam tikras maldas. Taip šiais raštais iš anksto buvo painformuoti katalikai apie tą dvasinio susitelkimo laikotarpį, o techniniais iškilmų tvarkymo reikalais buvo pavesta rūpintis specialiam komitetui su arkivysk. V. Valeri priėmimu.

Pagal 1949 m. Kalėdų vigilijoje, iškilmingai atidarius keturių žymiųjų bažnyčių duris, Romos mieste buvo pradėtas pats jubiliejus. Didžiausios žmonių minios, žinoma, koncentravosi prie šv. Petro bazilikos, kur toms apeigoms vadovavo patsai popiežius. Tas atvėrimas durų, kurios šiaip visą laiką būna užmūrytos, yra simboliškas veiksmas, primenantis žmogui, kad per Visagalo malonų duris reikia žengti į naują gyvenimą. Visos ta proga atlektos liturginės apeigos ryškiausiai kelia šią idėją.

Džiugu, kad ir dabartiniais religinio indiferentizmo laikais daugybės žmonių ji buvo suprasta ir įvertinta. Nuo 1949 m. Romos miestas nepaprastai pagyvėjo. Iš Italijos ir užsienio pradėjo keliauti žmonės į tą vietą, vedami grynai dvasinių motyvų. Amžinojo Miesto gatvėmis visą metą vaikščiojo susitelkusių piligrimų procesijos, lankydamos nurodytas bažnyčias. Rugpjūčio 8 d. pats šv. Tėvas atlydų tikslu aplankė keturias Romos bazilikas. Statistiniai duomenys rodo, jog šis jubiliejus savo didumu viršija visus iki šiol buvusiuosius. Apskaičiuota, kad 1950 m. Romą aplankė per 3,000,000 maldininkų. Nėra abejonės — jų būtų atvykę žymiai daugiau, jeigu ne geležinė uždanga, aklinai atskyrusi kai kurias šalis nuo laisvojo pasaulio. Bet ir tai, atsimenant pokario visais atžvilgiais nelengvą gyvenimą, atrodo gana imponuojąs skaičius. Jis yra didelis ir lyginant su paskutiniomis jubiliejais. 1900 m. įvykusiajame dalyvavo tik 350,000 maldininkų, o 1925 m. — 582,000, neskaitant pačių Romos gyventojų. Taigi išeina, kad pernai Amžinąjį Miestą aplankė beveik 6 kartus daugiau piligrimų, kaip panašiomis progomis netolimoje praeityje.

O toji minia buvo labai marga. Įvairių rasų, tautų ir socialinės padėties žmonių, pradedant aukštaisiais dvasininkais, tautų valdovais, baigiant paprastais darbininkais,

skubėjo į katalikybės centrą. Šalia grynai religinių aspiracijų, visų noras buvo matyti šv. Tėvą, tokiais sunkiais laikais jau dvylikti metai vadovaujantį Bažnyčiai. Ir jubiliejus dienos jam buvo nelengvos. Statistika rodo, kad praėjusiais metais suteiktos 646 privačios audiencijos, 4792 specialios atskiriems asmenims arba mažoms grupėms nuo 1 iki 20 žmonių; 236 audiencijos iš toliau atvykusioms ekskursijoms; 258 jų buvo bendros šv. Petro bazilikoje arba Gandolfo vasarvietėje, susidedančios iš keliasdešimt tūkstančių maldininkų. 47 audiencijos buvo su specialia kalba, dažniausiai pasakyta įvairių tarptautinių kongresų dalyviams. Pagaliau 36 audiencijos gavo karaliai, prezidentai, ministrai ir įvairių valstybių delegacijos. Šis jubiliejus prašoka ankstyvesniuosius ir gausiomis kanonizacijų iškilėmis, o ypačiai įslamžina Marijos į dangų ėmimo dogmą. Tai padarė ji iki pasaulio pabaigos minėtina.

Jubiliejus taip pat davė progos įvairiems kongresams organizuoti. Praėjusiais metais jų buvo Romoje 34 tarptautinio pobūdžio, sėkmingai suartinę visokių sričių specialistus. Ypač paminėtini misionierių, sociologų, ligonių slaugytojų, medikų, istorikų, teologų, filosofų, mariologų ir katalikiškojo jaunimo Pax Romana organizacijos tarptautiniai kongresai. Romos kultūrinį gyvenimą tuo metu dar pajavirino misijų ir krikščioniškojo meno parodos. Šioje paskutinėje buvo atstovaujama ir Lietuva.

Romos mieste jubiliejus pasibaigė gruodžio 24 d., keturiose didžiosiose bazilikoje užmūrijant šventasias duris. Verta dėmesio, kad šių apeigų maldose randami ir tokie žodžiai: "Atleidimo metai praėjo, bet tikriems atgailotojams niekuomet neužsidaro Kristaus gailingumo durys. Atlydų turtai visuomet yra atviri pas Jo vietininką žemėje." Tuo netiesiogiai primenama, jog šventųjų durų užmūrijimu dar nepasibaigia malonių dienų. Tiesa, jubiliejus uždaromas Romoje, bet remiantis beveik 500 metų papročiu, jis tuoju pratešiamas visam pasauliui. Ir pernai tą sumanymą šv. Tėvas gruodžio 11 d. pareiškė slaptoje konsistorijoje kardinolams, o Kalėdų pirmąją dieną paskelbė specialų raštą, pavadintą "Per Annum Sacrum", kuriuo šis jubiliejus 1951 metams pratęsiamas visai Bažnyčiai. Jisai prasidėjo sausio 1 d. išvakarėse ir tęsis iki gruodžio mėn. 1 d. vidurnakties.

Pagrindinės jubiliejus atleidams gauti sąlygos ir dabar paliekamos beveik tos pačios: išpažintis (velyki-

VISUOMENINIS GYVENIMAS

KULTŪROS FONDO BELAUKIANT

Kultūros Fondas — sena mūsų kultūrininkų svajonė. Buvo dedamos pastangos šiai svajonei realizuoti dar nepriklausomybės metais. Bet atsidaužė šios pastangos į biurokratinį nerūpestingumą ir tautinį aklumą tų pačių, kurie spekuliuojo patriotizmo monopolium. Rašytojai ėmėsi iniciatyvos suorganizuoti Kultūros Fondui tremtyje, Vokietijoje. Buvo sudarytas net organizacinis Kultūros Fondo branduolys. Bet dėl aiškių priežasčių praktinė veikla negalėjo būti išvystyta. Nors rašytojai, šalia kitų kultūrininkų, ir reikalingi Kultūros Fondo, bet aišku, kad jam atramą gali sudaryti tik visa lietuviškoji bendruomenė, o ne vieni patys kultūrininkai. Kol užtat nebus suorganizuota Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, tol ir Kultūros Fondas liks tik svajonė. Graži, bet skaudi svajonė.

Turime šiuo metu vilties, kad pavys pagaliau palaužti oportunistišką sabotazą suburti pasaulio lietuviams į vieningą bendruomenę. Net ir tie, kurie pirma aiškiai priešinosi Pasaulio Lietuvių Bendruomenės idėjai, šiandien jaučiasi priversti daryti jos organizatoriais. Ryšium su

Pasaulio Lietuvių Bendruomenės viltimi, drauge iš naujo iškyla ir Kultūros Fondo viltis. Juk, VLIKo paskelbtuose Pasaulio Lietuvių Bendruomenės įstatuose iš anksto numatytas ir Kultūros Fondas. Svarbu tik, kad nebūtų vėl uždelsta su Kultūros Fondu, kaip nepateisinamai uždelsta su bendruomeniniu susiorganizavimu. Ir lygiai svarbu, kad iš karto Kultūros Fondas būtų įstatytas į tinkamas vėžes. Šiam reikalui ir pasisakome pora žodžių dėl laukiamo Kultūros Fondo.

Pirmasai klausimas — Kultūros Fondo suorganizavimo principas. Kai kituose kraštuose lietuvių organizuojasi VLIKo paskelbtu demokratinio organizavimosi principu, tai JAV-ėse, atrodo, bus pasisekę laimėti tiems, kurie Amerikos Lietuvių Bendruomenės pagrindan ryžtasi padėti partinių centrų koalicinį susitarimą. Nesame nuomonės, kad būtų tikslu bendruomeninį susiorganizavimą paversti partinių centrų reikalu. Bet jeigu nebuvo galima kitaip laimėti visų pritarimo Pasaulio Lietuvių Bendruomenei kaip šia sąlyga, turime priimti šį kompromisą kaip

neišvengiamą blogį. Bet turime iš anksto pasisakyti, kad to paties partinio principo perkėlimas ir Kultūros Fondui būtų nebe neišvengiamas, bet tiesiai pragaistingas blogis. Rezervuoti partiniams centrams skirti savo atstovus į Kultūros Fondą — tai įnešti partinės reprezentacijos principą ten, kur jis visiškai neturi prasmės. Kultūrinė kūryba turi savus principus, skirtingus nuo partinės veiklos. Jei partinėje veikloje visa matuojama savosios partijos matu, tai kultūrinė kūryba reikalauja būti vertinama dėl jos pačios. Partinis žmogus negalės džiaugtis sveltiniais laimėjimais. Bet tikras kultūrininkas lygiai sveikins kiekvieną tikrą kultūrinį laimėjimą, neklausdamas ar šis laimėjimas yra "svetimas" ar "savas". Bet jeigu Kultūros Fondo vadovybė būtų organizuojama iš partinių centrų delegatų, neišvengiamai šie būtų iš užpakalio įpareigoti vadovautis partiniais motyvais. Nereikia pranašu būti, kad socialistų atstovai iš anksto bus priešinąs tam rašytojui ar menininkui, kurį įtars esant "krikščionimi demokratu", kaip krikščionių demokratų srovės delegatas panašiai dės pastangas palikti nuošaliai "nihilistą".

Kultūros Fondas turės tarnauti mūsų tautinei kultūrai, ir todėl yra nuoseklus, kad jo sudarymas vyktų pačių kultūrininkų rankomis. Atmetant laukiamą partinių centrų pretenziją sudaryti Kultūros Fondo vadovybę iš partinių delegatų, lieka viena galimybė, kurią čia ir giname. Užtuot partinių centrų, Kultūros Fondas turi būti sudarytas iš pačių kultūrininkų organizacijų atstovų. Rūpintis Kultūros Fondas mūsų teatru bei muzika, mūsų daile bei literatūra, mūsų mokslu bei mūsų švietimu. Užtat ir yra nuoseklus reikalaujanti, kad kaip tik šiuose sričių kultūrininkų profesinės sąjungos (pavadinkime jas šį kartą šiuo vardu) ir būtų tasai pagrindas, iš kurio išaugtų Kultūros Fondo vadovybė. Rašytojai, dailininkai, mokslininkai jau dabar yra susitelkę. Jei neklystu, regis, tik dar teatralai nėra susiorganizavę. Nieko nebegirdėti ir apie mūsų mokytojų organizacinę veikimą. Bet tremtyje buvo ir jie susiorganizavę. Nebūtų sunku ir jiems susitelkti.

Antras klausimas — tasai būdas, kuriuo Kultūros Fondas vykdys savo uždavinius ugdyti mūsų tautinę kultūrą, ir rūpintis mūsų jaunosios kartos švietimu. Kai kurie, belaukdami iš Kultūros Fondo visam mūsų kultūriniam gyvenimui vadovybės, yra linkę įsivaizduoti Kultūros Fondą, tokiu administraciniu bei egzekutyviniu organu, kuris būtų panašus į švietimo ministeriją ar bent kultū-

nė nesiskaito), komunią, vietos vyskupo parinktų 4 bažnyčių lankymas ir nustatytų maldų kalbėjimas. Kiek kartų visa tai daroma, tiek kartų gaunami visuotiniai atleidimai. Dabar juos leidžiama aukoti tiek už save, tiek už mirusius, nes anksčiau padarytos restrikcijos nuimtos. Taip pat atšauktos ir savo laiku Romos dvasiškiams duotos galios, o perkeltos vyskupų parinktiesiems plačiame pasaulyje. Vyskupijų valdytojams pavedamas ir bažnyčių lankymo praktiškas tvarkymas. Atsižvelgdami į aplinkybes, jie gali nustatyti mažesnę bažnyčių skaičių arba, reikalui esant, šį pamaldumo veiksmą į kitą pakeisti. Taip pat išpažinčių klausytojams teikiamas nemažos galios, tačiau jų pritaikymas panašiais atvejais visada paliekamas sąžinės ribose. Vyskupai gi, pasiremami šiuo popiežiaus raštu ir Penitenciarijos išleistais jo komentarais, jubilėjaus metais savo teritorijose duoda tikintiesiems specialias instrukcijas, kurios paskui

skelbiamos visose bažnyčiose.

Šv. Tėvas, prieš pat paskelbdamas šį jubiliejų visam pasauliui, savo kalėdinėje radijo kalboje skaudžiai apgailestavo, jog kelias į tikrą taiką, tebėra "ilgas, nelygus, erškėčiuotas" ir dar kartą kvietė visus į didelę maldos taiką. Be to, ir jubilėjaus pratęsimo bulėje įsakė vyskupams raginti tikinčiuosius, kad jie šiais metais melstų Dievą tos malonės. Kaip istorija liudija, šios iškilnės nemažai yra prisidėjusios prie dvasinio žmonijos gėrbūvio. Ir dabar, kai ne tik Europos bei Amerikos didmiesčiuose, bet ir neprieinamo Tibeto kalnyne jaučiamas toks susirūpinimas ateitimi, kelių šimtų milijonų katalikų pastangos — dvasiškai atsinaujinti ir visas išsigelbėjimo viltis į Aukščiausiojo rankas sudėti — kelyje į tikrą taiką labai daug reiškia. Ta prasme šis jubiliejus gali būti pavadintas gražia prošvaiste tamsiais debesimis apgludtoje padangėje.

T. L. Andriekus, O.F.M.

ros departamentą. Tokia nuomonė buvo reiškiamą ir šiame pačiame žurnale, dedant vilčių, kad Kultūros Fondas galėtų leisti net savo "oficiozo". Bet kaip tik šiai nuomonei nenorėčiau pritarti. Visada labiau pasitikiu privačiai iniciatyvai, negu valdinei rankai, nes pastaroji visada yra pavojuje patekti į biurokratizmo grėsmę. Ir užtat Kultūros Fondą įsivaizduoju ne tokia ranka, kuri pati nori visa aprėpti, bet tokia ranka, kuri ateina pagalbon visur, kur tokia pagalba reikalinga. Nėra reikalo, kad Kultūros Fondas išeitų su savo oficiozinu kultūros žurnalu, nes jau turime kultūros žurnalą. Bet, jei būtų reikalo, būtų Kultūros Fondo pareiga padėti, kad esamieji kultūros žurnalai nežlugtų. Nematytičiau reikalo, kad pats Kultūros Fondas imtųsi leidyklos funkcijų. Bet būtų Kultūros Fondo uždavinys padėti specialia subsidija išleisti tokį mūsų taatinei kultūrai reikšmingą veikalą, kurio išleidimas leidėjui būtų iš anksto nuostolingas. Ypačiai toks likimas iš anksto kiekvieno mokslinio veikalo dėl permažo tiražo. Nerasciau tikslo, kad Kultūros Fondas imtųsi pats organizuoti kokį ansamblį ar teatrą. Bet būtų savaime suprantama, kad kiekviena panaši kultūrinė iniciatyva rastų paramą Kultūros Fonde. Žodžiu tariant, Kultūros Fondas turėtų paremti privačią iniciatyvą, o ne ją pakeisti.

Tai sakydami, turime mintyje du motyvus. Pirmas motyvas — išvengti biurokratizmo grėsmės. Jei Kultūros Fondas pasiųstų pats vykdyti visus kultūrinius užsimojimus, būtų neįmanoma išsiversti be gausaus administracinio aparato. O šiuo atveju iš pat pradžių būtų patekta į pavojų pavirsti į tokią įstaigą, kurion būtų veržiamasi ne paskutinėje vietoje ir dėl "tarnybos gavimo". O kur iškyla pastarasis motyvas, drauge iškyla ir rūpestis apsidrausti nuo "pavojingų" konkurentų. Toks rūpestis gali būti žmogiškai suprantamas, bet dalykui jis pragaištingas. Gera mums tai liudija visi tie redaktoriai, kurie manosi turį teisę į savo tarnybą iki paskutinės gyvenimo dienos, o ne iki savo kūrybinio išsekimo pradžios. Kad nebūtų to paties pavojaus ir Kultūros Fonde, nereiktų šio surišti su jokiais "tarnybomis". Antras motyvas — išvengti uniformizmo grėsmės. O toks yra likimas kiekvieno "oficiozo". Arba oficiozas tėra diktatūrinis savo valios užmetimas visiems, arba bekraujškas bendro vardiškio ieškojimas. Tačiau kultūrinei kūrybai lygiai svetimos abi galimybės. Negalima kultūros nei diriguoti nei į bendrą vardiškį suvesti. Kultūrinės kūrybos versmė — laisvė. O laisvė kaip tik išskiria ir diktatū-

rinį dirigavimą ir bendrą vardiškį. Kiekviena kultūrinė iniciatyva turi likti laisva, dėl to nenustodama teisės į bendrą paramą.

Ar ne peranksti kalbėti apie tai, koks Kultūros Fondas turėtų būti, kai dar, gal būtų, toli gražu, kol jis bus suorganizuotas? Turime pasiteisinti vienu dalyku — baime, kad nebūtų visa suslėpta į partinių centrų posėdžius. Viešus dalykus reikia viešai svarstyti, ir reikia iš anksto išdiskutuoti, o ne pastatyti prieš faktus.

Bet jei šiandien dar ir peranksti būtų kalbėti apie Kultūros Fondo techninį susiorganizavimą, tai betgi jau iš anksto reikia kelti tas sąlygas, kurių priklausys sėkmingas Kultūros Fondo veikimas. Dvi pagrindinės tokios sąlygos: pačių kultūrininkų pasaulėžiūrinė tolerancija ir visuomenės kultūrinis domesys.

Kiekviena kultūrinė kūryba yra pasaulėžiūriškai sąlygota, ir dargi kaip tik čia pasaulėžiūros žodis įgyja pačią asmeniškiausią prasmę. Placiojoje visuomenėje pasaulėžiūros žodis labiau reiškia etiketę: katalikas, ateistas, liberalas ar socialistas. Daugelio pasaulėžiūra ir susiveda į tokį etiketinį tam tikrų daugiau ar mažiau beasmeninių principų išpažinimą. Bet juo žmogus gilesnis, juo jo pasaulėžiūra asmeniškė. Ir tie patys žmonės, kurie iš šalies būtų jungiami ta pačia etikete, iš tiesų gali vienas nuo antro skirtis be galo (palyginkime Krėvės ir Biliūno humanizmą ar Brazdžionio ir Nykos katalikybę). Čia ir yra autentiškoji pasaulėžiūros žodžio prasmė: asmeninis nusiteikimas bei nusistatymas pasaulio atžvilgiu. Bet juo pasaulėžiūra pasiekia asmeniškėnį lygį, juo labiau reikalingesnė ir pasaulėžiūrinė tolerancija. Ji yra skirtinga nuo politinės tolerancijos. Kai politinė tolerancija tereikalauja pakęsti kitokio nusistatymo žmones, tai pasaulėžiūrinė tolerancija reikalauja džiaugtis kiekviena kūrybine šviesa, ar ji sklįstų iš poezijos puslapių, iš dailės kūrinių ar iš muzikos garsų. Žinoma, katalikas negalės ateisto autoriaus laikyti savu autoriumi, nes šio pasaulėžiūros negalės laikyti teisinga. Bet ir katalikas gali vertinti ateisto kūrybą kaip į jį kreipiamą klausimą. Ir ne klausimas yra baltas, bet tas bemintijamas, kuris bijo klausimų, lyg šie turėtų sudaužyti jo vergišką turimą atsakymą. Tiesa nebijo klausimų, nes tik klausimų ugnyje įaišiebia sąmoningą tiesą.

Bet nelengva tolerancijos pasiekti. Sunku jau su politine tolerancija. Visos partijos sutinka dėl to tikslo, kuris jas sujungė į VLIKą. O visgi kiek ir čia netolerantiškos demagogijos, besivaržant dėl vadinamųjų

aritmetikų. Bet dar sunkiau su pasaulėžiūrine tolerancija, kur bendras vardiškis iš viso neįmanomas. Ir būtent, stelbia pasaulėžiūrinę toleranciją tas pats nelemtas politinio žvilgio perkėlimas ir į kultūrinę kūrybą. Atsimerame nelemtus ginčus dėl V. Ramono "Kryžių". Davė šiame romane V. Ramonas tamsaus savinaudžio materialisto, bevaidinančio liberalą, portretą bolševikinės okupacijos metais. Vadinamųjų kairiųjų partijų žmonės tuojau pat šoko neigti meninė minimo romano vertę, kaltindami kam rašytojas liberalą Kreivėną perlengvai perlažė į bolševikinių okupantų nelaimingą pakaliką. Beprasmiškas buvo priekaištas, nes rašytojo uždavinys kurti žmones, o ne politines teorijas. Bet lygiai buvo beprasmiškas ir tasai romanisto gynimas, kurio ėmėsi jo draugai. Užtuot diskutavus klausimą meninėje plotmėje, kurios pagrindinis principas yra meninių personažų negeneralizavimas, buvo imta įrodinėti, remiantis sofizmu post hoc ergo propter hoc, kad iš tiesų bolševizmas tėra liberalizmo valkas. Iš meninės polemikos pasidarė karti partinė rieteną. Ar pasimokėme? Vargu. Kaip kairieji politikai savo laiku buvo užpuolę V. Ramoną, taip dabar tie patys, kurie savo laiką gynė "Kryžius", pakėlė balsą, kam A. Skėmos "nihilistinė" pjesė "Živilė" įsileidžiama į mūsų teatrą. Tas pats nesusipratimas — paneigti meninei kūrybai teisę į viešumą dėl jos pasaulėžiūrinio svetimumo. Užtuot diskutavus pjesės personažų meninį autentiškumą, baiminamasi dėl nihilistinės pasaulėžiūros. Bet ši baimė beprasmiška: jei autorius suburia ir nihilistinius personažus, tai dar nereiškia, kad jis skelbia nihilizmą. Be abejo, kurdamas savo personažus, rašytojas nėra laisvas nuo savo pasaulėžiūros. Taip yra ir šiuo atveju. Katalikas rašytojas būtų kitą "Živilės" interpretaciją radęs. Tačiau tai nėra pagrindas nusmerkti A. Skėmos "Živilės".

Prisimerame šioje vietoje šiuos du pavyzdžius perspėti, kad be atitinkamos pasaulėžiūros tolerancijos pačių kultūrininkų tarpe bus sunku ir Kultūros Fondą išlaikyti savo aukštumoje. Užtuot leidęsi suvedžiojami politikų savitarpio rietenoms, kultūrininkai turėtų kaip tik greičiau pajusti savo gilesnį solidarumą prieš visus tuos, kuriems kultūrinė kūryba tėra paprasta propagandos priemonė.

Lygiai Kultūros Fondo sėkmė priklausys ir nuo pačios visuomenės kultūrinio domesio. Bergždžia įsivaizduoti Kultūros Fondą kokiu stebukladariu, kurio vienas įsisteigimas nuveiktų visas mūsų kultūrinio gy-

POLITIKA

[SPŪDZIA] IŠ BERLYNO

Šiandieninis Berlynas yra tarytum sala raudonųjų jūroje. Pats miestas padalintas į dvi dalis: vakarų Berlynas turi apie 2,3 mil. gyventojų, kurių tarpe apie 10 lietuvių; rytų Berlynas, komunistų administruojamas, turi 1,4 mil. gyventojų. Į Berlyną keliauti tenka lėktuvu, nes Vakarų valstybių piliečiai beveik negauna vizų keliauti per sovietų zoną, arba „demokratinę“ komunistinę vokiečių respubliką. Oro keliu taip pat neįeina, nes jauties tarsi skrisdamas per bedugnę.

Berlynas diametre turi apie 80 kilometrų ir labai gražias apylinkes: miškai, ežerai. Berlynas yra labiausiai visoj Vokietijoje sunaikintas didmiestis — kilometrais tęsiasi vien tik griuvėsiai. Tačiau vakarų Berlyno centruose gyvenimas virte verda, įmonės dirba visu tempu. Kaip teko pastebėti 1950 metų spalio mėn. pramonės parodoje, šios dalies pramonė užima gan svarbią vietą visos Vo-

venimo negeroves. Viskas priklausys nuo pačios visuomenės. Kultūros Fondas tik sutelks draugėn mūsų kultūrai jautriosios visuomenės pastangas. Užuot laukę stebuklų, turime suprasti, kad tam tikru požiūriu kultūra yra prabanga, reikalaujanti daugelio aukų. Ypačiai tai galioja tokiai mažai bendruomenei, koki esame už tėvynės išlaikytieji lietuviai. Nieko nereikš, jei Kultūros Fondas ir išleis kokią vieną knygą iš rinkliavinių sumų, bet jei ta knyga nesusilauks pakankamo skaičiaus skaitytojų. Nepakaks oficialaus mokesčio Bendruomenei ir per ją Kultūros Fondui. Pagrindinių dalykų liks asmeninis mūsų kultūrininkų pateikiamomis vertybėmis naudojimas: laikraščio ar žurnalo užsiprenumeravimas, naujai išėjusios knygos įsigijimas (o ne iš kitų pasiskolinimas), atsilankymas į dailės parodą ar koncertą ir pan. Brutaliai tai aiškūs dalykai. Bet tenka ir teks jį kartoti visam laikui. Ne patys sau gali kurti mūsų kultūrininkai. Jie kuria visiems mums. Ir kiek būsim jautrūs jų pastangoms, tiek jų pastangos ir bus gyvos. Kiek reikalausime, tiek ir gausime.

Jozas Alaušius

kietijos industrijoje. Tačiau praeity svarbiausias Berlyno pelno šaltinis sroveno ne iš pramonės, bet iš administracijos, bankų, draudimo draugijų, prekybos, tarpininkavimo bendrovių ir t. t. Tada Berlynas buvo didesnis prekybos centras už Romą bei Paryžių. Šiandieninis gi Berlynas viso to neturi ir todėl, apskritai, daugiausia skursta.

Iš paviršiaus žiūrint į svarbiausių Berlyno gatvių judėjimą, reklamas, liuksusines krautuves, žmogus stebies — iš kur visa tai imas, bet giliau pažvelgęs, nesunkiai pastebi, kad berlyniečių gyvenimas yra gana sunkus. Apie 90% berlyniečių gyvenimo standartas yra per pusę žemesnis, negu buvo prieš karą. Daugelio šimtų tūkstančių berlyniečių mėnesinės pajamos neviršija 100 markių (apie 25 dol.). Iš to žmonės pragyvena, tačiau jiems daug dar pridėda valstybinė globa: visuotinis socialinis draudimas, šalpa, nemokamas gydymas. Net ir pramogos įstaigos atsižvelgia į vargingesnius, — bedarbiams ir jų šeimoms kinų ir teatrų seansai už pusę markės, kas sudaro apie 12 amerik. centų. Badaujančių vakarų Berlyne nėra. Kas neturi pajamų iš darbo, tas gauna pašalpą. Šiuo metu tokių šelpiamųjų yra apie 12%. Tai apima 286,470 gyventojų.

Berlynas šiandien yra komunistinės ir krikščioniškosios ideologijos kovų centras. Jis turi ir du universitetus: vienas, kur viso ko pagrindą yra padėtas komunizmas ir kur auklėjamas komunistinis avangardas, o kitas, vadinamas laisvasis, Freie Universitaet, įsteigtas blokados metu, yra antikomunistinio auklėjimo centru. Ir į vieną ir į antrą universitetą studentais priimami tik pagal nuopelnus vienai ar kitai ideologijai — indiferentams vietos nėra! Užtat laisvojo universiteto studentai rytų zonoje traktuojami kaip priešai ir per šventes vykstantieji aplankyti savo tėvų ar giminių, yra areštuojami.

Įdomus yra berlyniečių nusistatymas komunistų pavojaus atžvilgiu. Stovėdami „pirmose linijose“ ir jausdami komunistų pavojų kabantį virš jų, jie jį ignoruoja ir traktuoja ly-

giai kaip ir mirtį, — esą, kiekvienas žinome, kad mirsime, tačiau apie tai negalvojame ir gyvename taip, kaip mums tinka ir kaip galime.

Pernai metais birželio mėnesį Berlyne įvykęs tarptautinis antikomunistinis kultūros kongresas buvo tarsi Berlyno „įšventinimas“, kaip pasaulinio centro kovoje su komunizmu. Berlynas nesiliauja būti traktuojamas kaip dvasinė Vokietijos sostinė, kurią net ir kiti tokia pripažįsta. Pav., pernai, gruodžio mėn., JAV baletas, Europą lankęs su Baltųjų Rūmų aproba ir paties Trumano linkėjimais, šoko ne Bonnoje, bet Berlyne, kur buvo ypatingai šiltai sutiktas. Į dabartinę vakarų Vokietijos sostinę Bonną čia žiūrima kaip į laikiną: Berlynas ir ateity bus tikroji Vokietijos sostinė, tik klausimas, — komunistinės ar krikščioniškos Vokietijos. Nuo to, žinoma, priklausys ir visos Europos likimas.

Rytinis Berlynas šiandien laikomas vokiečių komunistų tvirtove ir tikrąją „demokratinę“ Vokietijos sostinę. Ne veltui ir pats Stalinas, atsiųsdamas pernai rytinės Vokietijos respublikos įkūrimo progą sveikinimą, jos prezidentui Wilhelmui Pieckui pasakė, kad „demokratinė“ respublikos įkūrimas yra lemiamoji kryžkelė Vakarų Europos istorijoje. Ir tikrai toje pasaulėžvalgų kryžkelėje eina atkakli kova visuose frontuose.

Vakarų Berlyne stovintis, bet komunistų kontroliuojamas galingas radijo siųstuvas (Deutschlandsender) ir jo rytų Vokietijoje esantieji satelitiniai siųstuvai dieną naktį šaukia, kolioja ir murzina Vakarų ideologijos reprezentantus. Pavyzdžiui, neseniai Atlanto pakto karių jėgų vadu paskyrimą gen. Eisenhowerį jie apšaukė kapitalistų samdiniu, „prūsoku“, bulių treneriu ir panašiai, tuo pačiu metu aukštindami „tautų tėvą“ Staliną ir jo bendrininkus. Vakarų radijo siųstuvai kaimyninėse gatvėse nelieka jiems skolingi ir nenuilstamai aiškina, kas yra tas Stalinas, Pieckas, Ulbrichtas ir kiti jų sėbrai, ir cituoja, kaip apie juos atsiliepė žymiausi komunistų šulai, jų draugai praeityje, vadindami juos despotais, melagiais, savo žmonių ēdikais ir t. t.

Ideologinė kova eina ne tik per radiją, rinkimus, spaudą, bet ir per duonos dumpingą. Rytų pusėje vakarų sektoriaus gyventojai gali pirkti duonos už penktą dalį kainos, nors visa kita rytų sektoriuje kainuoja po keletą kartų brangiau.

Komunistai ypatingai nemėgsta ir dergia amerikiečius, kurių jie nekenčia lygiai kaip atominės bombos, nes tik amerikiečiai ir atominė bomba stovi komunistams skersai kello, kaip

neperžengianti kliūtis į taip netolimą, rodos, jau ranka pasiekiamą galutinę bolševizmo pergalę ir krikščioniškosios kultūros sužlugdymą. Pereitais metais komunistai per radiją be paliovos keletą mėnesių kaltino amerikiečius, kad jie iš lėktuvų pasėję rytų Vokietijoje vabalus — bulvių kenkėjus... Mat, Vokietijoje būvė sudaro žymią dalį maisto, tad kodėl neapkalinti piktais gandai amerikiečius ir nenustatyti juos prieš vokiečius?

Pavaizduoti pačių berlyniečių nusi-statymui komunistų atžvilgiu, čia atpasakosiu pasikalbėjimą su eliniu berlyniečiu. Vaziuojau tramvajum — ir pamažu užsimezga kalba su konduktorium. Jis pasakoja, kad jau 37 metai važinėja ta pačia linija, ir taip bus, kol išeis į pensiją, su tuo pačiu 200 markių atlyginimu, su kuriuo pradėjo savo darbą. Pastebiu, kad gali būti sunku be jokio pakėlimo per tiek metų gyventi. Jis tada at-sakė, kad jis tai žinojo, imdamasis šio darbo, ir kad tik nebūtų blogiau, tai galima esą gyventi. Užklausus, ar neima apmaudas ir pyktis ant tokios kietos tvarkos, ar jis nesimpatizuoja komunistams. "Dieve, apsaugok!" sušuko senukas, "aš juos gerai pažinau. Turiu vieną dukterį. Ji buvo dar nepilnametė, kai bolševikai užėmė Berlyną. Išniekino ją, vargšėlę, o mane, kai mėginau nuo išgėdinimo dukterį ginti, taip apmušė, kad vos gyvas išlikau. Bolševikai taip elgėsi su visais vokiečiais, nepaisydami, ar jie dabartininkai ar nedarbininkai, kur tik jų koja siekė. Mes jų neužmiršim, ir bolševikai per kelias kartas jokiais pažadais bei viliojimais nepa-jėgs išlyginti tos skriaudos. Komun-istų ir bolševikų draugais gali būti tik tie, kurie jų nematė. Kas kartą juos pažino, tam jų melas ir pinklės neveikia."

Sutikęs vieną Rostocko (rytų zo-nos) buvusį gyventoją menininką, dabar vargstantį vakarų Berlyne, iš-reiškiau abejonę, ar jam nebūtų leng-viau pas save, pasilikti komunistinėje respublikoje. Jis nę nesvyruoda-mas atšovė: "Nicht mal begraben" — net nė palaidotas ten nenorėtų būti...

Komunistai žino vyresniųjų nusi-statymus, todėl daugiausia dėmesio kreipia į jaunimą ligi 25 metų am-žiaus. Viską jiems žadėdami, atpa-laiduodami nuo krikščioniškosios mo-ralės, aprūpindami gerai apmokamo-mis vietomis ir visokiomis privilegi-jomis, iš jų tereikalaudami tik aklo klusnumo, jaunime komunistai tik-rai turi pasileikimo. Todėl su laiku, jei šiandieninė padėtis nusišėstų il-giau, mes tikrai turėsime ne tik du Berlyną, bet ir dvi Vokietijas, viena kitai neprietelingas.

Dėl to drąsiai galima sakyti, kad šiandieninis Berlynas yra Europos centras kovoje už krikščionišką kul-tūrą. Iš Berlyno, geriau negu iš bet kur kitur Europoje, matyti, kad mes stovime akivaizdoje fakto, kaip pa-saulis galutinai dalijamas į dvi pu-ses, — komunistinę ir krikščionišką-ją, — kurios, ugdydamos viena kitai nežabotą neapykantą, žmoniją stu-mia į katastrofą. Ir teigdamas, kad Berlyno problema yra pasaulinė pro-blema, nuo kurios sprendimo pareis ir mūsų rytojus, tikiuosi, būsiu ne per daug pasakęs.

Mykolas Gillius
Berlynas, 1951 m. sausio 13 d.

KRONIKA

• Dail. Telesforas Valius baigė Vy-tauto Didžiojo portretą, kuris bus at-skirai išleistas. Dailininkas pakvies-tas dalyvauti Kanados apžvalginėje meno parodoje.

• Dail. P. Puzinas, gyvenęs Los An-geles, gavo miesto komisijos skiria-mą medalį "Popular Award-Painting 6th Annual Exhibit, City of Los An-geles 1950". Tokį medalį kasmet te-duoda tik vieną. Dailininkas artimiausioje ateityje dalyvauja net keturio-se parodose.

• Dail. Tamošaičių studija perkelta į lietuvišką kaimą R. R. 1. Kings-ton, Ont. Studijoje veikia audimo, metalo ir odos skyriai.

• Dail. J. Pautienius vasario 24—25 d. Cicero, Ill., surengė savo darbų parodą, kurios buvo išstatyta 30 įvairių kūrinių.

• Dail. Antanas Melnikas ir jo žmona Glorija Detroito sausio 28 — vasario 25 d. surengė savo darbų pa-rodą. Buvo išstatyta tapybos ir skulptūros (žmonos) kūriniai. Daili-ninkas mokslus baigė Romoje, kur praeitų metų pavasarį taip pat tu-rėję savo parodą.

• Sino Velbasio baletų studija pir-mą kartą viešai pasirodė Chicagoje vasario 3 d., duodama baletų kon-certą.

• Baletmeisteris E. Bandzevičius dirba Larymore, Texas, baletų mo-kykloje kaip instruktorius.

• Lietuvių Dramos Teatras Kana-doje vasario 3 d. dalyvavo spaudos balluje, kur suvaldino A. Gustaičio komediją — "Šilkiniai pančiai".

• Brooklyne jaunųjų vaidintojų trupė, vadovaujama aktorius V. Žu-kausko, pastatė mūsų klasikinę Ke-turakio komediją — "Amerika pirty-jė". Dekoracijos — dail. Č. Janušo.

• Adelaidės (Australija) lietuvių teatras gastroliavo Melbourne ir da-vė du spektaklius: "Pirmą skambutį" ir P. Vaičiūno "Sudrumstą ramybę".

• Melbourne steigiamas mėgėjų teatras. Repetuojama "Aušros sū-

nūs". Valkų teatras rengiasi "Jūra-tės ir Kastycio" pastatymui.

• Brooklyne sausio 14 d. pirmą kartą pasirodė "Aitvarų" kvartetas, vedamas muziko Mrozinsko. Progra-ma įvairi: liaudies ir pramoginės dainos.

• Adelaidėje, Australijoje, gyvena nemaža kultūrininkų. Veikia vienas iš stipriausių lietuvių choras, vedamas muz. Šimkaus, tautinių šokių an-samblis, lietuviška spaustuvė ir tea-tras.

• Didžioji literatūros šventė įvyks balandžio 15 d. Chicagoje. Joje daly-vaus ir tremties laureatai: B. Braz-džionis, F. Kirša, J. Jankus. L. Ra-šytojų Draugijos jūry komisiją su-daro: S. Santvaras, V. Macūnas, A. Rimydis, St. Zobarskas ir P. Jurkus.

• Į "Draugo" skiriamą 1000 dole-rių premiją už geriausią romaną jūry komisijon įeina: Ben. Babrauskas, kun. V. Bagdonavičius, A. Rūkas, St. Tamulaitis ir H. Radauskas.

• Chicago Lietuvos Rašytojų Klu-bas kovo mėn. 11 d. surengė tremti-nio tėsimą.

• Dideli literatūros vakarai įvyko vasario 25 d. Detroito ir kovo 17 d. Montrealyje. Dalyvavo: Bernardas Brazdžionis, Antanas Gustaitis ir Henrikas Kačinskas.

• Rašytojas Vincas Romanas ati-davė spaudai romaną "Dulkės rau-donam saulėlydyje". Leidžia Lietu-viškas Knygos Klubas. Romane vaiz-duojama 1950-41 m. įvykiai Lietu-voje.

• Prof. Z. Ivinskis talkininkauja italų katalikų enciklopedijai. Jis pa-rašys 10 straipsnių apie Lietuvą.

• Dr. Marija Alseikaitė-Gimbutie-nė sausio 27 d. Bostone skaitė pa-skaitą — "Lietuvių tautos kelias 5000 metų bėgyje", patiekdama daug nau-jos medžiagos ir pailiustruodama žemėlapiams. Tą pačią paskaitą ji pa-kartos ir Harvardo universitete ar-cheologams profesoriams bei studen-tams.

• Prof. Vladas Stanka paruošė vad. Pasaulio Universiteto projektą. Jo profesūrą ir studentiją sudarytų už geležinės uždangos esančių kraštų atstovai, kurie lyg praktikoje vyk-dytų Unesco principus.

• Lietuviai filatelai, gyveną Chi-cagoje, balandžio 7-8 dienomis rengia pašto ženklų parodą. Chicago dien-raštis "Sun Times" jau rašo, kad ji būsimanti pati didžiausia šios rūšies paroda.

• Sydnėje veikia Lietuvos Meno Mėgėjų būrelis, organizuojamas įvai-rius pasirodymus ir vaidinimus.

• Lietuvių Kalbos Draugijos Chi-cagos skyrius turi 80 narių. Ji įsikū-rė praeitų metų pabaigoje. Draugijos tikslas — lietuvių kalbos palaikymas ir jos tobulinimas.

• Vokietijoje Mažosios Lietuvos veikėjai leidžia savo tradicinį laikraštį "Keleivį". Pasirodė du numeriai.

• Prancūzijoje pasirodė rotatoriui leidžiamas kas du mėnesiai "Darbo rankos". Redaguoja J. Navakienė-Deveikytė.

• Sydnejuje ėjusi Lietuvių Katalikų Draugijos "Užnuovėja" sustojo ir prisijungė prie "Mūsų pastogės".

• Lietuvių Bibliografijos Tarnybos surinktomis žiniomis šiuo metu laisvame pasaulyje pasirodo 89 periodiniai leidiniai.

• "Ateitis" savo gyvavimo ir ateitinių 40 metų sukaktį atžymėjo specialiu dvigubu vasario numeriu. Ta proga "Ateitį" raštu pasveikino kardinolas Pizzardo ir mūsų vyskupas, gyveną Vokietijoje.

• "Vienybės" savaitraštis, redaguojamas Juozo Tysliavos, vasario 4 d. iškilmingu koncertu paminėjo savo 65 metų sukaktį.

• "Draugo" dienraštis Lingwa-phone Instituto New Yorke pripažintą geriausiu lietuvių laikraščiu.

• V. Augustinas, iš savo padarytų nuotraukų atrinkęs, išleidžia Lietuvos vaizdų albumą.

• Vasario 16 visame laisvojo pasaulio lietuviškoje kolonijoje buvo paminėta su dideliu iškilmingumu. Į surengtus minėjimus buvo sukvietta ir kitų tautų atstovų, įtakingų asmenų. Amerikoje lietuviškos radijo valandėlės paminėjo atskira programa. Vokietijoje Stuttgarto, šveicarijoje Beromuensterio siųstuvai davė lietuviškos muzikos ir dainų koncertus, Vatikano radijas — prof. Ivinskio paskaitą su kita plačia programa. Romos RAI-Rere rossa siųstuvai transliavo liaudies dainas. Brazilijoje pirmą kartą siųstuvai davė lietuvišką programą, Kolumbijoje — smukininko Vasilūno koncertai visuomenei ir radijo siųstuvams. Daug kur minėjimas buvo nukeltas į kitas nedarbo dienas, radijo siųstuvuose vyko tikrąją dieną.

• "Voice of America" lietuviškų programų transliaciją, skiriamą Lietuvai, pradėjo vasario 16 d. Programa buvo skirta Lietuvai neprisiminėjimui. Pirmas kalbėjo JAV užs. reik. vicemin. Edward Barrett, toliau: min. P. Žadeikis, JAV kongreso narys Daniel Flood. Programa vyksta kasdien po 15 minučių 11 val. New Yorko laiku (Lietuvos laiku 7 v.), perduodama per 14 trumpųjų bangų siųstuvų. Šiuo metu "Voice of America" transliacijos vyksta 28 kalbomis.

• Karaliaus Mindaugo 700 metų krikšto sukakčiai paminėti visoje Amerikoje sudaromi specialūs komitetai ir verbuojamos meno bei mokslo pajėgos. Prof. Z. Ivinskis ir prof.

S. Sužiedėlis užprašyti parašyti studijas, Jeronimas Kačinskas — mišias, Bernardas Brazdžionis — tekstą kantatai, dr. J. Grinius — dramą. Taip pat ir dailininkai, suradę mecenatus, ėmėsi darbo. Adomas Varnas vaizduos Mindaugo karūnaciją (mecenatas kleb. A. Linkus), Petras Kiaulėnas — Inocentas IV pasirašo laišką Mindaugui (mecenatas prel. B. Urba), K. Varnelis — Bažnytinės provincijos įsteigimą (mecenatas kun. P. Juras).

• Prof. K. Pakšto pastangomis Pittsburgėje įkurtas Vidurio Europos Federacijos klubas, į kurį šiuo metu įeina lietuviai, estai, ukrainiečiai, slovakai, vengrai. Klubui pirmininkauja pats steigėjas.

• Anglijos Lietuvių Namai Londone atidaryti sausio 27 d. Iškilmėse dalyvavo daug aukštųjų svečių ir didžiųjų laikraščių korespondentai.

• Tremtinių liberalų Komiteto (Committee of Liberal Exiles) generaliniu sekretoriumi išrinktas visuomenininkas prof. S. Zymantas. Šiame komitete dalyvauja šių kraštų liberalai: lietuviai, latviai, lenkai, estai, romunai, bulgarai, čekoslovakai, albanai, vengrai, ukrainiečiai, gudai, jugoslavai ir ispanai.

• Waterbury, Conn. vasario 10—25 d. įvyko lietuvių suorganizuota genocido paroda.

• "Stimmen der Zeit" didžiulis vokiečių katalikų žurnalas, leidžiamas Muenchene, 1950 m. gruodžio numeryje atspausdintoje įvykių apžvalgoje, labai šiltai žodžiais paminėjo dabartinę padėtį pavergtoje Lietuvoje, konkrečiais pavyzdžiais ir skaičiais pavaizduodamas katalikų bažnyčios priešpaužę ir bolševikų terorą jos atžvilgiu. Šia proga žurnalas patiekia kai kurias Lietuvos katalikų laiško šv. Tėvui ištraukas.

• Lietuvių šventųjų Metų Komitetas Romoje sausio 13 d. buvo priimtas Popiežiaus specialioje audiencijoje. Jos metu Popiežiui įteiktas adresas. Šv. Metų Komitete buvo: J. E. vysk. V. Padolskis — pirmininkas, kan. Z. Ignatavičius — vicepirmin., kun. V. Balčiūnas — sekr., T. K. Rėklaitis, MIC, St. Lozoraitis, jr. — nariai.

• Anglijoje Wolvenhamptone įvyko tarptautinis priešbolševikinis kongresas, kuriame buvo pasisakyta prieš Jaltos nutarimus ir reikalaujama išmesti iš JT satelitų atstovus. Kongrese dalyvavo ir lietuvių atstovas.

• Lietuvių Tremtinių Bendruomenės suvažiavimas Chicagoje pagerbė konsulą dr. P. Daudžvaidį jo 25 metų diplomatinės tarnybos proga. Buvo įteiktas adresas ir dovanos.

• Buvęs VLIKo narys ir Vykdomosios Tarybos pirmininkas V. Si-

dzikauskas nuo šių metų pradžios paskirtas VLIKo bendradarbiu JT reikalams.

• VLIKo ir VT pirmininkas M. Krupavičius ir URT valdytojas J. Brazaitis vasario mėn. lankėsi Paryžiuje, kur turėjo svarbių pasikalbėjimų Lietuvos vadavimo reikalais.

• Brazilijoje naujai išrinktas prezidentas Gerulio Vargas pripažino Lietuvos pasiuntinį dr. Friką Meierį ir savo valdžios perėmimo iškilmėse prezidentūroje jį priėmė be eilės. Dr. F. Meieris yra paskirtas diplomatijos šefo Lozoraitio. Prez. Vargas finansų ministru paskyrė lietuviškos kilmės Horacio Laferį. Jo tėvai kilę iš Paželvės, motina dar moka lietuviškai.

• Vokietijoje mirė Lietuvos kariuomenės pulkininkas A. Uspenskis, parašęs I d. karo prisiminimus ir dabar laikraščiuose spausdines atsiminimus iš nepriklausomybės karų.

• Lietuvių gimnazija Diepholze pavadinta Vasario 16 vardu.

• Toronte, Kanadoje, suorganizuota lietuviška radijo valandėlė, kuri įvyksta kiekvieną šeštadienį tarp 2-3 valandos.

• Chicagoje muziko A. P. Vanagaičio įkurtas "Margučio" radijo siųstuvai iki š. m. sausio vidurio buvo davę 8000 lietuviškų transliacijų.

• Argentinoje organizuojama Pasaulio Lietuvių Bendruomenės vietinė bendruomenė.

• Izraelyje prie Tel-Avivo mirė buvęs Lietuvos ministeris žydų reikalams Julius D. Bruckus, antropologas.

• Lietuviai tremtiniai išsiblaškė po pasaulį sekant: Amerikoje — 25,000, Kanadoje — 10,000, Anglijoje — 6,000, Australijoje — 3,500, Pietų Amerikos valstybėse — 2,000, laukiančių emigruoti į Ameriką — 5,000. Apie 3000 senelių, ligonių ir našlių su mažais vaikais lieka Vokietijoje.

• Kolumbijoje šiuo metu gyvena apie 300—400 lietuvių. Daugiausia Medelline ir Bagotoje.

• N. Zelandijoje yra 208 lietuviai. 1949 m. viduryje ten nuvažiavo pirmieji mūsų emigrantai. Veikia N. Zelandijos lietuvių draugija.

• Vokietijoje dar yra 3500 pabėgėlių studentų, kurie sudaro savo organizaciją — ICRSO. Jai vadovauja lietuvis Edvardas Pašaitis. Iki šiol Vokietijos aukšt. mokyklas baigė ir diplomus įgijo 800 akademikų tremtinių.

• Belgijoje gyvena apie 400 lietuvių vyrų. Jie nori emigruoti į Kanadą.

• Australijoje, atlikę sutartis, nori išvažiuoti viengungiai vyrai į JAV.

• Venecueloje yra įkurtos 3 šeštadieninės mokyklos lietuviams vaikams.

"AIDAI" SKIRIA LITERATŪROS PREMIJĄ

Mėnesinis kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas T.T. Pranciškonų, pamečiui skirs po vieną \$500.00 premiją už premijos komisijos geriausiu pripažintą grožinės literatūros ir mokslo veikalą. Šiuo skelbiamos jos taisyklės pirmiesiems metams:

1. 1951 metais pirmą kartą premija bus skiriama už grožinę literatūrą: poeziją, noveles, apysakas, romaną ar dramą.
2. Už premijos komisijos geriausiu pripažintą veikalą skiriama premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
3. Premijos komisija vertins 1950—1951 m. pasirodžiusius viešumon grožinės literatūros kūrinius ir tais metais parašytus, bet dėl dabartinių sąlygų negalėjusius būti išspausdintais kūrinius tų autorių, kurie juos prisiųs komisijai.
4. Ellėraščių rinkinys, skiriamas premijai, turi sudaryti nemažiau 32—48 puslapių knygą, jeigu ji būtų išspausdinta. Novelių ar apysakų rinkinys turi būti nemažiau kaip 100 puslapių dydžio spausdintos knygos.
5. Paskutinė data kūriniams įteikti 1951 metų gruodžio 1 d. Siųsti šiuo adresu: Ant. Vaičiulaitis, 2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
6. Premijuotą kūrinių, jei jis būtų parinktas iš viešumon dar nepasirodžiusių veikalų, autorius sutinka dalinai ar ištiesai spausdinti per "Aidus".
7. Premijos sprendimų komisiją sudaro: Bern. Brazdžionis, J. Girnias, V. Maciūnas, Pr. Naujokaitis, A. Nyka-Niliūnas, Ant. Vaičiulaitis ir leidėjų atstovas T. Dr. L. Andriekus, O.F.M.

SKAITYTOJŲ DEMESIUI

Administracija gavo žinių, kad į kai kurias Amerikos vietas AIDAI ilgai keliauja ir skaitytojus gana vėliai pasiekia. Administracija praneša, kad dėl techninių kliūčių žurnalas yra atspausdinamas kiekvieno mėnesio antroje pusėje. Visiems skaitytojams yra išsiunčiamas tą pačią dieną. Žurnalas, kaip ir visi Amerikos spausdiniai, eina antros klasės tarifu ir todėl ilgiau paguli pašto įstaigose, ypač dideliuose miestuose.

Administracija prašo visų skaitytojų, pakeitus gyvenamąją vietą, nieko nelaukus, tuoj pat pranešti naują adresą, pridėdant ir senąjį. Dabar dėl netikslių adresų kiekvieno numerio keletas egzempliorių vis grįžta.

ADMINISTRACIJA

Vyriausias Redaktorius — Antanas Vaičiulaitis
Redakcinis Kolektyvas: Dr. J. Aistis-Aleksandravičius, T. Dr. L. Andriekus, O.F.M., Bern. Brazdžionis, J. Girnias, Dr. J. Grinius, T. Dr. B. Grauslys, O.F.M., Dr. K. Pakštas, Dr. A. Kučas, J. Pažemecas, Dr. A. Šapoka, Br. Stočkus, T. J. Vaškys, O.F.M.

Meninė Priežiūra — Telesforas Vallus
Leidžia — Tėvai Pranciškonai
Redakcijos Adresas: Ant. Vaičiulaitis,
2087 N. Main Ave., Scranton 8, Pa.
Administracijos Adresas:
AIDAI, Kennebunk Port, Maine

AIDAI

MOKSLO, LITERATŪROS, MENO IR VISUOMENINIO
GYVENIMO MĖNESINIS ILIUSTRUOTAS

ŽURNALAS

Mūsų platinimo vajas tegu nesibaigia. Tegu mūsų žurnalas pasiekia kiekvieną lietuvių inteligentą, kuris sielojasi tautinės gyvybės išlaikymu, lietuviškąją kultūrinę kūrybą, Lietuvos Nepriklausomybės atgavimu.

AIDAI

Pasaulio lietuvių mokslo, literatūros, meno ir visuomeninio gyvenimo mėnesinis žurnalas iš visų pasaulio kraštų buria aplink save mūsų mokslininkus, rašytojus, menininkus ir savo puslapiuose talpina naujausius jų kūrybos darbus. Atkeliavę iš tremties ir Amerikoje įžengę į antruosius metus, jie yra pilni vilčių dar uoliau puoselėti lietuviškąją kultūrą, bendromis jėgomis skleisti mūsų kūrybą.

PRENUMERATA

JAV ir Pietų Amerikoje — \$5.00; Kanadoje — \$5.50 (kanadiški — \$6.00); kituose kraštuose — \$6.00. Atskiras numeris JAV — 50 c.; kitur — 55 c.

VISUS SKAITYTOJUS KVIETIAME Į PLATINIMO VAJŲ

ADMINISTRACIJOS ADRESAS:

AIDAI, Kennebunk Port, Maine